

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EDİRNE KENT MERKEZİNİN DİZİMSEL VE ÖZNEL OKUNABİLİRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dursun TÛTÛNCÛ

140201008

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Emine KÖSEOĞLU ÇAMAŞ

17 ŞUBAT, 2017

FSMVÜ, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 140201008 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi Dursun TÛTÛNCÛ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı " EDİRNE KENT MERKEZİNİN DİZİMSEL VE ÖZNEL OKUNABİLİRLİĞİ" başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç. Dr. Emine KÖSEOĞLU ÇAMAŞ**

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Ayşen CİRANOĐLU**

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ervin GARİP

İstanbul Kültür Üniversitesi

Teslim Tarihi : 15 Aralık 2016

Savunma Tarihi : 19 Ocak 2017

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, gridal ve organik kent dokusu özelliklerinin birlikte bulunduğu Edirne, okunabilirlik kavramı üzerinden irdelenmiştir. Edirne'nin oluşum süreçleri ele alınarak, okunabilirliği öznel ve nesnel boyutlarıyla değerlendirilmiş ve öznel ve nesnel boyutları karşılaştırılmıştır.

Tez çalışması süresince, fikirleriyle beni yönlendiren ve desteğini hiç esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Emine Köseoğlu'na, eleştiri ve yönlendirmeleriyle tezin son şeklini almasına yardımcı olan değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Ayşen Ciravoğlu ve Doç. Dr. Ervin Garip hocalarıma, istatistik çalışmalarında desteklerini esirgemeyen Arş. Gör. Dr. Ömer Bilen hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Edirne'deki lisans öğrenimi dönemimden beri fikirlerimi geliştirmeme yardımcı olan, yol gösteren değerli hocam Öğr. Gör. Gülay Dalgıç'a alan çalışmalarında desteğini esirgemeyen Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nin değerli hocaları Doç. Dr. Sennur Akansel başta olmak üzere diğer tüm hocalarıma; alan çalışmalarında desteğini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Savaş Akbaba ve Emrah Çivici' ye, çeviri konusunda yardımcı olan değerli arkadaşım Selin Özeren'e, anket çalışmasına katılan Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencilerine, ve her zaman yanımda olan, beni destekleyen aileme sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	x
SUMMARY.....	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Amacı Ve Kapsamı	1
1.2 Araştırma Yöntemi.....	1
2. OKUNABİLİRLİK KAVRAMI	4
2.1 Dizimsel Okunabilirlik - Mekan Dizimi Analizi	7
2.1.1 Mekan Dizimi Kavramı Ve Tarihçesi	8
2.1.2 Mekan Dizimi Analiz Teknikleri	8
2.1.3 Mekan Dizimi Seçilmesinin Nedeni	9
2.1.4 Mekan Dizim Yöntemi Terimleri ve Matematiksel Altyapısı.....	9
2.2 Öznel Okunabilirlik - Zihinsel Haritalar Analizi	10
3. EDİRNE KENTİ'NİN KONUMU VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	12
3.1 Edirne'nin Konumu, Ulaşım Ağı	12
3.2 Edirne'nin Tarihsel Gelişimi.....	13
3.2.1 Kentin Tarih Öncesi ve İlk Çağdaki Durumu.....	13
3.2.2 Roma Döneminde Edirne.....	14
3.2.3 Bizans Döneminde Edirne.....	17
3.2.4 Osmanlı Döneminde Edirne	17
3.2.5 20 y.y.'da Edirne	26

4. ALAN ÇALIŞMASI	31
4.1 Çalışma Alanının Genel Özellikleri Ve Seçilme Nedenleri	31
4.2 Mekan Dizimi Yöntemi - Dizimsel Okunabilirliğin ölçülmesi	38
4.3 Zihinsel Haritalar Yöntemi - Öznel Okunabilirliğin Ölçülmesi	39
4.4 Dizimsel Analiz - Mekan Dizimi Sonuçları.....	42
4.5 Öznel Analiz - Zihinsel Haritaların Sonuçları	46
4.6 Öznel Analiz Sonuçları İle Dizimsel Analiz Sonuçlarının karşılaştırılması.....	48
5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA	52
KAYNAKLAR	56
EKLER	59
Ek A Öğrencilerin çizdiği zihinsel harita örnekleri	59
Ek B Çalışmaya katılan birinci sınıf öğrencilerinin bulunduğu atölyeler	63
Ek C Çalışmaya katılan birinci üçüncü öğrencilerinin bulunduğu atölyeler	64

ŞEKİL LİSTESİ

şekil 3.1 Edirne'nin ulaşım ağı.....	13
Şekil 3.2 Edirne'ye ait tarih öncesi kalıntılar.....	14
Şekil 3.3 2.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu.....	15
Şekil 3.4 Edirne kalesi ve kapıları.....	16
Şekil 3.5 Edirne Kalesi'nin ana kapısı , Makedon Kulesi.....	16
Şekil 3.6 Fetihden sonra Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu	18
Şekil 3.7 14.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu.....	19
Şekil 3.8 15.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu.....	20
Şekil 3.9 15.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu.....	21
Şekil 3.10 Yeni Saray'ın yapılmasından sonra Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu	22
Şekil 3.11 Beyazıd Külliyesi'nin yapılmasından sonra Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu	23
Şekil 3.12 16.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu.....	24
Şekil 3.13 17.y.y. sonlarında Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu	24
Şekil 3.14 1889 yılında yapılan, Edirne'nin ilk yerleşim planı durumu	25
Şekil 3.15 19.y.y. sonlarında Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu	26
Şekil 3.16 Edirne'nin 1918 yılında yapılan yerleşim planı.....	27
Şekil 3.17 Edirne'nin 1940 yılında yapılan ilk imar planı.....	28
Şekil 3.18 Edirne Kent Merkezi'nden 1945 sonrası geçen yol aksları.....	28
Şekil 3.19 Edirne Kent Merkezi'nin 1950 sonrası gelişim durumu.....	29
Şekil 3.20 Edirne Kent Merkezi'nin 1980 sonrası gelişim durumu.....	30
Şekil 3.21 Edirne Kent Merkezi'nin 1996 sonrası gelişim durumu	31
Şekil 4.1 Çalışma alanı (Edirne kentsel sit alanı ve etkilenme bölgesi sınırları).....	32
Şekil 4.2 Çalışma alanının şehirselsel imaj haritası.....	33

Şekil 4.3 Çalışma alanındaki sentez haritası.....	34
Şekil 4.4 Çalışma alanı içerisindeki mahalleler ve sosyal yaşam biçimleri.....	35
Şekil 4.5 Çalışma alanında incelenen cadde-sokak aksları ve bu aksların referans numaraları.....	36
Şekil 4.6 Zihinsel harita çalışması formunun birinci sayfası.....	41
Şekil 4.7 Zihinsel harita çalışması formunun ikinci sayfası.....	41
Şekil 4.8 Mekan dizim analizi yapılan bölge ve sınırları - Edirne Kentsel Sit Alanı Sınırları.....	42
Şekil 4.9 Çalışma alanının connectivity haritası.....	43
Şekil 4.10 Çalışma alanının integration haritası.	43
Şekil 4.11 219 referans numaralı Saraçlar Caddesi.....	45
Şekil 4.12 263 referans numaralı Talatpaşa Caddesi(Eski Cami-Alipaşa Çarşısı yönü).....	45
Şekil 4.13 256 referans numaralı Marif Caddesi.....	46
Şekil 4.14 87 referans numaralı Talat Paşa Cad. (Eski Camii-Orduevi aksı).....	47
Şekil 4.15 86 referans numaralı Mimar Sinan Caddesi	47
Şekil 4.16 233 referans numaralı Hükümet Caddesi.....	48

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1 Çalışmada kullanılan hipotez 1'nin araştırılma yöntemleri.....	39
Tablo 4.2 Çalışmada kullanılan hipotez 2'in araştırılma yöntemleri.....	40
Tablo 4.3 Edirne'nin bütünlük ve bağlanabilirlik haritasının sayısal sonuçları.....	44
Tablo 4.4 1. ve 3. sınıf öğrencilerinin işaretledikleri yapı ve yol aksı miktarları....	48
Tablo 4.5 Birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin işaretledikleri yapı ve aks sayıları arasındaki t-testi sonuçları.....	50
Tablo 4.6 Korelasyon testi sonuç tablosunda bulunan verilerin anlamları.....	51
Tablo 4.7 Dizimsel analiz verileri ile öznel analiz verileri arasındaki korelasyon testi sonuçları	51

ÖZET

Türk - Osmanlı tarihinde büyük yeri olan Edirne, kültürel ve tarihi zenginlikleriyle ön plana çıkan bir kenttir. Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olması ve konumu gereği tarihte bir çok işgale konu olması nedeniyle karma bir kültürel yapıya sahiptir. Edirne, farklı dönemlerde birçok fiziksel değişime uğramıştır. Bu değişimler fiziksel yapı ile birlikte sosyal yapıyı ve yerleşim kurgusunu etkilemiştir. Bu çalışmada, Edirne Kent Merkezi, dizimsel ve öznel analiz yöntemleriyle incelenerek okunabilirliği ölçülmeye çalışılacaktır.

Çalışmada birinci bölüm; amaç, kapsam ve çalışmanın yönteminin anlatıldığı giriş bölümüdür. Bu bölümde, çalışmanın sınırları ve hipotezler belirtilmiş, çalışmada izlenecek yol anlatılmıştır. Çalışmanın asıl amacı; okunabilirlikte belirleyici olan farklı kriterler analiz edilerek, Edirne'nin okunabilirliğinin ölçülmesidir. Edirne'nin okunabilirliğinin ölçülebilmesi için, okunabilirlik kavramında belirleyici olan mekana ait özellikler ve gözlemciye ait özellikler beraber değerlendirilmiştir. Kent mekanına ait özelliklere mekan dizim yöntemi kullanarak, kent mekanına dair bireylerin zihnindeki bilgilere ise zihinsel haritalar yöntemi kullanarak ulaşılmıştır. Çalışmada iki adet hipotez ortaya atılmıştır;

H1; Dizimsel analiz sonucunda, ortaya çıkan cadde akslarının bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) değerleri büyüdükçe kent mekanının çözümlenmesi kolaylaşır.

H2; Kent mekanında geçirilen süre arttıkça kent mekanını kavrayabilme becerisi artar.

İkinci bölümde, okunabilirlik kavramının ne anlama geldiği ve nasıl algılandığı anlatılmıştır. Kent mekanının okunabilirliğinde, belirleyici olan kente ve gözlemciye ilişkin özellikler ayrı ayrı anlatılmıştır. Bu bölümde, kentin insan zihninde nasıl oluştuğu, hangi parametrelerin bu oluşumu olumlu yada olumsuz yönde etkilediğinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde kent mekanının tasarımı ile kent mekanının okunabilirliği arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Kent mekanının okunabilir olmasını sağlayacak kentsel tasarım ilkeleri sıralanmıştır. Okunabilirliği arttıracak olan bazı bileşenler verilmiştir. Bu bölümde ayrıca, dizimsel okunabilirlik ve öznel okunabilirlik kavramları ayrı başlıklar altında anlatılmıştır. Mekan dizimi yönteminin geçmişi, hangi çalışmalarda kullanıldığı ve neden seçildiği anlatılmıştır. Öznel okunabilirlik bölümünde ise; kent mekanın algılanmasında, kişisel faktörlerin etkisi ve zihinsel haritaların önemi anlatılmıştır. Çalışmada kullanılan yöntemlerden mekan dizim yöntemi ile Edirne'nin kentsel özelliklerine, zihinsel harita yöntemi ile gözlemcilerin zihinlerindeki Edirne'ye ait bilgilere ulaşılmıştır.

Çalışmada üçüncü bölüm; Edirne'nin ulaşım ağının ve tarihsel gelişim süreçlerinin anlatıldığı bölümdür. Bu bölümde tarih öncesi devirlerden başlanarak, Edirne'nin

gelişimi haritalar üzerinden detaylı olarak anlatılmıştır. Edirne tarihi, Edirne için önemli sayılabilecek gelişmelerle bölümlere ayrılmıştır. Edirne'nin kaderini belirleyen dönemler; Roma dönemi, Bizans dönemi ve Osmanlı dönemidir. Romalılar, Edirne'yi çok önemsemi ve geliştirdiler. Edirne Kalesi Romalılar döneminde yapılmıştır. Roma İmparatorluğu parçalandıktan sonra Edirne Bizans İmparatorluğuna geçmiştir. 1361 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu Edirne'yi fetetmiştir. Osmanlı Devleti, istisnalar dışında uzun yıllar Edirne'yi yönetmiş ve başkent yapmıştır. Osmanlı Döneminde Eski ve Yeni Saray, Beyazıt Külliyesi, Eski Cami, Selimiye Cami gibi önemli yapılar yapılmıştır.

Dördüncü bölüm, çalışma alanının araştırıldığı, sınırlarının belirlendiği ve tanıtıldığı bölümüdür. Bu bölüm, çalışmanın temel kısmı olan uygulama bölümüne geçiş bölümüdür. Çalışma alanı olarak, Edirne Belediyesi'nin kentsel sit alanı ilan ettiği ve koruma altına aldığı alan seçilmiştir. Çalışma alanının çeşitli harita ve görseller ile sosyal, kültürel, fiziksel analizleri yapılmıştır. Çalışma alanını tanıtıldıktan sonra alan çalışmaları yapılmıştır. Alan çalışmalarından biri olan mekan dizim yönteminde, çalışma alanı depthmap programında analiz edilmiştir. Analiz sonunda çalışma alanına ait cadde ve sokak akslarının bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) değerleri sayısal olarak elde edilmiştir. Alan çalışmalarından zihinsel haritalar yönteminde ise, Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencilerine çalışma alanının zihinsel haritası çizdirilmiştir. Öğrenciler birinci ve üçüncü sınıf olmak üzere iki grup olarak seçilmiştir. Çalışma sonunda birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin çizdikleri yapı ve cadde - sokak aksları belirlenmiştir.

Dördüncü bölüm ayrıca bulgular bölümüdür. Çalışma alanında uygulanan dizimsel analiz çalışması sonuçları ve mimarlık bölümü öğrencilerine çizdirilen zihinsel haritaların sonuçları verilmiştir. Dizimsel analiz çalışması ile zihinsel haritaların sonuçlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Dizimsel analiz çalışmasının sonuçları, bölgenin dizimsel haritası şeklinde ve sayısal tablo olarak iki şekilde verilmiştir. Dizimsel analiz sonuçları, cadde ve sokak akslarının bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) değerleri üzerinden yorumlanmıştır. Çalışmada uygulanan diğer analiz yöntemi olan zihinsel haritaların sonuçları ise; birinci ve üçüncü sınıf mimarlık bölümü öğrencilerinin çizdikleri yapı ve aks sayılarına göre karşılaştırılmıştır. Bu sonuçlar Edirne'de daha fazla zaman geçiren öğrencilerin, Edirne'yi daha iyi okuduğunu göstermiştir. Birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin zihinsel harita sonuçları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını öğrenmek amacıyla **bağımsız gruplar testi yapılmıştır**. Mekan dizim yöntemi ile zihinsel haritalar yöntemi sonuçlarının karşılaştırılması ise **korelasyon testi** yardımıyla yapılmıştır. Zihinsel haritaların tamamının sonuçları ile mekan diziminin bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) değerlerinin sonuçları ayrı ayrı korelasyon testine sokulmuştur. Korelasyon testi sonuçlarının anlamlı çıkması, mekan dizimi yönteminin sonuçları ile zihinsel haritalar yönteminin sonuçlarının birbirini desteklediğini göstermektedir.

Beşinci bölüm, sonuç ve tartışma bölümüdür. Bu bölümde, alan çalışmalarının sonuçları Edirne özelinde değerlendirilmiştir. Çalışma sonuçları, Edirne'nin okunabilirliği ve okunabilirlik kavramının belirleyici bileşenleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Çalışmada kullanılan farklı yöntemlerin sonuçlarının birbirini desteklemesi, çalışmanın tutarlılığı açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Edirne, okunabilirlik, mekan dizimi, zihinsel harita.

SUMMARY

Edirne having influential effects on Ottoman-Turkish History attracts attention with its own history and culture as a city. Edirne has a hybrid culture because it has been capital city of Ottoman Empire for a long time and occupied several times due to its location. The city had several physical changes in different periods. These ones caused alterations in social structures and settlement systems. In that study, Historical City Center of Edirne will be examined by space syntax and mental map methods and will be evaluated in terms of legibility.

First part of thesis started with an introduction explaining aim, content and method of study. That part specified boundaries, hypothesis and approaches of study. The main purpose of the study was to analyze different determinative criteria on legibility and assessing legibility of Edirne. The study was assessed according to both two determinants on concept of legibility such as characteristics of space and characteristics of observer. Space syntax method was utilized to obtain features of urban space and mental map method was used so as to obtain data of individuals' minds.

Two hypothesis were proposed in that subject as following;

H1: As a result of space syntax, if connectivity and integration values of street axles increase, analysis of urban space will become easier.

H2: If frequency of spending time in an urban space rises, ability of perceiving an urban space will boost.

Second part of the thesis clarifies what is the meaning of legibility and how it could be perceived. Features of both decisive the city and observer were explained separately on legibility of urban space. In this chapter, it was mentioned that how the city was formed in human mind and which parameters had effects on these formations positively or negatively. Moreover, relationship between urban design and its legibility were adverted. Urban design principles which makes urban space legible were put in an order. Some components increasing legibility were specified. Additionally, notion of space syntax and mental map methods were expressed under separate headings. History of space syntax method, studies used and why it is used are stated. In the part of mental map method, impacts of personal factors on perception of urban space and significance of mental maps were explained. In the study, Edirne's urban characteristics were obtained by space syntax method and knowledge of Edirne in the minds of observers was acquired by mental map method.

Third part of thesis explicated transportation network of Edirne and its development process in history. In this chapter, development of Edirne was explained in details starting from prehistoric period with maps. History of Edirne can be divided to specific periods which is formed by significant developments. Periods determining fate of Edirne were Roman Period, Byzantine Period and Ottoman Period. Romans attached importance to Edirne and improved it. Edirne Castle was built in Roman

Period. After Roman Empire came apart, Byzantine Empire took control of Edirne. In 1361, Ottoman Empire conquered Edirne. The city has been ruled by Ottoman Empire for years and it has been a capital city. In Ottoman Period, magnificent buildings were constructed such as New and Old Palace, Complex of Sultan Beyazid, Old Mosque and Selimiye Mosque.

Fourth part of the thesis explored study field, defined boundaries of study and introduced whole of them. This chapter was the implementation part which is the main section of study. The Protected Urban Area reserved by Edirne Municipality was chosen as a study area. Study field was analyzed socially, culturally and physically with various maps and visuals. According to space syntax method a field study, the area was analyzed with the depthmap program. As a result of the analyzes, connectivity and integration values of the study area's streets and avenues were gained numerically. With mental map method, the other field study, the students of Trakya University Architecture Faculty draw mental map of working area. The students consisted of two groups as first grade and third grade. In consequence of the study, axles of streets and avenues were detected in the light of first and third grade students' drawings.

Fifth part of thesis indicated findings. In this chapter, results of the space syntax method which applied in study area and results of architecture students' mental map drawings were declared. The study of space syntax and the outcomes of mental map were compared. The results of space syntax were showed as syntax map of region and numerical chart. The outcomes of space syntax were interpreted pursuant to connectivity and integration values of the study area's streets and avenues. The value of connectivity is the highest at axles of Saraçlar Avenue and Hükümet Avenue. The value of integration is the highest at axle of Marif Avenue. Furthermore, the results of mental map method utilized in working area revealed that first grade architecture students marked approximately 2.10 axis and 4.88 buildings and third grade architecture students marked approximately 3.44 axles and 7.44 buildings. These results show that students spending more time in Edirne perceive the city much better. Independent groups test was conducted to ascertain whether differences between first grade and third grade students' mental map results is meaningful or not. As a result of the test, it is obvious to say that there are 99 percent of meaningful differences between first grade and third grade students' mental map results at confidence level. Space syntax method and mental map method were compared with the help of correlation test. There is 99 percent of significant correlation between outcomes of all the mental maps and space syntax's results of connectivity value at confidence level. There is 95 percent of correlation between outcomes of all the mental maps and space syntax's results of integration value at confidence level. Eventually, results of correlation test demonstrate that outcomes of space syntax method and outcomes of mental map method support each other.

Sixth and last part of thesis discussed and announced the results. In this chapter, results of field study were assessed especially regarding Edirne. The results of study give significant clues about legibility of Edirne and determining components of legibility. It is important that results of different study methods support each other for consistency of work.

Key words: Edirne, legibility, space syntax, mental map

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Amacı Ve Kapsamı

Okunabilirlik; 'mekanın zihinde imge oluşturabilmesi ve tutarlı bir örüntü olarak organize edilebilmesi' olarak tanımlanır Lynch (1960). Genel olarak okunabilirlik mekana ait bir özellik olarak düşünülür. Fakat okunabilirliğin saptanmasında bireyin kişisel özellikleri de etkili olabilmektedir. Bu yüzden okunabilirliğin ölçülmesine ait çalışmalarda mekana ait spesifik özellikler ve kişiye ait kültürel, zihinsel özelliklerle birlikte düşünülmelidir.

Bu çalışmanın amaçları üç ayrı grupta toplanabilir ; bunlardan birincisi okunabilirlik kavramını teorik olarak detaylı bir şekilde irdelenerek, Okunabilirlik kavramının içeriğini, yöntemini ve amaçlarını açıklayarak, sonuçlarının ne tür çalışmalara altlık oluşturabileceğinin anlatılmasıdır.

Çalışmanın amaçlarından ikincisi ise; okunabilirlik kavramının irdelenmesi sonucu ortaya çıkan iki ayrı kavram olan dizimsel ve öznel bakış açılarını bilimsel deneylerle somutlaştırarak tutarlı bir çözümleme oluşturmaktır. Bu çözümleme sonucunda ortaya çıkan verilerin karşılaştırılarak, teorik olan kısmın desteklenmesi hedeflenmektedir. Böylece okunabilirlik kavramı hem teorik olarak, hem de pratik olarak işlenmiş olacaktır.

Çalışma amaçlarında üçüncüsü ise; Edirne Kent Merkezinin gelişim süreci detaylı bir şekilde ele alınarak, daha önce okunabilirlik kavramı üzerinden herhangi bir çalışma yapılmamış olan bu alanın, farklı yöntemler kullanılarak okunabilirliğinin ölçülmesidir. Bu sayede Edirne Kent Merkezinin gelişimine yönelik yapılacak olan alan çalışmaları için bilimsel bir altlık oluşturulması hedeflenmektedir.

1.2 Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, detaylı olarak irdelenmiş kavramsal çalışmaların yanında bu kavramları desteklemesi hedeflenen uygulama çalışmalarına yer verilmiştir. Amaç; kavramsal araştırmalar bütünü ile birlikte, uygulama analizleri ile çalışmayı desteklemektir. Bu çalışmalardan ilki seçilmiş alanda yapılacak mekan dizimi yöntemidir. Bu yöntem ile Edirne Merkezinin okunabilirliği dizimsel bir boyutta ölçülmeye çalışılmıştır. Kentsel dokuyu oluşturan sosyal yapı irdelenerek, yerleşim kurgusunun insanları bir araya getirme potansiyeli araştırılmıştır. Edirne Kenti'nin kent dokusu, mekan dizim analizi ile hem makro hem de mikro ölçekte ele alınmıştır. Yerleşimin açık alanları en kamusalardan en özele doğru hiyerarşik bir sıraya dizilerek insanların bir araya gelme potansiyelleri araştırılıp hareket kanalları belirlenmiştir (Çil, 2008).

Bu analizlerden ikincisi ise; öznel okunabilirlik başlığı altındaki, seçilen alanın okunma biçimleri anlamında, kişisel olarak değişkenlik gösteren boyutları da içine

alan çalışmadır. Mekansal bilginin elde edilişi, mekana olduğu kadar öznenin yaşadığı bilişsel süreçlere de bağlıdır. Okunabilirlik kavramı kişinin; zihinsel, kişisel, kültürel özelliklerinden etkilenen bir geri dönüşür. Bu yüzden okunabilirliğin bu boyutta da somutlaştırılması önemlidir. Mekan, kişi tarafından öncelikle duyumsal olarak algılanmakta, daha sonra kişinin mekan içerisinde geçirdiği süreye bağlı olarak zihinsel olarak algılanmaktadır Urry (1999). Bu yüzden gözlemcinin alanda geçirdiği süre önemlidir.

Bu yöntemde, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan toplam 118 öğrenci katılımcı olarak seçilmiştir. Birinci ve üçüncü sınıf mimarlık öğrencisi olan katılımcılara, Edirne'nin zihinsel haritası çizdirilmiştir.

Edirne Kent Merkezinde en fazla bir yıl geçirmiş ve en az üç yıl geçirmiş olan bu öğrencilere, seçilmiş alanın zihinsel haritası çizdirilmiştir. Öğrencilerin Edirne'de geçirdiği süreler ile ilgili bilgilere, anket yardımı ile ulaşılmıştır. Çıkan sonuçlara göre Edirne'nin okunabilirliği, öznel boyutta da ele alınmış olacaktır. Mekan algısının, mekanda geçirilen zaman ile olan ilişkisine vurgu yapılacaktır.

Birinci sınıf öğrencileri ile üçüncü sınıf öğrencilerinin Edirne'de geçirdikleri zamanların belirleyici olacağına düşünüldüğü bu karşılaştırmada, üçüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine oranla iki yıl daha fazla mimarlık eğitimi almış olmaları, deneyim açısından ayrı bir avantaj sağlayabilir. Bu durum çalışmanın bir kısıtlılığı olarak kabul edilebilir.

Lynch, 1960 yılında yaptığı çalışmada, insanların yatay düzlemde bir çevreyi tarif ederken hangi kent elemanlarını kullandıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Lynch çalışmasının sonucunda, 'insanlar, bir şehrin zihinsel imajını oluştururken beş ana bileşen kullanırlar; yollar, kenarlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret öğeleri' demiştir (Lynch, 1960).

Çalışmanın son bölümünde, Edirne'ye ait öznel ve dizimsel analizler üzerinden kentin okunabilirliğinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Okunabilirliğin ölçülebilmesi için iki temel hipotez ortaya atılmıştır;

H1 ; Dizimsel analiz sonucunda, ortaya çıkan cadde akslarının bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) değerleri büyüdükçe kent mekanının çözümlenmesi kolaylaşır.

H2; Kent mekanında geçirilen süre arttıkça kent mekanını kavrayabilme becerisi artar.

Çalışma kurgusu, bu iki hipotez üzerine kurulmuştur. Birinci hipotezde, Edirne'nin okunabilirliğine ilişkin dizimsel ve öznel analiz sonuçlarının birbirini desteklemesi beklenmiştir. İkinci hipotezde ise; Edirne'nin okunabilirliğinde mekanda geçirilen sürenin, mekanı okumada belirleyici özelliklerden biri olduğu sonucu beklenmiştir.

2. OKUNABİLİRLİK KAVRAMI

Okunabilirlik kavramı, temelde dil bilimcilerinin kullandığı bir kavramdır. Yazı karakterlerinin birbiri ile kurduğu ilişki, Okunabilirlik kavramının doğmasına ortam hazırlamıştır Erem ve Erkman (2003). Yazı karakterlerinin farklı parametrelerde bir araya gelmesi; sözcükleri, cümleleri ve metinleri meydana getirir. Bu oluşumların tamamının ardışık bir anlam bütünlüğü içerisinde olması, her aşamada okunabilirlik kavramının konuşulmasına olanak sağlamıştır.

Mekan, içerisinde insanların eylemlerini yerine getirdiği, yatay ve düşey düzlemlerle sınırlanmış fiziksel oluşumlardır. Mekanlar aynı zamanda psikolojik unsurlarında yansımalarını bünyesinde barındırır. Mekan, insan olgusu ile birlikte anlam kazanır Birol (2006). Mekan, sabit ve durağan değil, canlı ve değişkendir. Mekan, diğer mekanlarla sürekli etkileşim halindedir. Mekan, aynı zamanda bir toplumsal üretim sürecidir. Mekanlar arasındaki ilişkiler bütünü, kentleri oluşturur Arslan Avar (2009). Bu süreçte kentler ise insanlar ile sürekli alış -veriş durumundadır.

Toplumların, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları, kentlerin fiziksel yapılarındaki yansımalarıdır. Mekanlar insanlardan ya da kentler toplumlardan bağımsız düşünülemez. Kentler ile ilgili kararlar verilirken, geçmişte kentte yaşamış insanların ya da toplumların kente kattıkları iyi analiz edilmelidir. Toplum yaşam biçiminin kentteki yansıması, aynı zamanda o kentin hikayesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle kentler doğru okunmalı, kente dair fiziki yapının arka planındaki toplumların sosyal yaşam biçimleri iyi analiz edilmelidir.

Kentin okunabilirliği kavramı, ilk olarak 1960 yılında Kevin Lynch tarafından Amerika'da üç kent üzerinde yapılan araştırmayla ortaya çıkarılmıştır. Lynch yaptığı çalışmada, insanların yatay düzlemde bir çevreyi çözümlerken hangi kent elemanlarını kullandıklarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Lynch, insanlara; Boston, Jersey City, Los Angeles gibi şehirlerin imajları hakkında çeşitli sorular sormuştur. Lynch çalışmasında ortaya çıkan sonuca göre " insanlar bir şehrin zihinsel haritasını çıkartırken beş ana bileşen üzerinde durmaktadırlar; yollar, kenarlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret öğeleri" demiştir (Lynch, 1960).

Yollar: Gözlemcilerin bilinçli veya tesadüfen kullandıkları kanallardır. İnsanlar hareket halindeyken gözlem yaptıkları için diğer imgeleri yollar aracılığıyla birbirine bağlar ve anlamlandırır. Yollar pek çok kişide baskın bir imgedir. Bunlar; sokaklar, yaya yolları, kanallar, demir yolları olabilir. İnsanlar yollarda hareket ederek kenti algılar, kente dair diğer öğeleri görür ve kent ile bütünleştirir (Lynch, 1960).

Kenarlar: İki bölgeyi birbirinden ayıran ve sınır işlevi gören çizgisel elemanlardır. Mekanların, özelliklerini yansıtabilmeleri için bazı sınır elemanları ile sınırlarının tanımlı olması gerekir. Bunlar; sahiller, duvarlar, yollar olabilir. Aynı

eleman hem yol hem de kenar olabilir. Sınır elemanları yapay ya da doğal olabilir. Önemli olan tarif edilebilir bir bölgenin sınırlarını belirlemesidir. Kenar ya da sınır elemanlarından sadece kentsel mekanda değil, yapısal mekanda da söz edilebilir. Yapısal mekanda, duvarlar, döşemeler, mobilyalar, aydınlatmalar birer kenar ögesi olabilmektedir (Lynch, 1960).

Çalışma alanı olan Edirne'de Edirne Kalesi'nin sur duvarlarının kaybolmadan önce çok belirgin yapay bir kenar elemanı olduğu söylenebilir. Edirne'yi çevreleyen Tunca Nehri'nin belirgin bir kenar elemanı olduğu söylenebilir. Tunca Nehri'nin kenarında uzanan tren yolunun da bir kenar elemanı olduğu söylenebilir.

Bölgeler: Gözlemcinin psikolojik olarak içine girdiğini hissettiği kentin orta veya büyük ölçekli alanlarıdır. Bölgeler, kendi içlerinde ortak bir karaktere sahiptir(Lynch, 1960).

Çalışma alanı olan Edirne'ye haritalar üzerinden bakıldığında, çalışma sınırları içerisinde kalan bölgelerden Kaleiçi bölgesi, çalışma alanının diğer bölgelerinden net olarak ayrılabilir. Kaleiçi, karakter olarak birbirine benzeyen sokaklar ve yapılardan oluşmaktadır. Sokakların tamamına yakınının doksan derecelik açı ile kesişmesi bu karakteri oluşturan en önemli unsurdur. Kaleiçi'nin dışında kalan alanlar ise, Kaleiçi'ne göre daha organik bir yapıya sahiptir. Kaleiçi'ni diğer bölgelerden ayıran sınır ise aslında Edirne Kalesi'nin sur duvarlarıdır. Günümüzde Edirne Kalesi'nin sur duvarlarından çok az miktarda kalıntı olmasına rağmen Kaleiçi'nin planlama sınırları sabit kalmıştır.

Düğüm Noktaları: Gözlemcinin kente girmesini veya kent içinde bir noktadan diğer noktaya geçmesini sağlayan, gözlemcinin seçim yapmak zorunda olduğu noktalar. Metro istasyonları, kavşaklar gibi alanlardır. Düğüm noktaları hareketliliğin arttığı noktalardır (Lynch, 1960).

Edirne özelinde bakıldığında, Talatpaşa Bulvarı ile Mimar Sinan Caddesi'nin kesişim noktası olan Eski Cami'nin önündeki kavşak Edirne için önemli bir düğüm noktasıdır. Hükümet Caddesi ile Saraçlar Caddesi'nin kesiştiği nokta araç ve yaya sirkülasyonlarının başlangıç veya bitiş noktası olduğu için önemli bir düğüm noktası sayılabilir.

İşaret Ögeleri: Gözlemcinin içine giremediği ve kolay tanımlanabilen fiziksel oluşumlardır. Pratik olarak sabit bir yönü işaret eder. Bunlar; bina, işaret levhası, dağ gibi bir çok fiziksel oluşum olabilir. İşaret öğelerini daha belirgin kılan bazı durumlar olabilir. Bunlar; ögenin arka planıyla zıtlık durumu ve ögenin net bir formda olması gibi durumlardır Lynch (1960). Edirne'de işaret ögesi sayılabilecek bir çok yapı bulunmaktadır. Edirne'nin her noktasından görsel olarak iletişim kurulabilen, yüksek bir noktada bulunan Selimiye Cami'si en belirgin işaret ögesidir.

Bu beş bileşen Kevin Lynch'in gerçekleştirdiği çalışmayla çıkan ve kentin okunmasında rol oynayan temel faktörlerdir. Kent yaşamını sürdüren insanların

önemli ihtiyaçlarından bazıları; huzurlu, kaygısız ve zaman kaybı olmadan yaşamını sürdürebilmeleridir. Kentin kolay okunabilir olması bu açıdan önemlidir. Kent mekanının kolay anlaşılabilir ve çözülebilir olması onun okunabilir olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda okunabilirliği kolaylaştıran ya da zorlaştıran çeşitli parametrelerden söz edilebilir. İnsan zihninin algılayacağı çevredeki uyum, düzen, sadelik bu parametrelerden bazılarıdır (Erem ve Erkmen, 2003).

Kent mekanının bir birey tarafından okunabilmesi için, bireyde mekana ait algının oluşması gerekir Asar (2013). Mekan, hareketle algılanmaktadır. Duyularımız yardımıyla mekanı algılar, deneyimler ve mekana ait biçimsel ve nesnel özellikleri geçici belleğimize depolarız İnceoğlu ve Aytuğ (2009). Bu olay birey ile mekan arasında olmaktadır. Bu nedenle bireye ait özellikler ve mekana ait özellikler olarak iki ana sonuca ulaşılabilir. Bireye ait özellikte kendi içinde ikiye ayrılabilir. Bireyin birinci durumu mekana aşına olma durumudur. Bu durumda birey hazırda var olan bilgiyi kullanarak hareket eder ve istediği sonuca ulaşır. Bu durumda mekana ait yeni bir algıdan bahsedilmesi zordur. Bireye ait ikinci durum ise mekana aşına olmama durumudur. Bu durum, mekanı okuyabilmek için mekansal algının olması gereken durumdur (Asar, 2013).

Bir kentin okunabilirliği, kentin tasarımıyla doğrudan ilişkilidir. Emine Köseoğlu 2012 yılında yaptığı doktora tezi çalışmasında, okunabilirlik başlığı altında kentsel tasarım ilkelerinden ve okunabilirliği arttırabilmek için tasarım sürecine entegre edilebilecek bileşenlerden bahsetmiştir.

Kentsel tasarım ilkeleri (Köseoğlu, 2012);

- Karakter (Character)
- Süreklilik ve kapalılık (Continuity and enclosure)
- Kamusal alanın kalitesi (Quality of public realm)
- Hareket kolaylığı (Ease of movement)
- Okunabilirlik (Legibility)
- Uyum sağlayabilme (Adaptability)
- Çeşitlilik (Diversity)
- Hedefler (objectives)
- Sürdürülebilirlik (sustainability)
- İmaj oluşturabilme (imageability)
- İnsan ölçeği (human scale)
- Şeffaflık (transparency)

- Karmaşıklık (complexity) sayılmıştır (Köseoğlu, 2012).

Okunabilirliği arttırabilmek için tasarım sürecine entegre edilebilecek bileşenler (Köseoğlu, 2012);

- Doğal işaret öğeleri ve ilgi odakları
- İzleme koridorları
- Net ve kolaylıkla izlenebilir rotalar
- Kolaylıkla görülebilir alanlar ve yerler oluşturmak
- Belli alanlara çıkış noktaları oluşturmak
- Aydınlatma
- Sanat ve el işleri
- İşaretler ve izler
- Var olan odak noktalarını vurgulamak
- Yeni işaret öğeleri oluşturmak
- İşaretlendirme
- Aydınlatma (Köseoğlu, 2012).

Edirne'nin okunabilirliğinin ölçülmesinin amaçlandığı bu çalışmada, okunabilirliğe ilişkin farklı analiz yöntemleri uygulanmıştır. Uygulama bölümünde farklı analiz yöntemlerinin bulunması, çalışmaya okunabilirlik ile ilgili farklı fikirlerin katılmasının önünü açmıştır. Çalışmada yer alan öznel ve dizimsel analiz yöntemleri okunabilirliğe dair mekana ait özellikler ve bireye ait özelliklerin birlikte değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Çalışmada bulunan analizlerden dizimsel analiz ve öznel analiz sonuçlarına bakıldığında, mevcut kent mekanının yapısına ait özellikler, Kevin Lynch'in ortaya attığı "insanlar bir yerin zihinsel haritasını çıkarırken beş ana bileşen üzerinde durmaktadır "savı ve Emine Köseoğlu'nun sıraladığı "kentsel tasarım ilkeleri " ve "Okunabilirliği arttırabilmek için tasarım sürecine entegre edilebilecek bileşenler ", hakkında fikirler yürütülebilir, çalışmalar yapılabilir.

2.1 Dizimsel Okunabilirlik - Mekan Dizimi Analizi

Kent mekanının okunabilirliğinin ölçülmesine yönelik birçok çalışma ve bu çalışmada kullanılan farklı yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemlerden biri; dizimsel analiz yani mekan dizim analizi yöntemidir. Dizimsel analizdeki bazı kavramlar ve

bu kavramlara ait bulgular, okunabilirliğe ait işaretler olarak değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır.

Mekan dizim yöntemine ait bütünleşme (integration) kavramı sonucunun kentteki hareket dökümüne ait bilgiler verdiği düşünülmektedir. Mekan dizim yöntemine ait bağlanabilirlik (connectivity) kavramı sonucu ise bahsi geçen cadde ya da sokak aksına bağlanan diğer cadde ve sokak aks sayıları ile değişkenlik gösteren kavramdır.

Mekan dizim yöntemine ait intelligibility kavramına ait sonuç ise kent mekanının okunabilirlik derecesi olarak yorumlanmaktadır. Okunabilirlik (intelligibility) kavramı, yine yöntemin içinden gelen bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşiklik (integration) değerleri arasındaki korelasyonun derecesi olarak elde edilir(Baç, 2012).

2.1.1 Mekan dizimi kavramı ve tarihçesi

Mekan dizim yöntemi, mekanın sosyal yapıyı ve bu yapıyı oluşturan alt katmanları etkilediği ve sosyal yapı ile mekan arasında doğrudan ilişki olduğunu savunan teknikler bütünüdür. Mekan dizim yöntemi, genel anlamda kenti okumaya yarayan bir yöntemdir. Mekanlaşma ve sosyal yapı arasında doğrudan ilişki olduğunu savunur. Bu bağlamda, temel çalışma prensibi genellikle kentsel alanlarda hareket ve görüş alanlarını çakıştırarak insanların karşılaşma potansiyellerini araştırmaktır. Mekan dizim yöntemi, mekana ait olan soyut özellikleri somut olarak ifade etme olanağı sağlayan sayısal bir yöntemdir(Gündoğdu, 2014).

Mekan dizim yöntemi çalışmaları, 1970'li yıllarda University College Of London'da Bill Hillier ve ekibi tarafından başlatılmıştır. Mekan dizim yöntemi tekniklerini anlatan ilk yayın 1980'li yılların başında yayınlanmıştır. Hillier ve Hanson 1984 yılında yayınladığı ' The Social Logic Of Space ' adlı kitabında mekan dizimi tekniklerinden bahsetmiştir. Bu yayından sonra bir çok ülkede; mimarlık, kentsel tasarım, planlama, iç mimarlık, ulaşım gibi birçok konuyu içeren çalışmalarda bu yöntem kullanılmıştır. 1990'lı yılların başlarında ise ülkemizde yapılan ilgili çalışmalarda bu yöntem kullanılmaya başlanmıştır (Çil, 2006).

Bu yöntemin yayılması, geliştirilmesi ve uluslararası bir taban oluşturması amacıyla 1997 yılında ilk defa University College Of London'da mekan dizimi konulu bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumda 8 farklı ülkeden 42 adet bildiri sunumu yapılmıştır. Bu organizasyondan sonra mekan dizim yöntemi sempozyumu gelenekselleşerek iki yıl arayla düzenlenmeye başlanmıştır(Gündoğdu, 2014).

2.1.2 Mekan dizimi analiz teknikleri

Mekan dizim yöntemi, fiziksel mekanın özellikleri ile kent mekanı içerisinde hareket eden insanların, algılayabildiği alan ve yolların birbirleriyle ve mekanın tümüyle olan ilişkisini açıklamaya çalışır Kepenek (2011). Mekanizmanın çalışma prensibi bu parametre ve değişkenler üzerine kurulmuştur.

Yöntemin uygulanacağı kent mekanında hareket potansiyellerinin ve arazi kullanım dokularının sayısal olarak tahmin edilebilmesi için program tarafından bir aks haritası oluşturulur. Aks haritası, kent mekanının erişilebilir her yerden geçen en uzun ve en az sayıdaki çizgilerin (bakış açılarının) çizilmesi ile oluşturulur. Kesişen hatların oluşturduğu doku ve hatların kendi aralarındaki ilişkiler, analizi yapan program sayesinde sayısallaştırılır (Güler, 2007).

Mekan dizim yöntemi ayrıca mekanın nasıl algılandığı ve ne derecede kavranabilir, okunabilir olduğunu ölçmeye yönelik imkanlarda sağlamıştır. Sistemin bu kadar çeşitli tekniğe açık olması, çeşitli korelasyonlarla mekanın kavranabilirliğinin ölçülmesini de kolaylaştırır. Bu sonuçlara göre daha kavranabilir olan mekanlarda, bireylerin kaybolma olasılıkları daha düşük olup, aranan adreslerin bulunması daha kolaydır. Mekanlarda yönlenme sorunları daha az olmaktadır (Gündoğdu, 2014).

Sonuç olarak mekan dizim yöntemi biçimlenme ve kavranabilirlik olguları üzerinden mekanların biçimsel özellikleri ile sosyo - kültürel özellikleri arasındaki ilişkiyi yorumlamaya imkan veren bir tekniktir (Gündoğdu, 2014).

2.1.3 Mekan dizimi yöntemi seçilmesinin nedenleri

Mekan dizim analiz yöntemi, kent mekanının biçimlenme özellikleri ile işlevler arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamaya çalışmaktadır. Mekan dizim yöntemi, kent mekanına ilişkin mevcut durumu açıklayabilmekle beraber tasarım sürecinde de farklı önerilerin hareket dokuları üzerindeki etkilerini araştırabilmektedir Kepenek (2011). Somut olarak bakıldığında yöntemin en büyük avantajı; henüz uygulamaya geçmemiş bir tasarımı önceden analiz ederek uygulama sonrasında karşılaşılabilecek sorunları tespit etmeye yardımcı olmasıdır.

Bu çalışmanın temel amaçlarından birisi de Edirne Kent Merkezi'nin fiziksel kurgusu ve yaya hareketi ile sosyal yapının ilişkisini kavramak olduğundan mekan dizim yöntemi ve zihinsel haritalar yöntemi birlikte kullanılarak sonuçların farklı yöntemlerle desteklenmesi amaçlanmıştır.

2.1.4 Mekan dizim yöntemi terimleri ve matematiksel altyapısı

Mekan dizim yönteminde, bir yerde yaşayan ya da herhangi bir sebeple orda bulunan tüm insanların karşılaşma potansiyelinin olduğu yerler bütünleşik mekan olarak adlandırılır. Herhangi bir yere gidilirken içinden geçilen mekanlar ise en bütünleşik alanlar olarak adlandırılır. İçinden az geçilen mekanlar ise tam tersine ayrılmış mekanlardır. Bu yöntem ayrıca bütünleşme ölçütünü de iki ayrı sınıfa ayırabilmektedir. Bir alanda sadece sürekli olarak bulunanların dikkate alındığı teknik lokal bütünleşme, bir alanda hem kısa süreli hem de uzun süreli vakit geçirenlerin incelendiği teknik ise global bütünleşme olarak tanımlanmıştır. Lokal bütünleşme üç-çap (R-3) olarak ifade edilirken, global bütünleşme ise maksimum çap (R-Max) ifade edilir. Global bütünleşme, teknik olarak herhangi bir aksın diğer tüm akslarla olan mesafesini dikkate alır. Lokal bütünleşme ise herhangi bir aksın

kendisinden üç adım uzaklıkta olan akslarla olan ilişkisini araştırır. Global bütünleşme sadece bölgede ikamet edenlerin bir araya gelme olasılıklarını değil, aynı zamanda ziyaretçilerle karşılaşma olasılıklarını da araştırır. Lokal bütünleşme ise kent mekanında ikamet edenlerin kendi aralarında karşılaşma olasılıklarını araştırır (Çil, 2006).

Çalışmada mekan dizim yöntemine ilişkin üç ana terim olan okunabilirlik (intelligibility) kavramı, bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşiklik (integration) değerlerinden bahsedilecektir.

2.2 Öznel Okunabilirlik - Zihinsel Haritalar Analizi

Zihinsel haritalar kavramı, ilk olarak 1948 yılında Tolman tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Kevin Lynch 1960 yılında Amerika'da, Boston, Jersey ve Los Angeles kentleri için yaptığı çalışmada, zihinsel haritalara ait fikirler ve değerlendirmeler yer almıştır (Sam, 2010).

Yapılaşmış çevrenin farklı bireylerde farklı algılar oluşturması, bir çok çalışmaya taban yaratmıştır. Bu tip çalışmaları yapan araştırmacılardan en çok bilineni Kevin Lynch'tir. Lynch yaptığı çalışmalarda, kentsel dokunun insan zihninde oluşan imajlar sayesinde algılandığı sonucuna varmıştır. Lynch yaptığı çalışmalarda, kentsel imgeleri beş temel öğeye ayırmıştır. Bunlar; yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktalarıdır. Yollar, gözlemcinin potansiyel olarak kullandığı kanallardır. Sınırlar, gözlemci tarafından ayırıcı olarak algılanan demiryolu, sahil ve sur gibi elemanlardır. Bölgeler, karakter olarak aynı özelliklere sahip alanlardır. Odak noktaları, duraklama noktaları ve yolların kesişim noktalarıdır. Referans noktaları ise, kent mekanında kolayca algılanabilen ve bir çok noktadan fark edilebilen fiziksel elemanlardır. Bunlar; bina, kule, dükkan gibi elemanlardır. Lynch'e göre zihinde gelişen mekansal algının oluşmasını sağlayan bu beş öğenin vurgulanma öncelikleri de kişiden kişiye değişebilmektedir. Bu değişkenliğin temel sebebi mekanı kullanan bireyin, kent mekanı ile kurduğu iletişime bağlıdır. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, genel olarak seçilen bir bölgede uzun yıllar ikamet etmiş ve bölgeye yeni alışmaya çalışan bireyler seçilir. Bu bölgenin seçilmiş bireylerin zihninde nasıl oluştuğu araştırılarak çıkan sonuçları kıyaslama yoluna başvurulur. Yapılan çalışmalardan, kenti tanımayan bireylerle yapılanlar daha somut veriler ortaya çıkarmıştır. Kenti yeni tanımaya başlayan bireyler ile yapılan çalışmalar kendi içinde değerlendirildiğinde ise, kente bir görev için gelen ziyaretçilerin kent ile kurduğu iletişim daha olumlu sonuçlar vermiştir Ülkeryıldız, ve diğ. (2009). Lynch'in yapmış olduğu çalışmaların sonuçlarına göre; mekana ilişkin deneyimi az olan bireylerin oluşturmuş olduğu zihinsel haritalarda, mekanın genel özelliklerinin ve bölgesel nitelikleri ön plana çıkarıcı unsurların öncelikli olarak yer aldığı, daha sonra ise yolların kurgulanacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Mekansal deneyimi fazla olan bireylerin oluşturduğu zihinsel haritalarda ise, referans noktalarının öncelikli olarak yer alacağı sonucuna varılmıştır. Daha sonra yapılan

bazı çalışmalarda da Lynch'in bu görüşü destek kazanmıştır. Bu çalışmalarda; insanların yeni karşılaştıkları bir çevreyi tanımaya çalışırken yollara ve bölgelere daha çok önem verdikleri, çevreyi tanıdıktan sonra ise referans noktalarını kullanarak yön seçtikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Lynch'in çalışmalarının sonuçları olarak, zihinsel haritayı çizen bireylerin mekan aşinalığı var ise, ardışık nitelikli öğelerin öncelikli olarak çizilmesi beklenir. Haritayı çizen bireylerin mekan aşinalığı yok ise bölgesel nitelikli öğeleri ağırlıklı olarak çizmesi beklenir sonucuna ulaşmıştır (Ülkeryıldız ve diğ., 2009).

Harun Tunçel, 2002 yılında yayınladığı çalışmasında, 1998 - 2000 yılları arasında Türkiye'de farklı üniversitelerde öğrenim gören 400 öğrenciden zihinlerindeki dünya haritasını çizmelerini ve harita üzerindeki İslam ülkelerini işaretlemelerini istemiştir. Çalışma sonucunda ise öğrencilerin haritaları çizerken, dünyanın şekli ve ekvator, meridyen, paralel doğrularından yararlandığı sonucuna varmıştır. Bununla birlikte okulların duvarlarında asılan haritalarında öğrencileri yönlendirdiği sonucuna ulaşmıştır (Tunçel, 2002).

Handan Dülger Türkoğlu 2002 yılında yayınladığı çalışmasında, en az 5 yıldır İstanbul'da ikamet eden ve en az lise mezunu olan bireyler ile yaptığı anket çalışmasında, bireylerin İstanbul'a ait en çok akıllarında kalan imge elemanlarını araştırmıştır. Bireyleri İstanbul'un iç ve dış kısımlarında oturanlar olmak üzere anket yardımıyla ayırmıştır. Bireylerden, İstanbul'a ait akıllarında kalan toplanma alanlarını, yolları ve önemli yapıları çizmelerini istemiştir. Çalışma sonrasında çıkan sonuçları, Kevin Lynch'in beş temel imge ögesi olan; yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktaları üzerinden yorumlamıştır (Türkoğlu, 2002).

Harun Tunçel 2008 yılında yaptığı çalışmasında, farklı nüfus gruplarına ait zihinsel haritalarındaki farklılıkları belirlemeye çalışmıştır. Tunçel, 2006 yılında Elazığ kentinin önemli bir caddesine ait bir kroki hazırlamıştır. Hazırlanan bu krokiyi esnaflar, memurlar, öğretmenler ve akademisyenler, üniversite öğrencileri, orta öğretim öğrencileri ve ev hanımları gibi farklı gruplara dağıtarak hatırladıkları kadarıyla caddedeki dükkan isimlerini ya da iş kollarını yazmalarını istemiştir. Çalışma sonunda, meslek farklılığı, bölgede geçirilen süre gibi farklı yaşam biçimlerinin algıda yarattığı farklılığı değerlendirmiştir (Tunçel, 2008).

Bu çalışmada, Edirne'nin okunabilirliğinin ölçülebilmesi için okunabilirlik kavramının öznel boyutu bağlamında zihinsel haritalar yöntemi kullanılmıştır. Zihinsel harita sonuçları, Edirne'nin okunabilirliğine ilişkin öznellik boyutunun değerlendirilmesinde önemli şifreler vermiştir.

3. EDİRNE'NİN KONUMU VE TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Edirne'nin Konumu, Ulaşım ağı

Edirne, Türkiye'yi Avrupa'ya karayolu ve demiryolu ile bağlayan bir sınır kenttir. Sınır kent olması nedeniyle önemli bir konuma sahiptir. Edirne ili Türkiye'nin kuzeybatısında olup 41 40 15 kuzey enlemi ve 26 23 50 doğu boylamında bulunmaktadır. Kuzeyinde Istranca Dağları, orta bölümünde Ergene Havzası, güneyinde Meriç Deltası bulunur. Ülkenin Avrupa yakasında, Marmara Bölgesi'nin Trakya kısmında yer alır. Güneyinde Çanakkale, kuzeyinde Bulgaristan, batısında Yunanistan, doğusunda ise Tekirdağ ve Kırklareli bulunur (Karakaş, 1998).

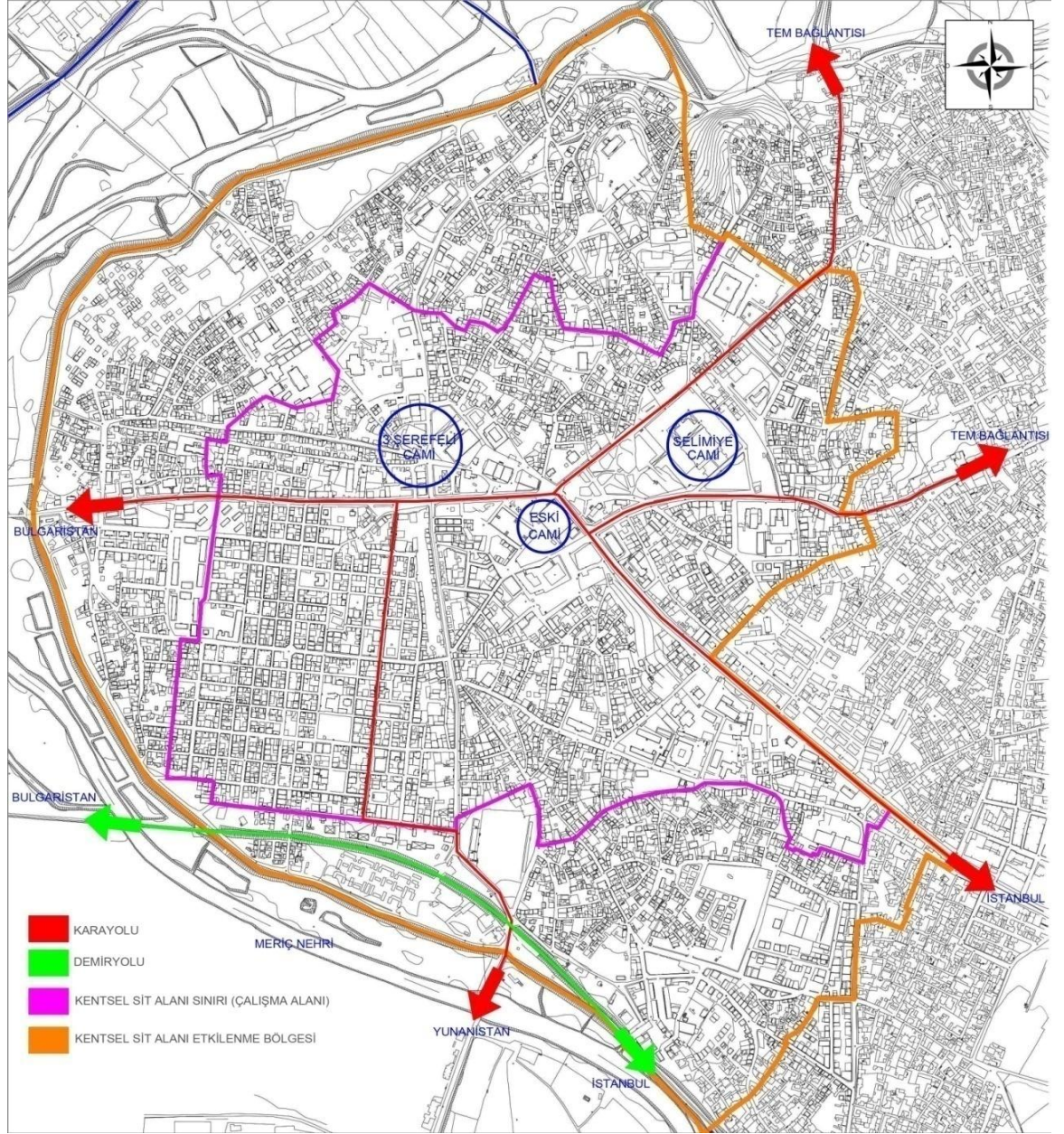
Edirne, Bulgaristan ile 88 km'lik bir sınıra sahiptir. Bulgaristan ile olan sınır Kırklareli il sınırından başlayarak Tunca Irmağı'nı kesip güneybatı yönünde uzanarak Meriç Irmağı'nda sona ermektedir. Edirne'nin Yunanistan ile 204 km'lik bir sınırı vardır. Bu sınırı, Meriç Irmağı oluşturur. Irmağın doğusu Edirne, batısı ise Yunanistan'dır. Bu sınır Enez İlçesi'nde sona ermektedir. (<http://eng.investinedirne.org.tr/>).

Edirne'nin yüzölçümü 6098 kilometrekare olup, deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 41 metredir. Edirne , merkez ilçe dahil olmak üzere toplam 8 ilçe ve 248 köyden oluşmaktadır. Merkez ilçenin nüfusu 136 bin, Keşan 57.200, Uzunköprü 40.620, Havsa 8.500, İpsala 8.170, Süloğlu 4.340, Meriç 3.205 ve Lalapaşa 1.700 nüfusa sahip olup, ayrıca; 248 köyün toplam nüfusu 105.650'dir (Karakaş, 1998).

Edirne Türkiye'nin Avrupa'ya bağlanan noktası olduğu için karayolu ulaşım ağı gelişmiştir. Edirne gerek D-100 karayolu, gerekse TEM otoyolu üzerinden İstanbul'a dolayısıyla Anadolu'ya ve D-550 karayolu ile Çanakkale'den Ege'ye bağlanan karayollarının üzerindedir. Ayrıca Kapıkule Sınır Kapısından Bulgaristan ve Avrupa'ya sadece karayoluyla değil demiryolu ile de bağlanmaktadır (<http://etso.org.tr/tr/>).

Ülkenin Avrupa'dan önceki son önemli merkezi olan Edirne, İstanbul ile demiryolu ağı ile bağlanmıştır. İstanbul Sirkeci'den hareket eden tren, Çerkezköy, Lüleburgaz, Havsa' dan geçerek Edirne'ye ulaşmaktadır (Karakaş, 1998).

Edirne, Türkiye'nin Avrupa bağlantı güzergahındaki son noktasıdır. Edirne'den Kapıkule Sınır Kapısı ile Bulgaristan ve Yunanistan'a geçiş sağlanır. Ayrıca Karaağaç Semtindeki Pazarkule Gümrük Kapısı'ndan Yunanistan'a geçiş yapılmaktadır. Edirne, ulaşım avantajı ve Avrupa'ya açılan bir kapı olmasına rağmen günümüzde ticari olarak aktif bir şehir durumunda değildir.

Şekil: 3.1 Edirne'nin ulaşım ağı (Edirne Belediyesi 2005'den geliştirilmiştir).

3.2 Edirne'nin Tarihsel Gelişimi

3.2.1 Kentin tarih öncesi ve ilk çağdaki durumu

Edirne'de tarih öncesi dönemlere ait ilk kalıntılara Edirne'ye 10 kilometre mesafedeki Çardakaltı mevkiinde rastlanmıştır. 1959 yılında yapılan kazılarda bu bölgede geçmiş dönemlere ait çanak, çömlek, balta gibi araçlar bulundu. Bu aletlerin M.Ö. 3500 yıllarına ait olduğu düşünülmektedir (<http://www.trakyanet.com/>).

Bulunan araç ve gereçler bölgede o yıllarda bir yaşam olduğunun önemli belgeleridir. Bu eserler, Edirne Müzesi'nde sergilenmektedir.

Edirne'de neolitik döneme ait bir başka yerleşim yeri ise Enez'deki Hocaçeşme mevkiidir. Lalapaşa bölgesinde ise M.Ö. 1400 - 900 yıllarına ait megalitik anıtlar ve dolmen veya dikilitaş denilen mezarlar bulunur. Ayrıca Edirne sınırları içerisinde çok sayıda tümülüs denilen ve mezar odalarının üstünü kapatan toprak yığıntıları bulunur. Edirne'nin yerinde ilk çağda bir Trak köyünün bulunduğu bilinir. Adının Orestia olduğu kabul edilmektedir. Orestia'yı kuranların ise Trakların Odrisler kolu olduğu bilinir (Usal, 2006).

Trakya'ya yerleşen, cesaret ve savaşçılıktaki büyük becerileri pek çok ülkeyi korkutan Traklar'ı, bu niteliklerinden dolayı Atinalılar ve Romalılar ordularında ücretli asker olarak görevlendirdiler. Traklar'da, mağaradan, güçlü kalelere çiftliklerden kazıklar üzerinde inşa edilmiş balıkçı köylerine ve açık kentlere kadar çok çeşitli yerleşme biçimlerine rastlanırdı (<http://etso.org.tr/tr>).

M.Ö. 342-341'de Makedonya Kralı Philip'le yaptıkları savaşı kaybeden Odrisler, giderek zayıflamaya başladılar. Son olarak Orestia M.Ö. 168'de Romalıların hakimiyeti altına girmiştir (<http://etso.org.tr/tr>). Edirne, mimari anlamda en parlak dönemini Roma işgalinden sonra yaşamıştır.

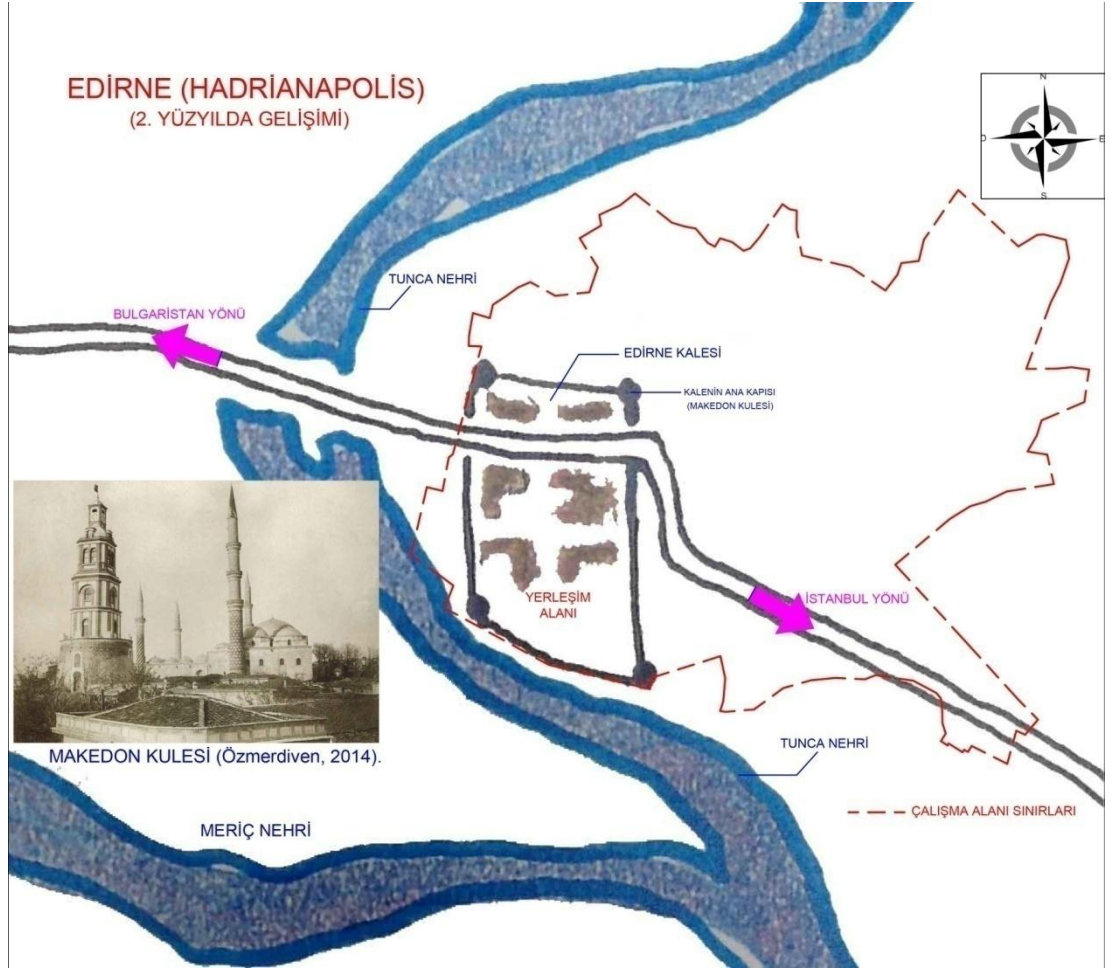
Şekil 3.2 Edirne'ye ait tarih öncesi kalıntılar (<http://www.edirnevdb.gov.tr/>)

3.2.2 Roma döneminde Edirne

İ.Ö. 171 - 168 yıllarında, Makedon Krallığı'nı ortadan kaldıran Romalılar Trakya'ya egemen oldular. Egemenliğin ilk dönemlerinde Romalılar, bu bölgede farklı bir yönetim şekli geliştirdiler. Bölge hakimiyetini, bölgeye yeni prenslikler kurarak ya da var olan birimleri koruyarak sağlamaya çalıştılar. Bölgede, Doğu Trakya Krallığı adıyla var olan ve merkezinin Vize olduğu bilinen krallığı hakimiyeti altına alarak bu şekilde yönetmeyi denediler. Ancak yerli halk, bu krallıklara karşı ayaklandı. İmparator Cladius döneminde, M.S. 45 yılında çıkan ayaklanmalar bastırılarak, Trakya'nın bağımsızlığına son verilmiştir. Trakya, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti yapılmıştır.

Romalılar bu bölgeye kendi düzenlerini ve sistemlerini taşıdılar. Buralarda kendi kültürlerinin gerektirdiği şekilde yapılar yaparak şehirler kurdular. Var olan bölgelere ise kendi şehir kültürlerini adapte ettiler. Bölgeyi önemsediler ve kısa sürede İmparatorluğun en önemli kentlerinden biri haline getirdiler. Roma

İmparatoru Hadrianus, küçük bir kasaba olan Orestia'yı önemsemi ve yeni yapılar yaptırdı. Bu yüzden Hadrianus'un şehri anlamına gelen Hadrianopolis şehri kurulmuş oldu. Edirne, ilk çağ boyunca bu isim ile anılmıştır. Edirne'de diğer Roma şehirleri gibi iç işlerinde bağımsız, dış siyasette Roma'ya bağlı bir şehir devleti durumundaydı. M.S. 2. ve 3. yüzyıllar diğer şehirlerle birlikte Hadrianopolis'in de en parlak dönemi olarak kabul edilir. İkinci yüzyıldan sonra Edirne Kalesi ve çevresinde gelişim sürmüştür. Hadrianopolis, M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır (Usal, 2006).

Şekil 3.3 2.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

Hadrianus'un kente kazandırdığı en önemli yapı Edirne Kalesi'dir. Tümüyle bir Roma Castrum'u planına sahip olan kalenin dört köşesinde dört yuvarlak burç vardır. Burçların arasında dört köşeli on ikişer küçük kule ve dokuz kapı dizilmiştir. Surların önüne de bir hendek inşa edilmiştir. Roma İmparatorluğu'nun altın devrini yaşadığı 2.yy. ve 3.yy'ın ilk yarısında Trakya şehirleri çok gelişti. Hadrianopolis de, askeri alanda, ticaret ve ziraat konularında bu altın dönemden nasibini aldı ve sürekli olarak gelişme gösterdi (<http://etso.org.tr/tr>). Günümüzde, Edirne Kalesi'ne ait çok az

miktarda eser kalmıştır. Bu eserlerin en somut örneği kalenin ana kapısı işlevinde olan Makedon (Saat) Kulesi'dir. Edirne Kalesi'nin üzerinden aktif olarak çalışan bir karayolu (Talatpaşa Caddesi) geçmektedir. Kale duvarları üzerine yapılar yapılmıştır. Bu ve bunun gibi sebeplerden dolayı son kalıntılarında yeterince korunamaması nedeniyle, kalıntılar kaybolmaya devam etmektedir.

Şekil 3.4 Edirne Kalesi ve kapıları (Yıldırım, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

Şekil 3.5 Edirne Kalesi'nin ana kapısı, Makedon Kulesi (<http://edirneyenigun.com/>).

3.2.3 Bizans döneminde Edirne

Hadrianopolis 4. yüzyıldan itibaren çevresinde yaşanan pek çok savaşa tanık olmuş, zaman zaman bu savaşların odak noktası durumuna gelmiş ve işgaller yaşanmıştır. Örneğin Castantinus ile Liciunus'un orduları bu şehir etrafında savaşmışlar, M.S. 314 yılında Liciunus mağlup olmuş ve Hadrianopolis'e sığınmıştır. İkinci savaşta ise, Liciunus, İstanbul'a çekilmiş ve kendisini Roma'da yine mağlup eden Constantinus Roma'yı bırakarak Constantinopolis adını verdiği İstanbul'u başşehir yapmıştır. M.S. 395 yılında, Roma İmparatorluğu ikiye bölündükten sonra, Hadrianopolis Doğu Roma İmparatorluğu toprakları içerisinde kalmıştır (<http://www.edirnevdb.gov.tr/>).

Bu tarihten sonra kentte istikrar kaybolmuş, kısa zaman aralıklarında el değiştirmiştir. istikrarın kaybolduğu topraklarda savaş ve istilalardan dolayı kale ve diğer yapılar ciddi zarar görmüştür.

M.S. 5. yüzyılda Hunların eline geçmiştir. M.S. 6. yüzyılda bir dönem Avarlar'ın eline geçmiştir. M.S.7. yüzyılda Bulgarlar'ın saldırıları sonucu kent bir kez daha işgal edildi. Bu işgallerin sonucunda, son olarak yine Bizans toprakları içerisinde kaldı. Sonraki yıllarda Hadrianopolis Peçeneklerin kuşatmalarıyla karşı karşıya kaldı. M.S. 1050'de Peçenekler Hadrianopolis önlerinde mağlup oldular. 1077'de yeniden kuşattılar. Sonuçta bütün bu savaş ve işgallere rağmen Hadrianopolis Bizans'ın elinde kalmıştır (<http://www.edirnevdb.gov.tr/>).

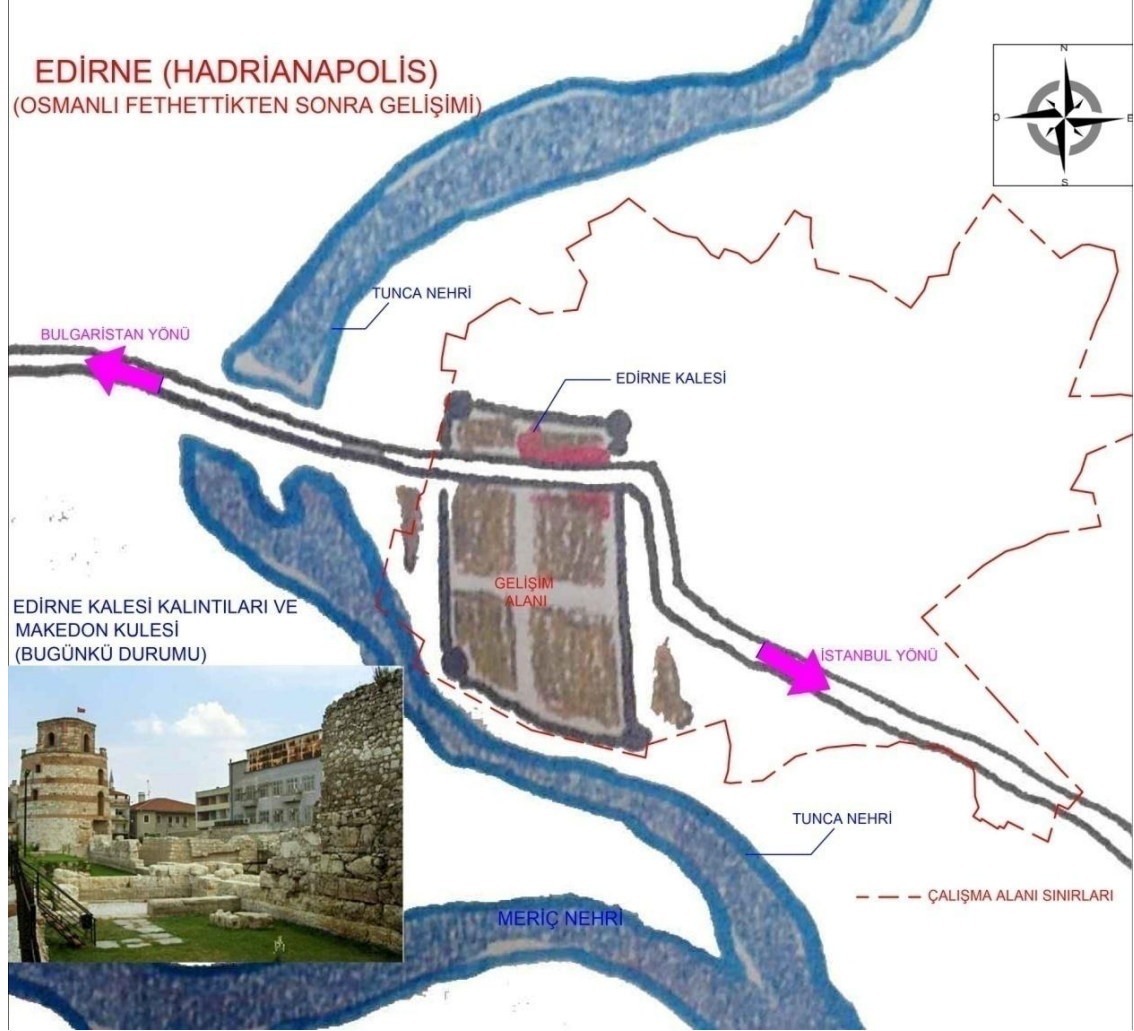
Bütün işgaller, kuşatmalar ve isyanlara rağmen Edirne bir ticaret merkezi olarak büyümeye devam etmiştir. O yıllarda Edirne albenisi olan ve kumaş ticaretinin yapıldığı bir şehirdir (<http://edirnetarihi.com/>)

3.2.4 Osmanlı döneminde Edirne

1361 yılında Bizans himayesinde olan Edirne'yi, Sultan I. Murat fetetmeyi başarmıştır. 1361'e doğru önce Dimetoka fethedildi. Sultan I. Murat Edirne'ye yönelik hareketine, İstanbul yolu üzerindeki Çorlu'yu alarak devam etti. Daha sonra Lala Şahin Paşa'yı Edirne'ye gönderdi. Kale dışına çıkan Bizans kuvvetleri ile yaşanan savaşta Bizanslılar yenilerek kaleye çekilmek zorunda kaldılar. Bundan sonra Sultan I. Murat, Hacı İlbey ve Evrenos Bey yönetimindeki üç akıncı kuvvetlerini de yanına çağırdı. Bunlar ordunun öncü birliklerini oluşturdu. Güçlü Osmanlı Ordusunu Kale kapılarında gören ve zaten yenilmiş olduğundan direnme güçleri kalmayan Bizanslılar da kenti Lala Şahin Paşa'ya teslim ettiler (<http://www.edirnevdb.gov.tr/>).

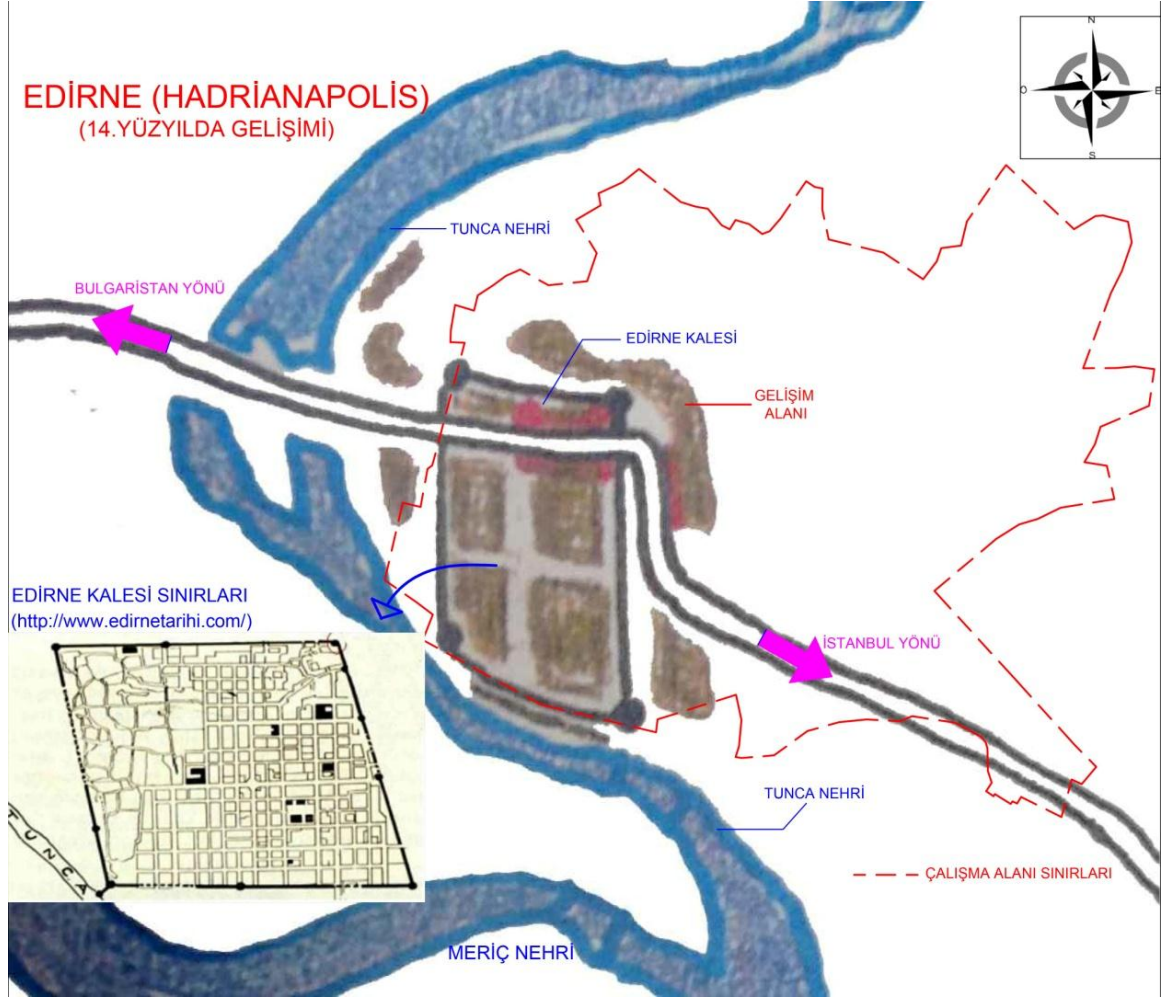
Edirne, tarihi boyunca adım adım giderek büyüyen, gelişen tipik bir kentleşmeden çok, zaman zaman geriye dönümlü bir kentleşme süreci izlemiştir. Bu durum esas olarak Edirne'nin coğrafi konumunun öneminden kaynaklanmıştır. Denebilir ki, hiç bir kent, coğrafi konumuna Edirne kadar bağlı bir kentleşme süreci izlememiştir. Öyle ki, elverişli coğrafi konumu, Edirne'nin hem kentleşmesinin en önemli itici nedeni olmuş, hem de tam tersi, zaman zaman gerilemesinin ve sönükleşmesinin

kaynağı olmuştur . Edirne'nin, son derece elverişli coğrafi konumu, onun tarihi, sosyal, siyasi ve ekonomik yaşamını derinden etkilemiş, hatta kenti bütün yönleriyle belirleyen ana etken olmuştur. Ancak, kentin bu geriye dönümlü gelişmesinde doğal olayların da payı olmuştur (Usal, 2006).

Şekil 3.6 Fetihten sonra Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

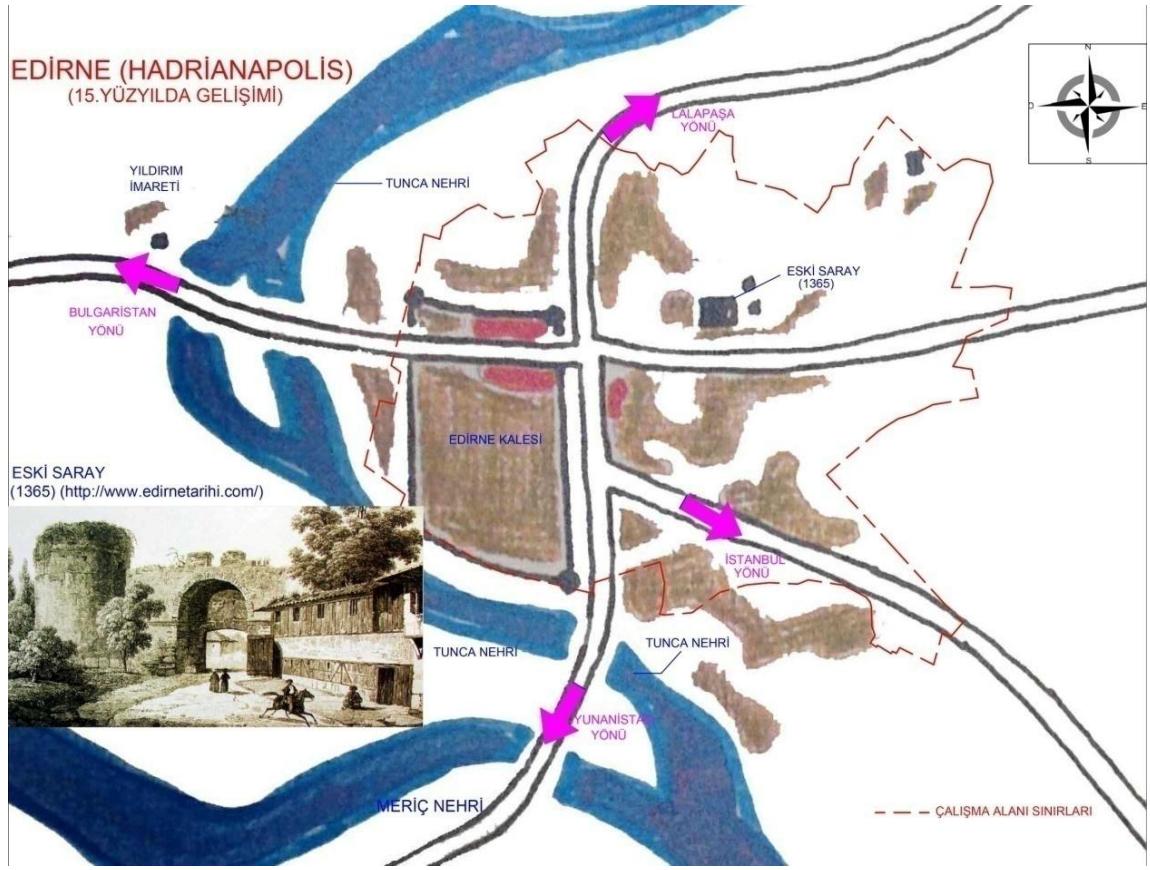
Edirne, tarihi boyunca sayısız saldırı ve işgale uğradığı gibi, çeşitli zamanlarda yangın, yer sarsıntısı, su baskını, salgın hastalık gibi olaylarla da karşı karşıya kalmıştır. Kent, her saldırı, işgal, hastalık ve doğal afetle yıkıma uğramış, harap olmuş ve nüfusu azalmıştır. Edirne, kurulduğu ilk dönemden günümüze kadar benzeri olayları her zaman yaşamıştır. Ancak şehir, bütün huzursuzluğuna rağmen bir ticaret merkezi olmayı sürdürmüştür. Osmanlılarca fethedilene kadar uzun bir dönem kumaş ticareti merkezi olmuştur. Bu nedenle burada bir çok Avrupalı tüccar yaşamıştır. Fetihten sonra da sağlanan özgürlük ortamı nedeniyle bir ticaret merkezi olarak cazibesini sürdürmüştür. Adriyatik'ten başlayarak İstanbul'a uzanan tarihi Roma Yolu (Via Egnatia) üzerinde bir merkez olarak, her dönem Edirne pazarları yerli ve yabancı tüccarların odak noktası olmuştur.

Şekil 3.7 14.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

İşgalden sonra huzurun sağlandığı Edirne'ye göç artmıştır. Kale etrafında yeni mahalleler kurulmuştur. Yerleşen insanlar Müslüman ağırlıklı olduğu için bölgedeki bazı kiliseler camiye dönüştürülmüştür. 1365 yılında, I. Murat, Bursa'da olan devlet merkezini Edirne'ye taşımıştır. Sultan I. Murat aynı zamanda Eski Saray'ı (Saray-ı Atik) yaptırmıştır (Usal, 2006).

Eski Saray'ın yapımına 1365 yılında başlanmıştır. Eski Saray, Kaleiçi'nin kuzeydoğusunda yer alan Sarıbayır bölgesi olarak bilinen kente hakim bir tepede yapılmıştır (www.edirnetarihi.com). Günümüzde, Eski Saray'dan (Saray-ı Atik) geriye hiçbir parça kalmamıştır. Saraya ait bilgilerde çok kısıtlıdır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Saray-ı Atik'i şöyle tanımlar: "Edirne şehrinde önceleri Kavak meydanı denilen yerde bina olunan Eski Saray, Edirne fatihi Gazi Murat Hüdavendigâr'ın Edirne fethinden sonra yaptırdığı ilk binadır. Sonraları bu saray Çelebi Sultan Musa İbn-i Yıldırım Bayazıd Han tarafından genişletilmiş olup, kale örneği taş bina çok güzel bir saraydır ki, uzunluğu beş bin adım olup kare şeklinde bir Mihman Saray-ı Sultani'dir. Duvarlarının yüksekliği 20 ziradır(15 metre). Kuzey yönünde Bab-ı Hümayun vardır (www.edirnetarihi.com).

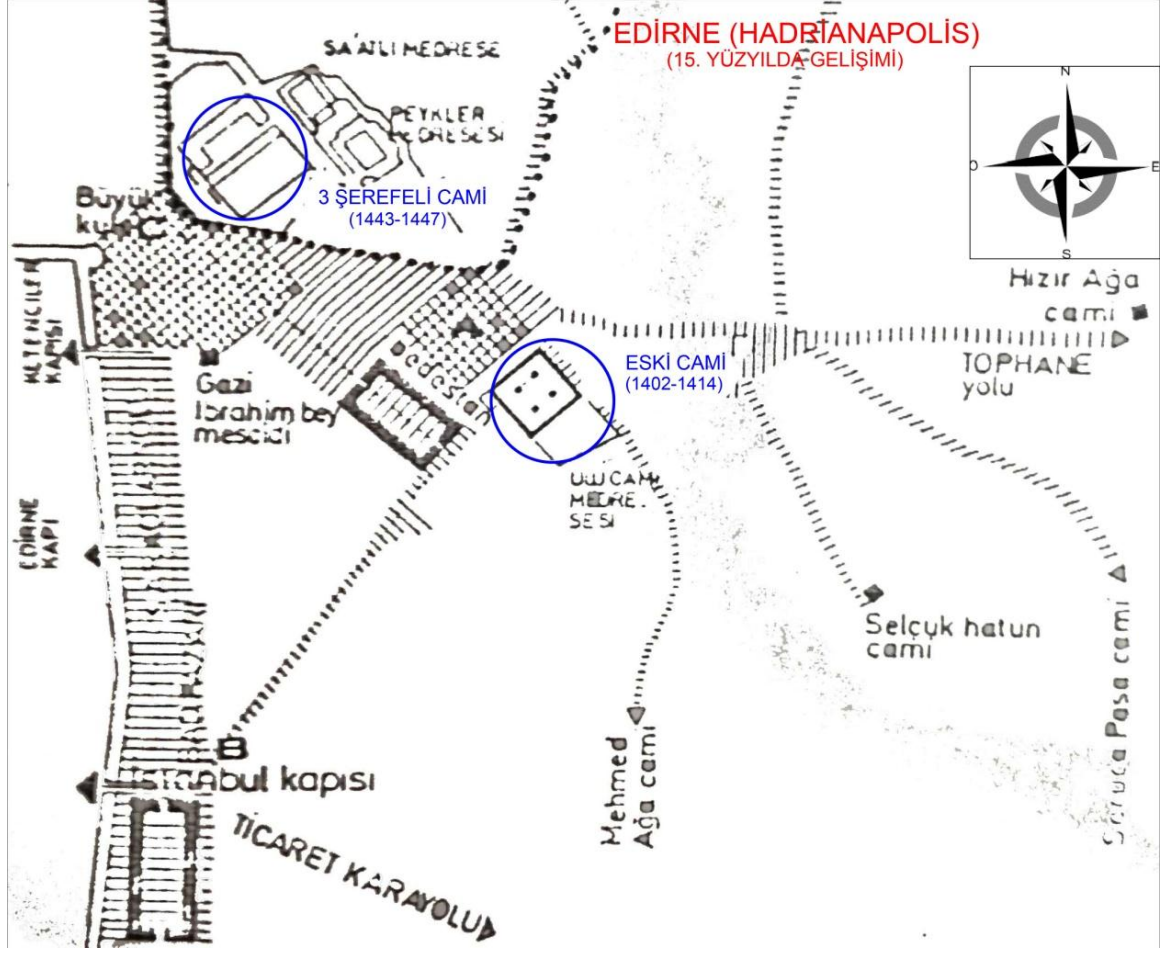

Şekil 3.8 15.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

Sultan II. Murat döneminde kent hızlı bir yapılanma sürecine girmiştir. Kente; camiler, medreseler ve köprüler yapılmıştır. 1403 - 1414 yılları arasında ise Edirne'de Eski Cami yapılmıştır (trakyatarihi.org). Eski Cami kale dışında yapılmış, Eski Cami yapıldıktan sonra çevresinde de kervansaray ve ticari yapılar yapılmıştır. Eski Cami günümüze kadar tamiratlarla büyük oranda korunmuştur.

1443 - 1447 tarihleri arasında ise Sultan II. Murat tarafından Üç Şerefeli Cami yaptırılmıştır (trakyatarihi.org). Üç Şerefeli Cami'de kale dışında Makedon Kulesi'ne yakın bir noktada inşa edilmiştir. Üç Şerefeli Cami yapıldıktan sonra çevresinde han ve hamamlar yapılmıştır.

1450 yılında, II. Murat tarafından Yeni Saray'ın yapımına başlanmıştır. II. Murat Edirne'yi aynı zamanda askeri bir üs haline getirmiştir. 1451 yılında II. Murat vefat ettiği için saray yapımına ara verilmiştir. II. Murat'ın yerine II. Mehmet genç yaşta tahta geçmiştir. Topkapı Sarayı'ndan sonra en büyük saray olan Saray-ı Cedid-i Amire, Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılmıştır.

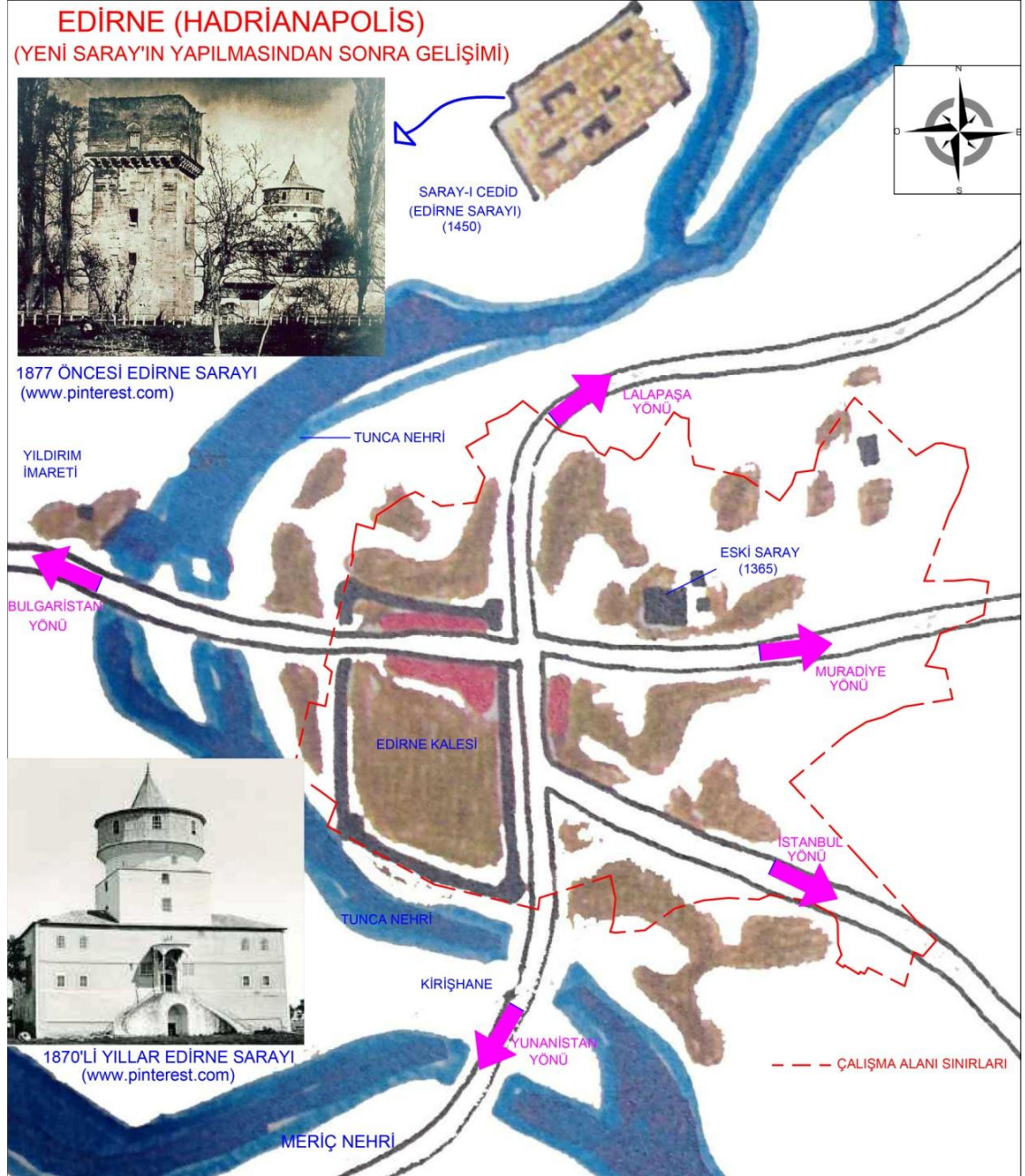
Şekil 3.9 15.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

1450 - 1488 yılları arasında Edirne'de Yeni Saray ve Beyazid Külliyesi'nin yapılması, kentin gelişim yönünü önemli ölçüde etkilemiştir. Yeni Saray ve Beyazid Külliyesi, Edirne Kalesi'nden tamamen bağımsız bir alanda yapılmış, kentin gelişimini daha büyük bir alana yaymada etkili olmuştur.

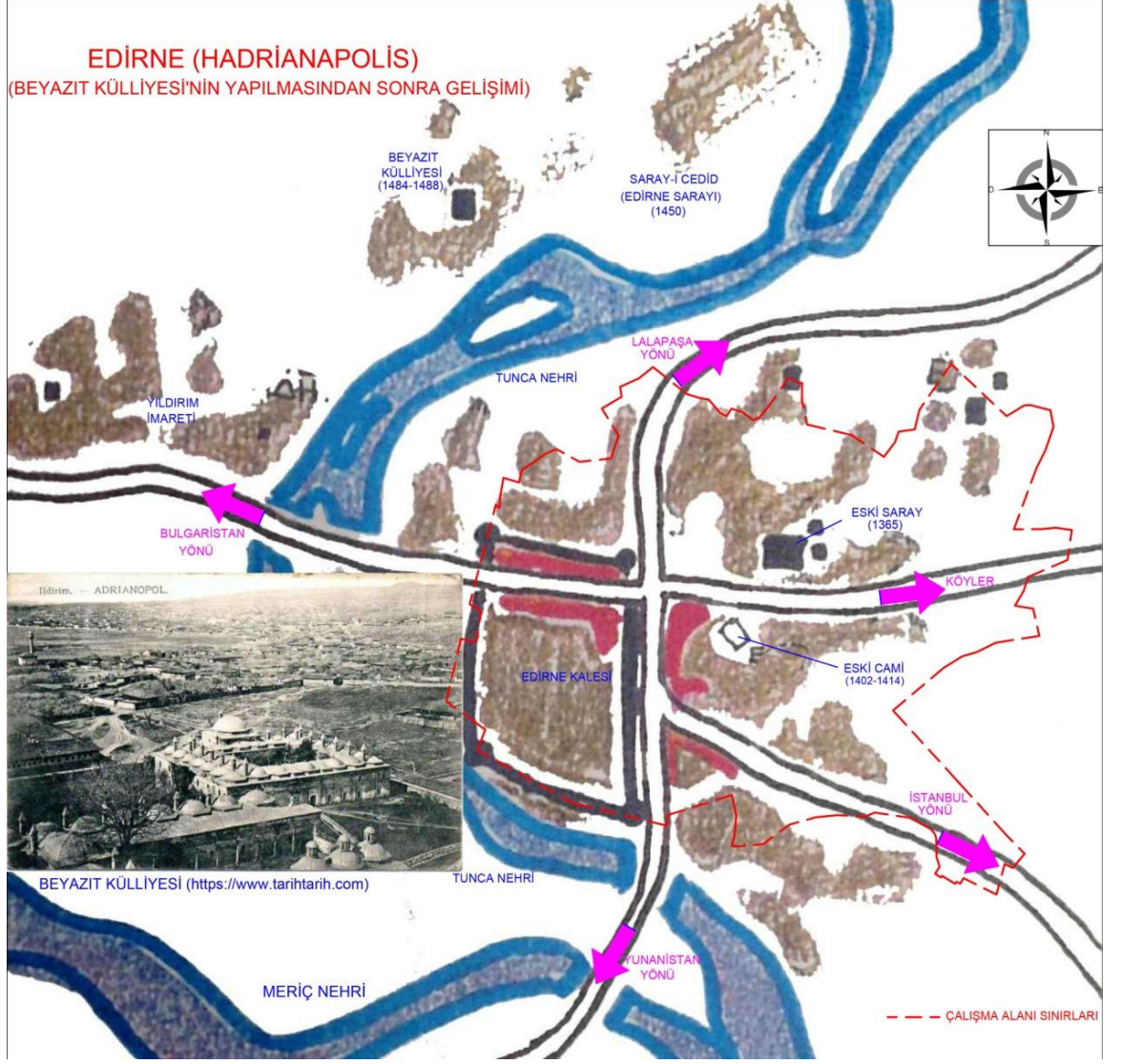
16. yüzyıl muhteşem abidelerin inşa edildiği ve şehrin fiziki açıdan klasik formunu kazandığı bir dönemdir. Kanuni Sultan Süleyman batıya yaptığı seferler sırasında çoğu kez Edirne'de konakladı. Edirne'nin su yolları onun zamanında yapıldı. Bu dönem Edirne'nin, özellikle yüzyılın son çeyreğinden itibaren, imparatorluğun sınırlarının genişlemesinin de etkisiyle askeri bir sınır merkezi olmaktan çıkarak padişahların bir dinlenme yerine dönüşmeye başladığı dönemdir. Selimiye Camisi bu dönemin ürünüdür (trakyatarihi.org). Selimiye Cami yapıldıktan sonra Eski Cami ile Üç şerefeli Cami arasında olan ticaret aksı genişleyerek bir üçgen şeklini almıştır.

1703 yılında II. Mustafa'nın yerine III. Ahmet'in geçmesiyle sonuçlanan ve Edirne Vakası olarak bilinen ayaklanma gerçekleşmiştir. 1806 yılında III. Selim'in Edirne'de yeniçerilere alternatif bir yapı olan Nizam-ı Cedid'i kurmuştur. Yeniçerilerin ayaklanması sonucu bu birliklerin tamamı yeniçeriler tarafından katledilmiştir. Bu olaya tarihte Edirne Kıyamı denir. II. Mahmut'un kararıyla yeniçeri ocağı kaldırılmış

ve yeni bir ordu düzenine geçme sürecine girilmiştir. Bu eksikliği fırsat bilen Rusya, 1829 yılında Osmanlı Devleti'ni ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Kent, savaş bitiminde Osmanlı, tarihinin en ağır anlaşmalarından birine tanık olur. Bu anlaşma, Edirne Anlaşması'dır İmzalanan Edirne Antlaşması sonucu Yunanistan bağımsız bir devlet haline geldi. (Usal, 2006).

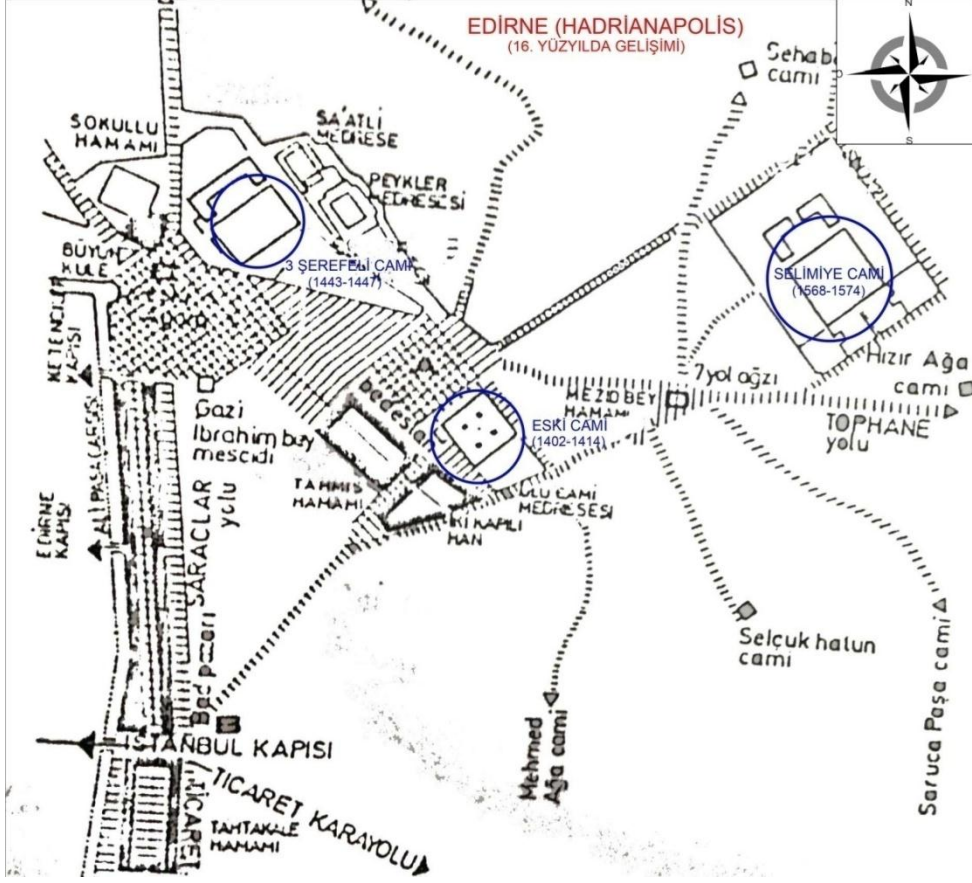

Şekil 3.10 Yeni Saray'ın yapılmasından sonra Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

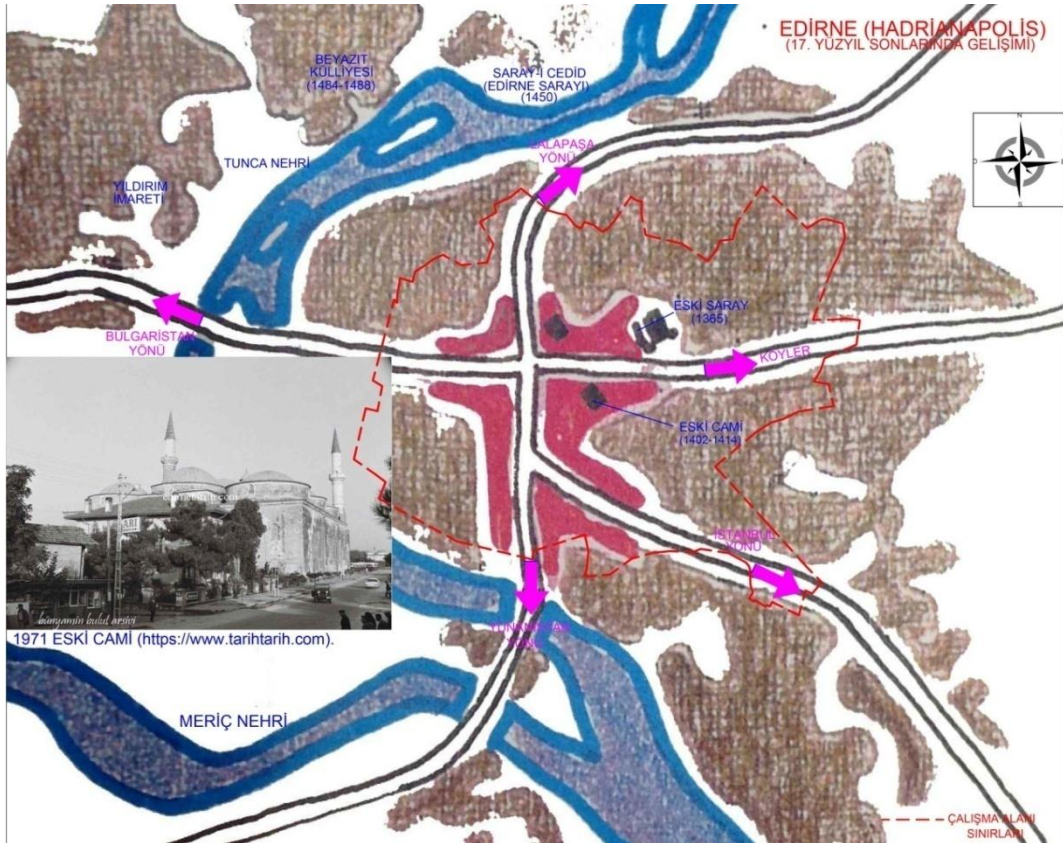

Şekil 3.11 Beyazıt Külliyesi'nin yapılmasından sonra Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

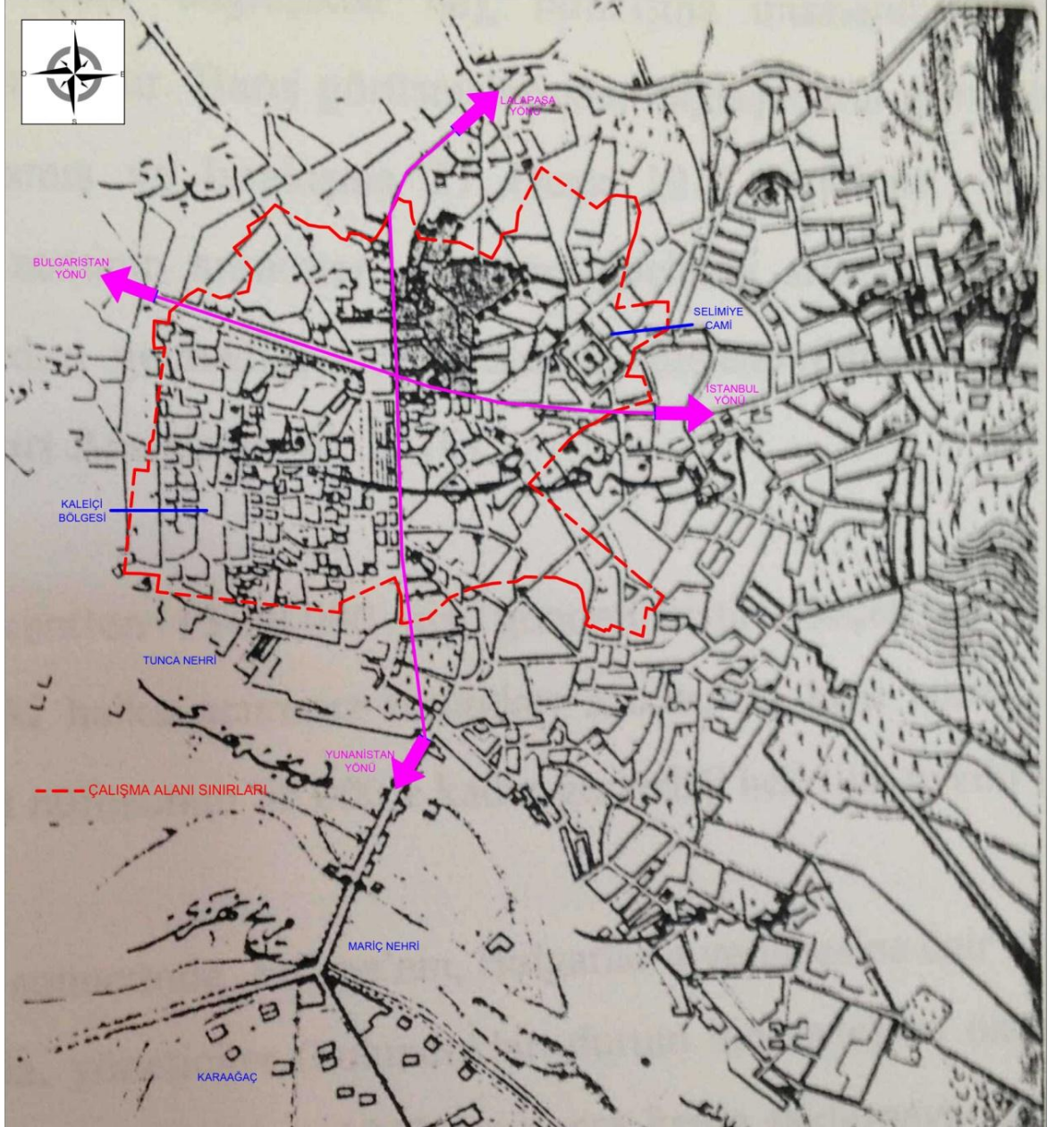
1878 yılında Rusya Edirne'yi ikinci defa işgal etti. Edirne'nin ikinci kez işgali, halk arasında 93 Harbi olarak ta bilinen 1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı'na rastlar. Savaş, 31 Ocak 1878'de Edirne'de barış ilkelerini saptayan bir anlaşmayla kesilir. Savaşı sonuçlandıran asıl anlaşma ise 3 Mart 1878'de imzalanan Ayestefanos Anlaşmasıdır. Bu antlaşmanın sonuçları Osmanlı Devleti için ağır olmuştur. Bu antlaşmanın sonunda, Kars, Ardahan, Batum, Artvin ve Doğubeyazıt Rusya'ya bırakıldı. Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Antlaşmadan sonra Rusya Balkanlarda büyük bir hakimiyet elde etmiştir(Usal, 2006).

Şekil 3.12 16.y.y.'da Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

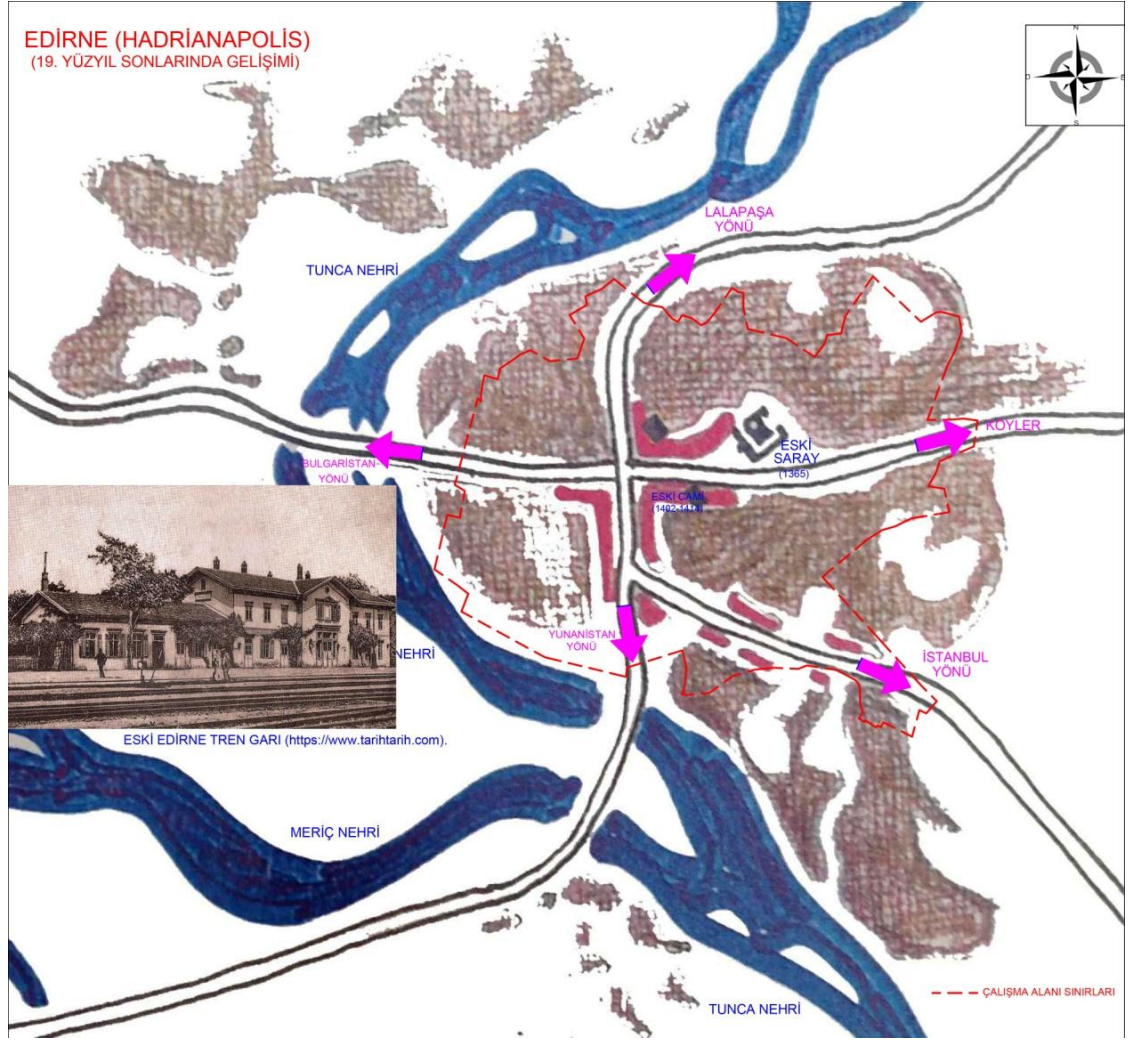

Şekil 3.13 17.y.y. sonlarında Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

Şekil 3.14 1889 yılında yapılan, Edirne'nin ilk yerleşim planı (Onur, 1990'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

1889 yılında hazırlanan yerleşim planına bakıldığında Kaleiçi bölgesinin bugün ki gridal doku özelliğine yaklaştığı, Kaleiçi dışındaki alanların ise organik doku biçiminde şekillenmeye devam ettiği görülmektedir. Karaağaç bölgesinin de gelişmeye devam ettiği görülmektedir.

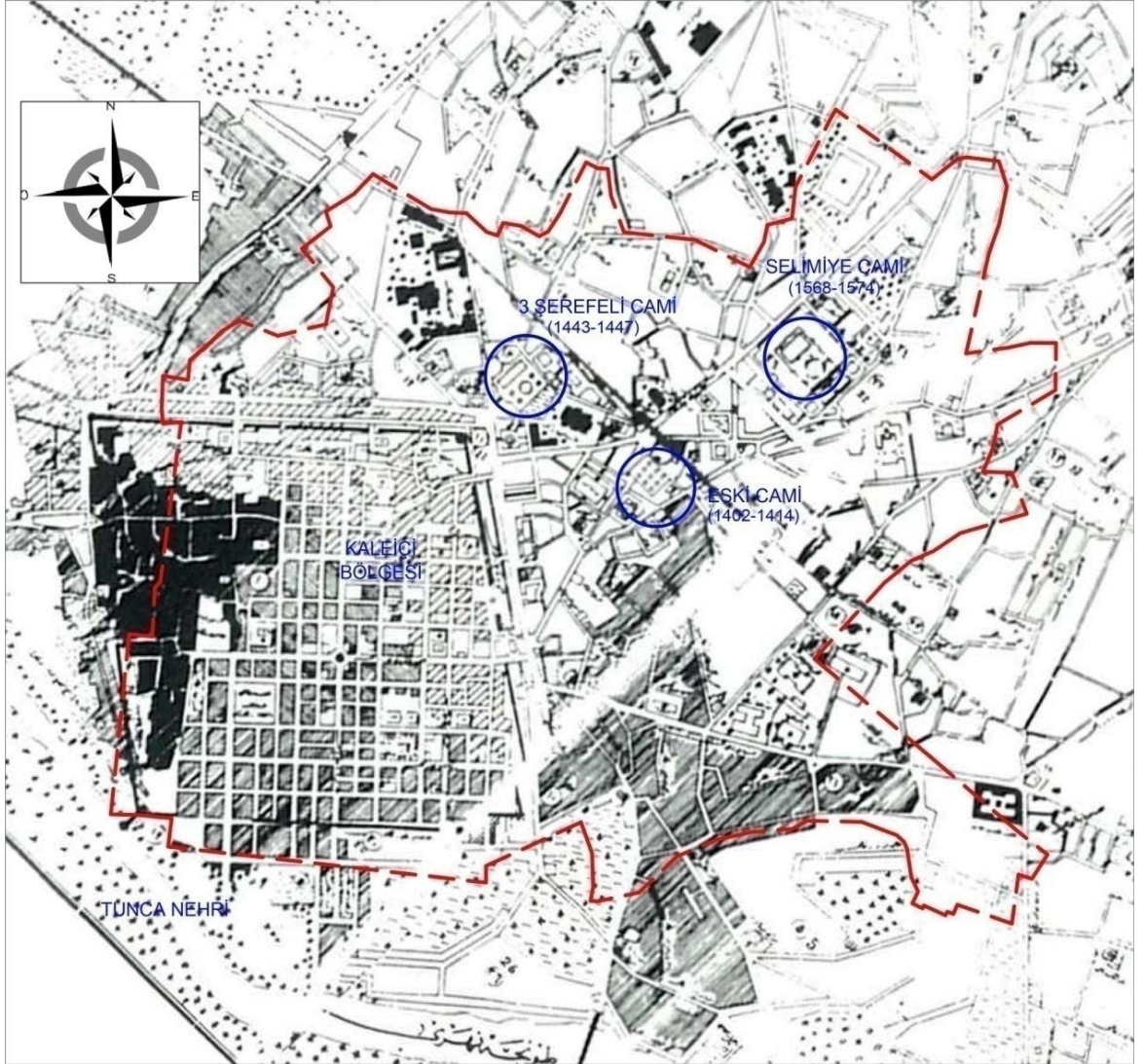
Şekil 3.15 19.y.y. sonlarında Edirne Kent Merkezi'nin gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

3.2.5 20. ve 21. y.y'da Edirne

1903 yılında çıkan bir yangın sonucunda kalenin içinde bulunan mahalleler tamamen yanmıştır. Yangından en fazla etkilenenler, o dönem Kaleiçi'nde yaşayan Rum, Ermeni, Yahudi ve Bulgar azınlıklar olmuştur. Dönemin Edirne Belediye Başkanı Dilaver Bey, Fransız uzmanlara Kaleiçi'ni tekrardan planlatmıştır. Bu plan, 1889 yılında Mehmed Selami'nin hazırladığı, Edirne'nin ilk yerleşim planından yararlanılarak hazırlanmıştır (Onur, 1990).

1913 yılında Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan toplu halde Osmanlı topraklarına saldırdılar. 1913 yılında kent Bulgaristan'a teslim edildi. İşgal sonrasında balkan devletleri arasında toprak paylaşımı konusunda anlaşmazlık çıktı. Bu durumdan faydalanan Enver Paşa aynı yıl içerisinde Edirne'yi işgalden kurtardı. 1920 yılında, I. dünya savaşının bitmesinin ardından Mondros Antlaşmasıyla birlikte Yunanistan, Edirne ve Doğu Trakya'yı işgal etti. Yunanistan'ın Sakarya'da yenilgiye uğratılması ve Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanması sonucu Mudanya

Antlaşması'yla Edirne Türkiye'ye bırakıldı. Böylece bölgedeki bugün ki sınırlarımıza ulaşıldı (Onur, 1990).

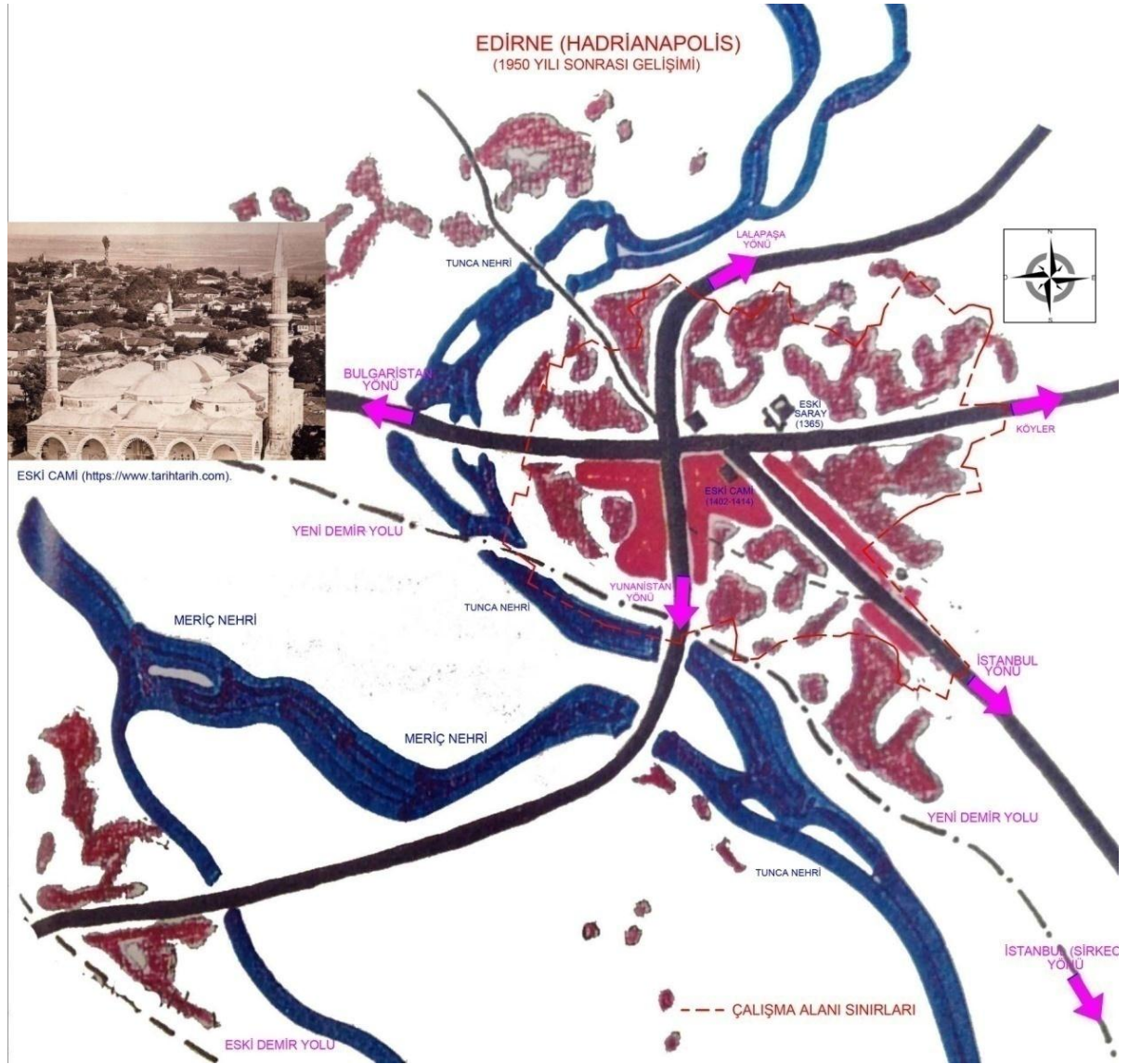

Şekil 3.16 Edirne'nin 1918 yılında yapılan yerleşim planı (Onur,1990'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

Cumhuriyet döneminde, Alman Prof. Ernest Egli tarafında bir imar planı yapılmıştır. Bu plan 1940 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu planda, anıtsal eserlerin etrafının yeşil saha olması düşünülmüş ve bunlar da uygulanmıştır. Kente giren dört ana yol Sultan Selim Camii etrafı açılarak burada birleşeceklerdir. Kısacası anıtsal eserlerin büyük bir sını ortasında yer alırcasına insan unsurundan uzaklaştırılması düşüncesi, ne yazık ki bu eserlerin yörelerinde yer alan sivil mimari, tamamen zamanla ortadan kalkmış ve bunun sıkıntısı da şimdi görülmeye veya anlaşılmaya başlanmıştır (Onur, 1990).

1945 yılı sonrasında Edirne'deki yol akslarına bakıldığında, Edirne Kalesi'nin yok olmaya devam ettiği ve içerisinden geçen otoyol aksı ile kentin diğer değerlerinden koparıldığı görülmektedir.

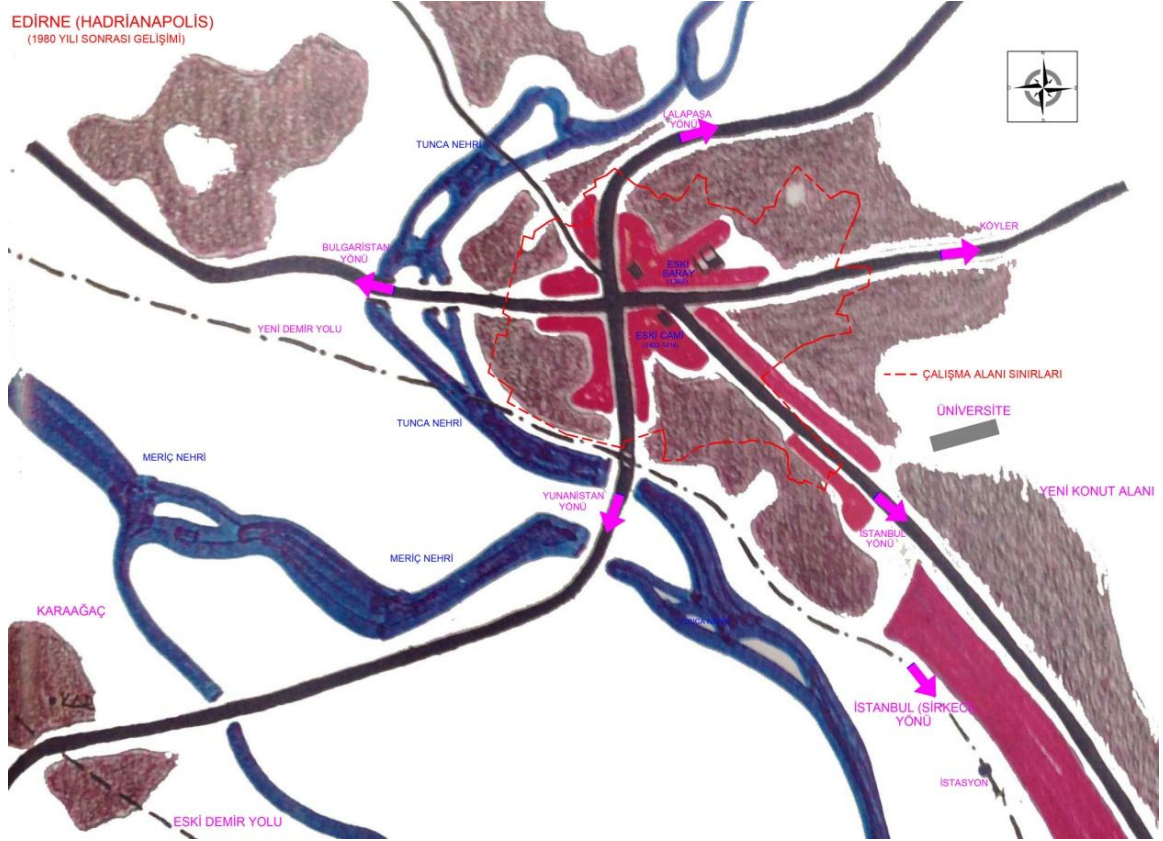
Edirne kent mekanının düzenlenmesinde en önemli gelişme, 1966 yılında imar planı çalışmalarının başlaması ile olmuştur. Bu tarihe kadar yer yer yönetmeliklerle, 1950 yılında yapılan yol ve istikamet planları ile, yer yer plansız oluşumlarla ortaya çıkan ve gelişen kent dokusu 1970'lerde başlayan hızlı yapılaşma faaliyetleri ile 1966 yılında yapılan imar planına göre şekil değiştirmeye başlamıştır (Karakaş, 1998).

Şekil 3.19 Edirne Kent Merkezi'nin 1950 sonrası gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

1968 yılında Selimiye Camii çevresi için bir düzenleme planı yapılmıştır. Bu planın bazı bölümleri uygulanmış, bazı bölümleri ise uygulanmamıştır (Karakaş, 1998).

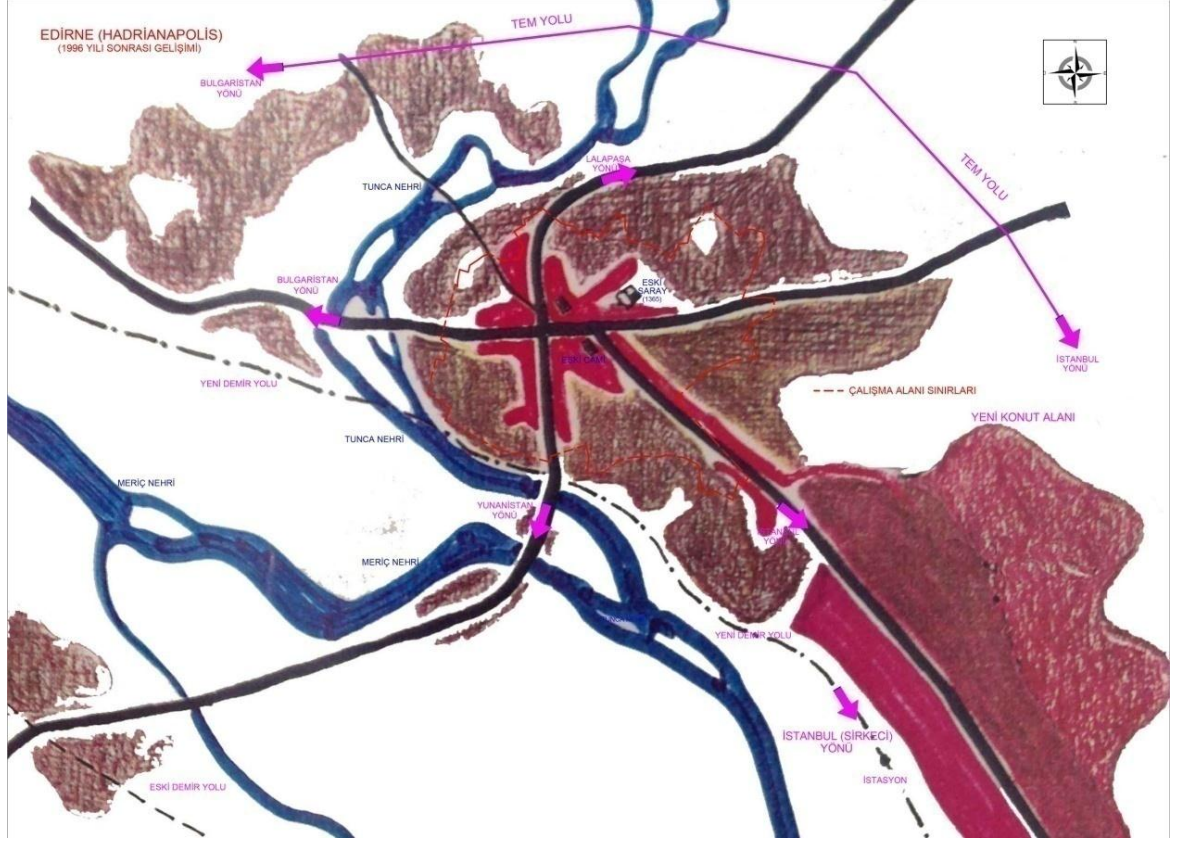
1950 yılından sonra kentte birçok plan çalışması yapılmıştır. Buna rağmen bu yıldan sonra kent birçok eserini kaybetmiş ve hızlı bir betonlaşma sürecine girmiştir. Bu sürecin bir türlü önüne geçilememesi, Edirne'deki tarihi izlerin birer birer kaybolmasına sebep olmuştur.

Şekil 3.20 Edirne Kent Merkezi'nin 1980 sonrası gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş, 1998'den geliştirilmiştir).

1976 yılında ilave imar planı yapılmıştır. Sanayi bölgesini de içeren bu planın, yeni gelişme bölgesinde 60 hektarlık bir alan konut yerleşimlerine açılmış ve 30,000 kişilik nüfusa göre planlama yapılmıştır. Ayrıca Yeniimaret semtinde de 10 hektarlık bir alanın yerleşime açılarak, kentin nehrin diğer tarafında da gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Karakaş, 1998).

Edirne'nin 1980 sonrası gelişim haritasına bakıldığında yerleşimlerin İstanbul aksı yönünde geliştiği görülmektedir. Bu yerleşim bölgesi bugünkü Ayşekadın bölgesidir. Yerleşimin bu aksta büyümesi, yeni üniversite yerleşkesinin yapılması ve sanayi bölgesinin bu aks üzerinde planlanması nedeniyle olmuştur. İstanbul'dan hareket ederek Bulgaristan'a kadar uzanan tren yolu güzergahının bu bölgede olması ve tren garının bu bölgede bulunması da gelişimin bu yönde olmasına imkan sağlamıştır.

Şekil 3.21 Edirne Kent Merkezi'nin 1996 sonrası gelişim durumu (Özyurt, 1996'dan aktaran Karakaş,1998'den geliştirilmiştir).

Günümüzde ise Edirne Merkezi'nin büyük bölümü, Edirne Belediyesi tarafından uygulanan "Edirne Sit alanı Ve Etkilenme Bölgesi " olarak ilan edilen alan sınırları içerisinde kalmaktadır. Bölgede herhangi bir yapılaşma söz konusu olmasa dahi, tarihi izlere önceden verilmiş zararların tamiri mümkün olmamaktadır. Bu izler, kaybolmaya devam etmektedir.

Çalışmanın önemli amaçlarından biri; Edirne'nin asıl kimliğini ortaya koyarak, kentin günümüze taşınmış olan izlerinin daha fazla kaybolmasını önlemeye yardımcı olabilecek kapsamlı bir altlık oluşturmaktır.

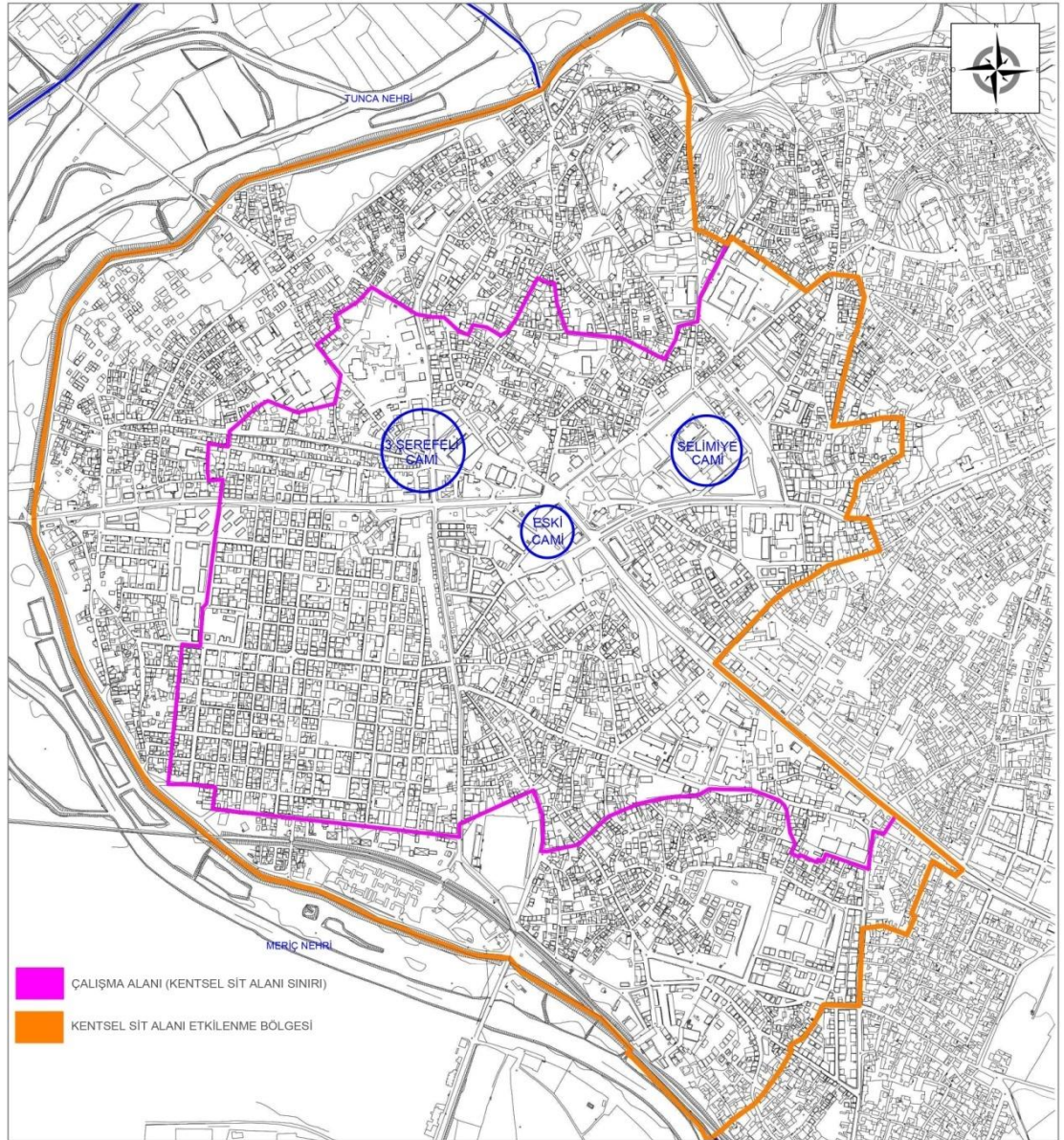
4. ALAN ARAŞTIRMASI

4.1 Çalışma Alanının Genel Özellikleri Ve Seçilme Nedenleri

Çalışma alanı, tarihte bir çok işgale konu olmuş Edirne Kent Merkezidir. Edirne Kent Merkezinde tarih boyunca farklı toplumlar tarafından birçok şehirleşme ve yapılaşma faaliyetinde bulunulmuştur. Edirne'de Bizans, Roma ve Osmanlı İmparatorluğu'na ait farklı kültürler hüküm sürmüştür. Farklı kültürlerin getirdiği

farklı yaşam biçimleri, Edirne Kent Merkezinin şehircilik bakımından birden fazla kent dokusuna sahip olmasına olanak sağlamıştır.

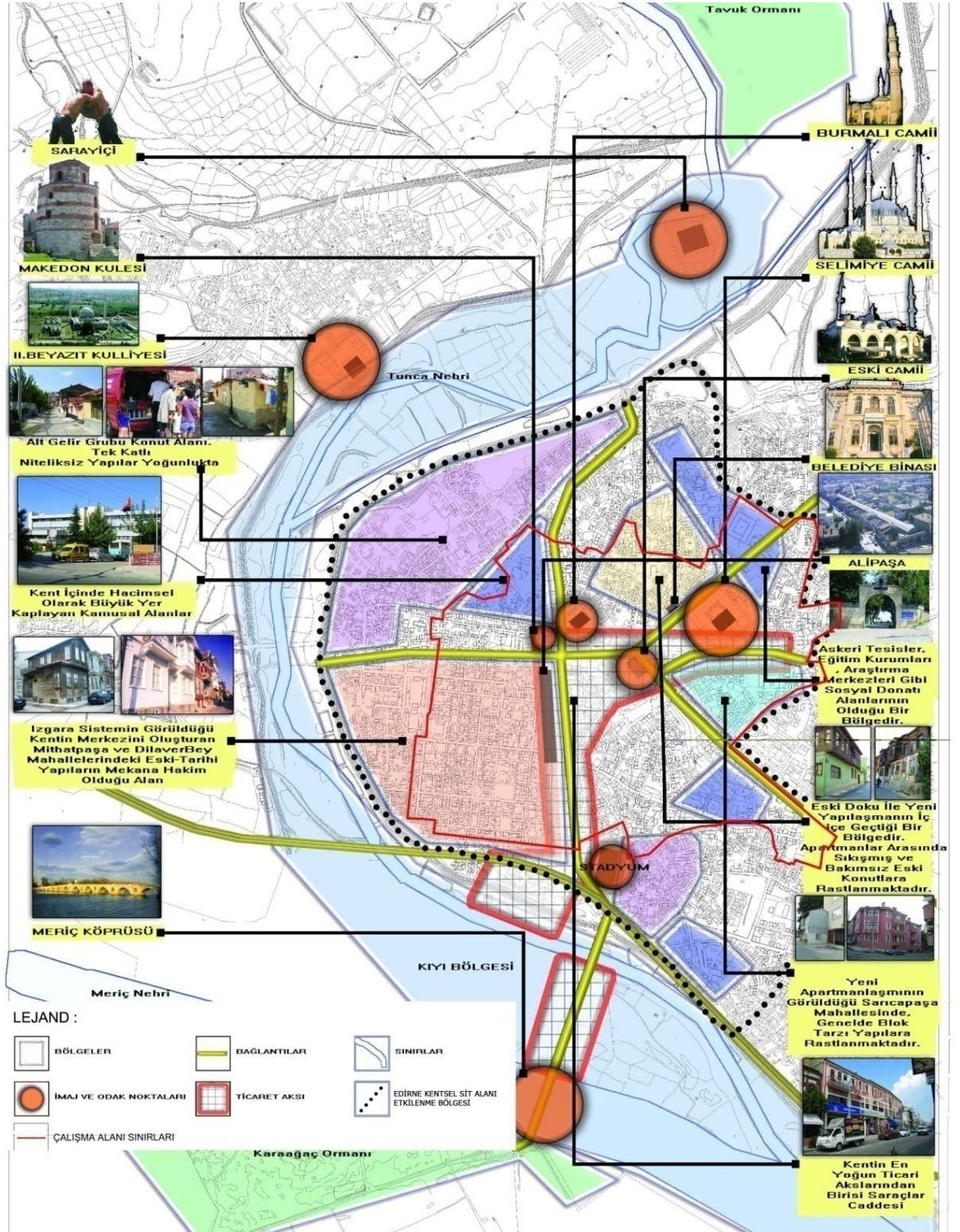
Çalışma alanının sınırları, Edirne Belediye'si "Edirne Kentsel Sit Alanı ve Etkilenme Bölgesi" olarak belirlenen, 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ile iki katman olarak tarif edilen alanın Edirne Kentsel Sit Alanı olarak belirlenmiş çekirdekte bulunan kısmıdır. Çalışma alanı içerisinde, gridal dokuya sahip M.S. 200'lü yıllara dayanan geçmişi ile Kaleiçi bölgesi ve geçmişi 1360'lı yıllara dayanan organik bir doku ağına sahip koruma sınırlarına dahil edilmiş olan alan bulunmaktadır.

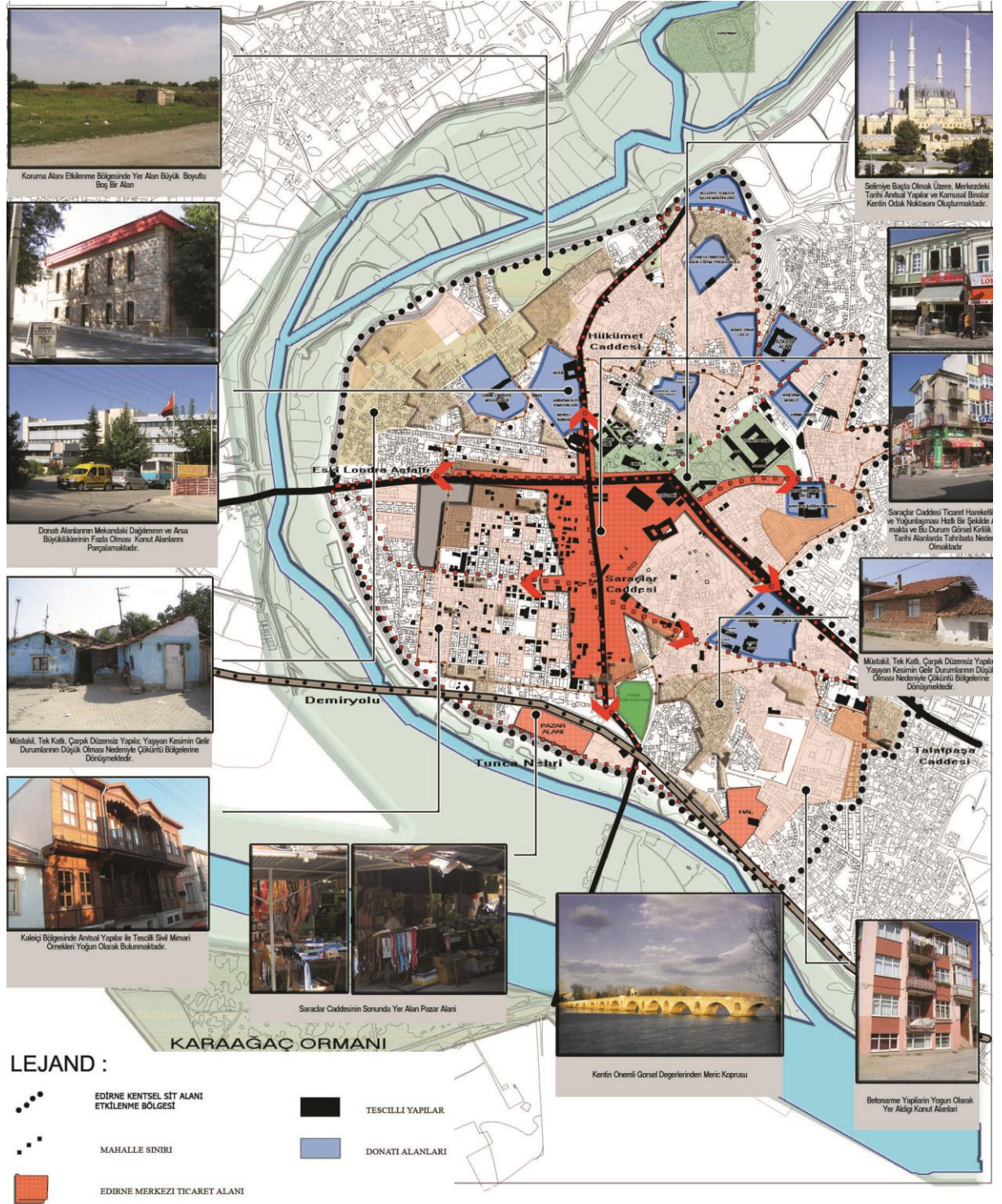
Şekil 4.1 Çalışma alanı (Edirne kentsel sit alanı ve etkilenme bölgesi sınırları), (Edirne Belediyesi, 2005'den geliştirilmiştir).

Çalışma alanı, tarihi Edirne Kalesi'ni de içine alan, içerisinde Eski Cami, Üç Şerefeli Cami ve Selimiye Camisi'ni de bulunduran bir alandır. Edirne'nin bir sınır kent

olması nedeniyle çalışma alanından önemli ulaşım aksları geçmektedir. Karaağaç semtinde bulunan ve Yunanistan ile sınır kapısı olan Pazarkule Sınır Kapısı'na, Bulgaristan ile olan Kapıkule Sınır Kapısı'na ve İstanbul'a bağlanan TEM yoluna kolay bir ulaşım ağına sahiptir. Ayrıca İstanbul'dan Kapıkule Sınır Kapısı'na uzanan bir demiryolu hattı bulunmaktadır.

Şekil 4.2 Çalışma alanının şehrsel imaj haritası (Edirne Belediyesi, 2005'den geliştirilmiştir).

Şekil 4.3 Çalışma alanındaki sentez haritası(Edirne Belediyesi, 2005).

LEJAND :

	Alt gelir grubu yerleşim alanı; genelde köhne-düzensiz, müstakil evler		Orta ve orta_üst gelir grubu yerleşim alanı; Edirne Kent merkezi, ızgara sistem içinde yoğunlaşan anıtsal ve sivil mimari yapılar		Edirne merkezi ticaret alanı
	Alt, Orta-alt gelir grubu yerleşim alanı; yetersiz altyapı sistemi, müstakil evler		Orta gelir grubu yerleşim alanı; blok tarzı, çok katlı yapılar		EDİRNE KENTSEL SİT ALANI ETKİLENME BÖLGESİ
	Alt, orta_ alt gelir grubu yerleşim alanı; genelde müstakil ve yer yer apartman tarzı yapılar		Orta ve orta_üst grubu yerleşim alanı; apartman tarzı yapılaşma ve ticaret alanlarının yoğun olduğu,		MAHALLE SINIRI
	Orta gelir grubu yerleşim alanı; kentsel altyapı ve donatı standartlarının sağlandığı, geleneksel ve modern, tek ve çok katlı yapılar		Kamusal lojman alanı		

Şekil 4.4 Çalışma alanı içerisindeki mahalleler ve sosyal yaşam biçimleri(Edirne Belediyesi, 2005).

Çalışma alanında birçok mahalle bulunmaktadır. Alanda, mahalle farklılıkları ile birlikte; sosyal, ekonomik ve kültürel olarak farklılaşan bireyler yaşamaktadır. Farklılaşan bu yaşam biçimleri, kent mekanının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Mesken tipleri olarak bakıldığında maddi gelir durumunun yaşanan mesken tipinde belirleyici olduğu görülmektedir.

TALATPAŞA CAD. (REF. NO:263) 1 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

MARİF CAD.(REF.NO:256) 2 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

HÜKÜMET CAD.(REF. NO:233) 3 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

SARAÇLAR CAD. (REF.NO:219) 4 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

TALATPAŞA CAD. (REF. NO:263) 6 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

TALATPAŞA CAD. (REF. NO:263) 7 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

KIYIK CAD.(REF.NO:105)

8 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

KIYIK CAD. (REF.NO:105) 9 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

MİMAR SİNAN CAD. (REF.NO:86) 10 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

MİMAR SİNAN CAD. (REF.NO:86) 11 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

13 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

KIYIK CAD. (REF.NO:105) 14 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

TALATPAŞA CAD. (REF. NO:263) 15 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

TALATPAŞA CAD. (REF. NO:263) 16 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

ESKİ İSTANBUL CAD. (REF NO:75) 17 NÖLÜ BAKIŞ AÇISI

Şekil 4.5 Çalışma alanında incelenen cadde-sokak aksları ve bu aksların referans numaraları.

Çalışma alanı; kuzeyde, tarihi Devecihan, güneyde tarihi Tunca Köprüsü, batıda Kaleiçi'nin batı sınırı, doğuda ise Selimiye Cami'sini içine alan bölge olarak tarif edilebilir. Çalışma alanı, Edirne'nin tarihi ve kültürel değere sahip en önemli yapılarını da içine aldığı için, çalışma alanı ayrıca önem arz etmektedir.

Edirne Kent Merkezi, gerek bir çok topluma ev sahipliği yapması, gerek bu toplumlarda önemli bir merkez olması sebebiyle, karma bir kültür, sosyal yapı ve farklı bir mimari yapıya sahiptir. Yıllardır bu kadar önemsenen kentin korunabilmesi için tarih boyunca bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların kapsamına bakıldığında, mevcut eserlerin ve mevcut kentsel yapının korunmasına yönelik olarak belli kurallar çerçevesinde, kentin sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Edirne Belediyesi tarafından bölge sit alanı ve bu alanın etkileneceği alan olarak iki katmanda sınırlandırılmıştır.

Edirne'yi korumaya yönelik olarak yapılan bu çalışmaların ne kadar gerekli olduğu zaman geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Tarihi ve kültürel zenginlikleriyle yerli ve yabancı bir çok turist çeken Edirne'nin kent mekanının okunabilirliğine dair somut bir çalışma yapılmamıştır.

Edirne Kent Merkezi'nin okunabilirliğini ölçecek ve Edirne'nin daha kolay okunabilir ve erişilebilir bir kent olması için fikir verebilmesi bu çalışmanın önemli amaçlarından biridir. Edirne'nin kolay okunabilir olması, şehre gelen ziyaretçilerin kent merkezindeki bütün sokaklara akıcı bir şekilde erişebilmesine olanak sağlayacaktır. Edirne kolay okunabilen bir kent olduğunda, mekanlar arasında daha akışkan bir geçiş, mekan ve sosyal yapı arasında daha kuvvetli bir bağ oluşacaktır.

Edirne'de bir çok tarihi mekan bulunmaktadır. Ziyaretçilerin bu mekanlara kolay erişebilmesi için mekanlar arasında süreklilik arz eden geçişler olması önemlidir.

Bu çalışmanın en önemli amaçlarından biri; Edirne Kent Merkezi'nin okunabilirliğini ölçerek bu doğrultuda Edirne Kent Merkezinin daha okunabilir bir kent olması yolunda bilimsel ipuçları veren bir altlık oluşturabilmektir.

4.2 Mekan Dizimi Yöntemi - Dizimsel Okunabilirliğin Ölçülmesi

Mekan dizimi yönteminin önemli ve belirleyici kriterlerinin, kavranabilirlik (intelligibility), bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) kriterleri olduğu söylenebilir. Bu başlıklar, sistem bütününde bakıldığından kent mekanının okunabilirliği konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Ela Çil, 2006 yılında yaptığı 'Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal Ve Yöntemsel Tartışması' isimli çalışmasında, mekan dizimi yönteminin uygulama alanlarını sıralarken; kavranabilirlik (intelligibility) başlığını, yaya hareketlerinde yol bulma ve mekanın okunabilirliği olarak tanımlamıştır. Yine aynı çalışmada, başka bir yere gitmek için bile içinden en çok insanın geçme olasılığının bulunduğu kanalları en bütünleşik sokaklar olarak tanımlamıştır (Çil, 2006).

Emine Köseoğlu, 2012 yılında yaptığı 'Kurgusal Olarak Farklılaşan Örüntülerde mekansal Okunabilirliğin Biçimsel, Dizimsel Ve Öznel Boyutları' isimli doktora çalışmasında, bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) kavramlarını şu şekilde tanımlamıştır;

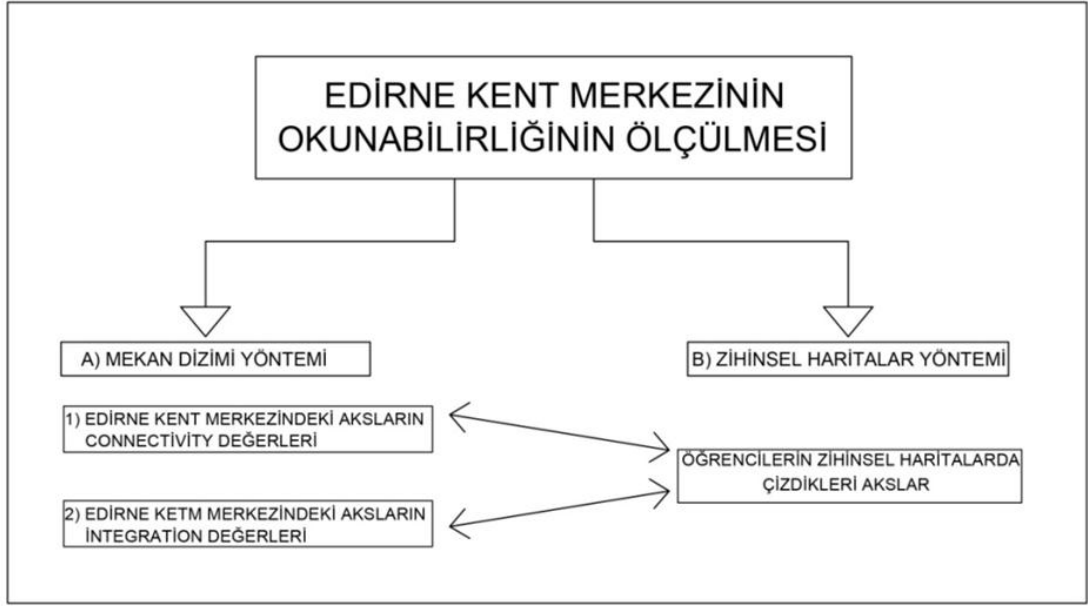
Bağlanabilirlik (Connectivity): Bir mekâna, o mekânda bulunurken, kaç farklı mekânın bağlandığının görülmesi ve bağlanan mekân sayısıdır (Köseoğlu, 2012).

Bütünleşiklik (Integration): Bütünleşiklik, bir noktanın sistem içindeki diğer tüm noktalara olan derinliğinin cebirsel bir fonksiyonunu ifade eder. Buna göre, bütünleşik olan bir nokta sistem içinde en fazla noktadan görsel ve hareket anlamında erişilebilirliğin olduğu noktadır (Köseoğlu, 2012).

Bu çalışmada kullanılan yöntemlerden biri olan mekan dizim yöntemi, bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) kriterleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda Edirne'nin bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) haritaları çıkarılmıştır. Çalışmaya ait hipotezlerden birincisi bu harita ve değerleri üzerinden ispatlanmaya çalışılmıştır.

H1 ; Dizimsel analiz sonucunda, ortaya çıkan cadde akslarının bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşme (integration) değerleri büyüdükçe kent mekanının çözümlenmesi kolaylaşır.

Tablo : 4.1 Çalışmada kullanılan hipotez 1'nin araştırılma yöntemleri.

Edirne'de mekan dizimi yönteminin uygulanması

Edirne kent mekanının okunabilirliğinin ölçülmesine yönelik uygulanan analizlerden biri dizimsel analizdir. Dizimsel analiz, mekan dizim yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu yöntem kapsamında, Edirne'nin koruma planını içeren 1/1000 ölçekli uygulama imar planı haritası Edirne Belediyesi'nden temin edilmiştir. Bu harita içerisinden koruma alanı olarak ayrılmış kısım, depthmap isimli mekan dizim programının okuyabileceği bir altlık haline getirilmiştir. Hazırlanan bu altlık, depthmap programına aktarılmıştır. Depthmap programında alanın aksiyel haritası çıkarılmıştır. Aksiyel haritalardan, bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşiklik (integration) kavramlarına ait haritalar, seçilerek değerlendirmeye alınmıştır.

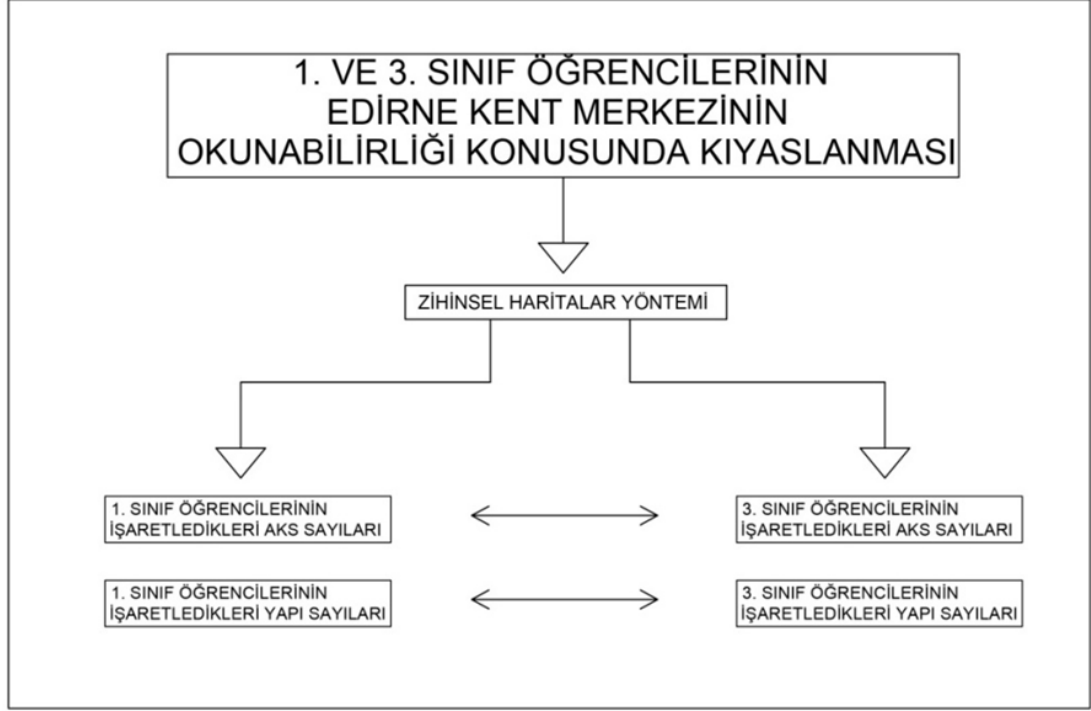
Bağlanabilirlik (connectivity) ve bütünleşiklik (integration) aksiyel haritalarının sayısal sonuçları excel formatında veri olarak alınmıştır. Alınan veriler, yorumlanarak Edirne'nin okunabilirliği ölçülmeye çalışılmıştır.

4.3 Zihinsel Haritalar Yöntemi - Öznel Okunabilirliğin Ölçülmesi

Bu çalışma yönteminde, mekan algılamada kişiye dair özelliklerin önemine vurgu yapılacaktır. Mekan algılamada farklı parametreler etkin olabilir. Bunlardan bir tanesi kişinin öğrenmeyi hedeflediği mekanda geçirdiği süredir. Çalışma hipotezlerinden ikincisi bu parametreyi sorgulamaktadır.

H2; Kent mekanında geçirilen süre arttıkça kent mekanını kavrayabilme becerisi artar.

Bu hipotezi ispatlayabilmek için, zihinsel harita çizen öğrenciler, Edirne'de geçirdikleri süreler göre iki gruba ayrılmışlardır. Birinci grup Edirne'de en fazla bir yıl geçiren öğrencileri, ikinci grup ise, Edirne'de en az üç yıl geçiren öğrencileri kapsamaktadır. Bu iki grubun kıyaslaması yapılmıştır.

Tablo : 4.2 Çalışmada kullanılan hipotez 2'in araştırılma yöntemleri.

Zihinsel haritalar yönteminin uygulanması

Edirne kent mekanının okunabilirliğini ölçebilmek için yapılan ikinci çalışma öznel analiz çalışmasıdır. Öznel analiz, zihinsel haritalar yöntemi uygulanarak yapılmıştır. Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğrenim gören toplam 118 öğrenciye Edirne'nin zihinsel haritası çizdirilmiştir. Bu öğrencilerden 60'ı 1.sınıf mimarlık bölümü öğrencisi, 58 tanesi ise 3.sınıf mimarlık bölümü öğrencisidir. Bu çalışma, Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü Dekanlığı'ndan ve ilgili ders hocalarından alınan izin doğrultusunda yapılmıştır.

Çalışmada kullanılmak üzere iki sayfadan oluşan bir form hazırlanmıştır. Öğrencilerden ilk olarak birinci sayfadaki anket kısmını doldurmaları istenmiştir. Çalışma formunun bu kısmı öğrencileri çeşitli kategorilere ayırma olanağı sağlayacaktır. Öğrencilere dağıtılan formun ikinci sayfasında ise üzerinde Edirne'ye ait çeşitli referans noktaları ve sınırlar olan harita taslağı bulunmaktadır.

Öğrencilerden, verilen yirmi dakika içerisinde Edirne haritasının akıllarında kalan kısımlarını çizmeleri istenmiştir. Çalışma boyunca öğrenciler, ders hocaları tarafından gözetlenmiştir. Verilen süre dolduğunda çalışma kağıtları toplanmıştır.

Çalışma ilk olarak, 19 Nisan 2016 tarihinde saat: 11.00'da 60 tane birinci sınıf öğrencisi ile proje dersinde yapılmıştır. Çalışma, üç ayrı sınıfta aynı anda başlatılıp aynı anda bitirilmiştir.

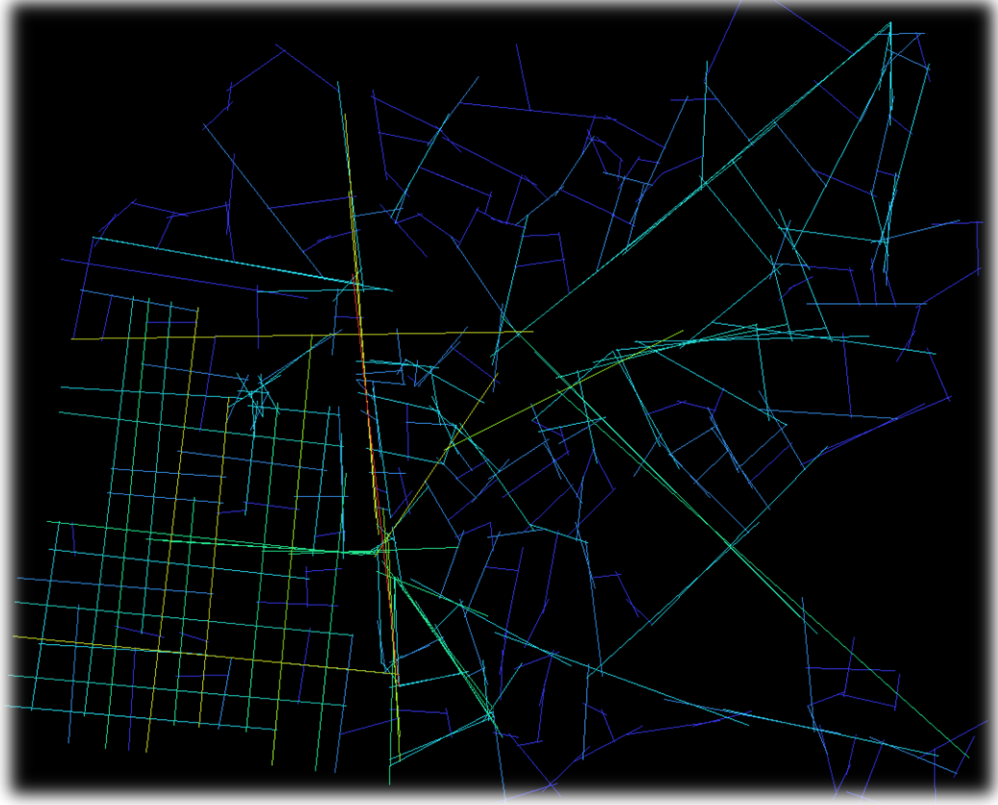
Çalışmaya ikinci olarak ise, 28 Nisan 2016 tarihinde saat: 10.00'da 58 tane üçüncü sınıf öğrencisi ile proje dersinde yapılmıştır. Çalışma, iki ayrı sınıfta aynı anda başlatılıp aynı anda bitirilmiştir.

Çalışma sonunda, birinci sınıf öğrencilerinin çizdiği 60 zihinsel haritadan 52'si, üçüncü sınıf öğrencilerinin çizdiği 58 zihinsel haritadan 50'si değerlendirilmeye alınmıştır. Bazı haritalar değerlendirilebilecek olgunlukta olmadığı için çalışma dışında bırakılmıştır.

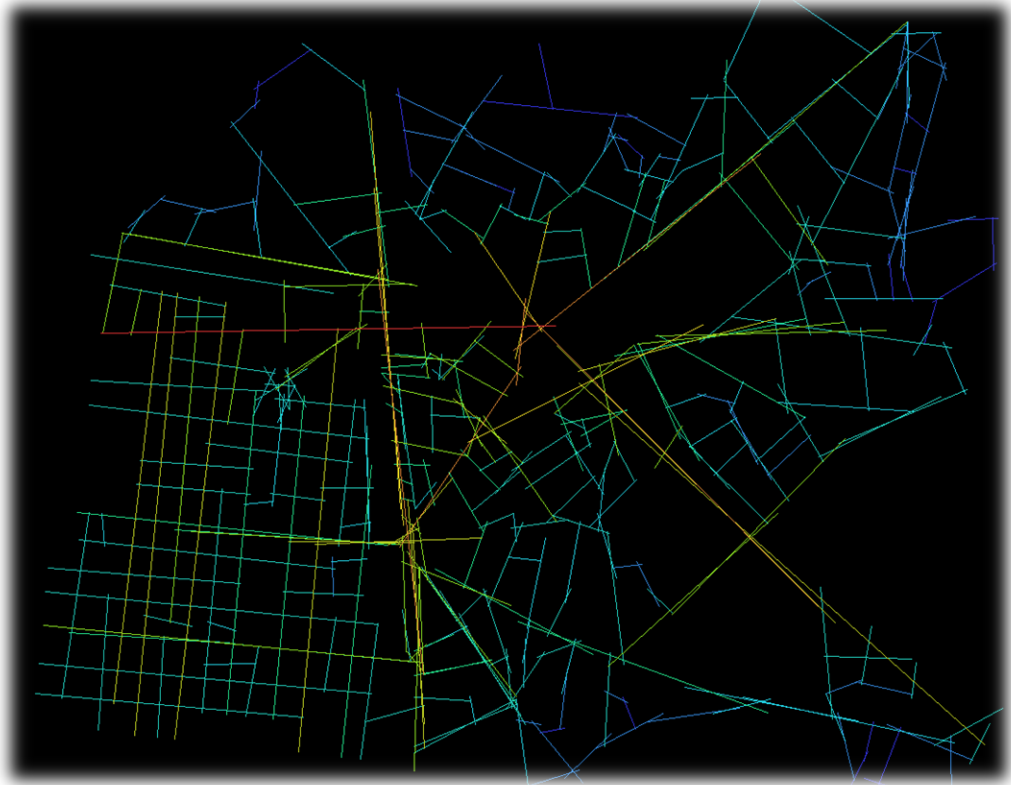
4.4 Dizimsel Analiz - Mekan Dizimi Sonuçları

Şekil 4.8 Mekan dizim analizi yapılan bölge ve sınırları - Edirne Kentsel Sit Alanı Sınırları.

Şekil 4.9 Çalışma alanının bağlanabilirlik (connectivity) haritası.

Şekil 4.10 Çalışma alanının bütünleşme (integration) haritası.

Dizimsel analiz sonuçları, kent mekanının okunabilirliğinin en önemli işaretlerinden olan bağlanabilirlik (connectivity) ve Bütünleşme (integration) değerleri üzerinden yorumlanacaktır.

Dizimsel analiz sonuçlarına genel olarak Edirne'nin bağlanabilirlik (connectivity) ve Bütünleşme (integration) haritaları üzerinden bakılabilir. Şekil 4.9 ve Şekil 4.10 'da bu haritalar verilmiştir. Bu haritalarda rengi kırmızı renk tonlarına yakın olan sokak akslarının bağlanabilirlik ve bütünleşme değerlerinin daha büyük olduğunu söyleyebiliriz. Aksiyel haritalara bakacak olursak; Talatpaşa Caddesi, Saraçlar Caddesi, Mimar Sinan Caddesi gibi caddelerin bütünleşiklik ve bağlanabilirlik değerlerinin büyük olduğu yorumu yapılabilir.

AKS Ref NO	Aksın karşılık geldiği sokak-cadde Adı	Aksın Bağlanabilirlik (Connectivity) Değeri	Aksın Bütünleşiklik (Integration) Değeri
234	Mumcular Sok.	2	1.676.349
130	Feyzullah Paşa Cami Sok.	3	16.893.188
206	Darüleytam sok.	4	16.942.344
242	Kule sokak	3	18.484.187
259	Manyas Cad.	14	1.560.997
160	Çamaşırcılar sok.	7	2.242.305
233	Hükümet Caddesi	6	1.425.923
170	Eski İstanbul Cad. (Saraçlar tarafı)	10	18.622.129
75	Eski İst. Cad.(Ayşe Kadın tarafı)	11	1.705.816
151	Çubukçular Hamam Sok.	9	22.655.716
188	Medrese sok.	10	19.940.133
256	Marif Cad.	15	200.546
105	İki Kapılı Han Cad. - Kırıyık Cad.	11	21.889.169
232	Balık Pazarı Cad.	13	17.226.387
39	Kadir Paşa Mektep Sok.	8	18.119.872
165	Çilingirler Cad.	16	22.714.639
219	Saraçlar Cad.- Hükümet Cad.	23	23.636.749
87	Talat Paşa Cad.	14	24.989.352
86	Mimar Sinan Cad.	12	23.830.228
263	Talat Paşa Cad.	19	25.877.862

Tablo 4.3 Edirne'nin bütünleşiklik ve bağlanabilirlik haritasının sayısal sonuçları.

Dizimsel analiz sonuçlarına bağlanabilirlik değerleri üzerinden baktığımızda;

Saraçlar Caddesi ve Hükümet Caddesi aksına karşılık gelen 219 referans numaralı aksın bağlanabilirlik değerinin en güçlü olduğu görülmektedir. Bağlanabilirlik değeri en fazla olan ikinci aks ise; Talatpaşa Caddesi'nin Eski Camii - Alipaşa Çarşısı

yönündeki kısmına karşılık gelen 263 referans numaralı akstır. Bağlanabilirlik değeri en fazla olan üçüncü aks ise Çilingirler Caddesi'ne karşılık gelen 165 referans numaralı akstır. Bağlanabilirlik değeri en fazla olan dördüncü aks ise Marif Caddesi'ne karşılık gelen 256 referans numaralı akstır. Diğer caddeler ve bağlanabilirlik değerleri tablo 4.3'de gösterilmiştir.

Şekil 4.11 219 referans numaralı Saraçlar Caddesi.

Şekil 4.12 263 referans numaralı Talatpaşa Caddesi(Eski Cami-Alipaşa Çarşısı yönü).

Dizimsel analiz sonuçlarını bağlanabilirlik kavramı üzerinden değerlendirecek olursak; 219 referans numaralı Saraçlar Caddesi ve devamındaki Hükümet Caddesi'nin Edirne'nin asıl ticaret aksı olduğu ve çok miktarda küçük-büyük sokağın

bu caddelerde bittiği haritalardan görülmektedir. Bu sonucun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. 263 referans numaralı Talatpaşa Caddesi'nin ise çevredeki ana ulaşım aksı olduğu için bir çok cadde ve sokak doğrudan bu caddeye bağlanmaktadır. Bu sonuçta beklenen sonuçlar arasında sayılabilir. 165 referans numaralı Çilingirler Caddesi ise kısa bir mesafede olmasına rağmen bir çok sokak aksının bağlandığı ve bu aksları doğrudan Saraçlar Caddesi'ne bağlayan bir aks olduğu için Bağlanabilirlik değerinin yüksek olduğu yorumu yapılabilir. Çilingirler Caddesi'nin Bağlanabilirlik değerinin yüksek olması beklenmeyen bir sonuçtur. 256 referans numaralı Marif Caddesi ise çok uzun bir cadde olması nedeniyle bir çok sokağın bağlandığı bir cadde durumundadır. Bu yüzden bağlanabilirlik değerinin yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Dizimsel analiz sonuçlarına bütünlük değerleri üzerinden baktığımızda; Marif Caddesi'ne karşılık gelen 256 referans numaralı aksın bütünlük değerinin en fazla olduğu görülmektedir. Marif Caddesi'ni bütünlük değerlerine göre sırasıyla 263 referans numaralı Talat Paşa Cad. (Eski Camii - Alipaşa Çarşısı aksı), 87 referans numaralı Talat Paşa Cad.(Eski Camii-Orduevi aksı) ve 86 referans numaralı Mimar Sinan Caddesi takip etmektedir. Diğer cadde ve sokakların bütünlük değerleri tablo 4.3'de gösterilmiştir.

Şekil 4.13 256 referans numaralı Marif Caddesi.

Dizimsel analiz sonuçlarını bütünlük kavramı üzerinden değerlendirecek olursak; 256 referans numarasına sahip Marif Caddesi, dolmuş güzergahı olmasına rağmen Talatpaşa ve Saraçlar Caddesi gibi caddelere oranla sirkülasyonun daha az olduğu bir caddedir. Bütünlük değerinin en fazla çıkmış olması beklenenin dışında bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bütünlük değeri en yüksek ikinci aks ise 263 referans numaralı Talatpaşa Caddesi'nin Alipaşa tarafına doğru uzanan parçasıdır. Bu aks gerek araç gerek yaya kullanımı açısından yoğun bir sirkülasyona

sahiptir. Sonucun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Bütünleşiklik değeri en yüksek üçüncü aks ise 87 referans numaralı Talatpaşa Caddesi'nin Orduevi tarafına doğru uzanan parçasıdır. Bu aks da dolmuş güzergahı üzerinde bulunan ana ulaşım aksı sayıldığı için ve tarihi ve ticari yapıların bulunduğu bir aks olması sebebiyle bütünleşiklik değerinin yüksek olması beklenen bir sonuçtur. Bütünleşiklik değeri en yüksek dördüncü aks ise 86 referans numaralı Mimar Sinan Caddesi'dir. Mimar Sinan Caddesi'nin üzerinde Edirne Belediye Binası ve Selimiye Cami'si gibi yapılar olduğu için ve Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne ulaşımı sağlayan bir cadde olduğu için bağlanabilirlik değerinin yüksek çıkması beklenen bir sonuçtur. Bütünleşiklik değeri en yüksek beşinci aks ise 219 referans numaralı Saraçlar-Hükümet Caddesi aksıdır. Saraçlar-Hükümet Caddesi aksı Edirne'nin en aktif kullanılan ticari aksıdır. Bu aks üzerinde; Alipaşa Çarşısı, Üç Şerefeli Cami, Sokullu Hamamı gibi bir çok tarihi yapı bulunmaktadır. Ayrıca Saraçlar Caddesi sadece yayaların kullanabildiği, yoğun yaya sirkülasyonunun olduğu bir akstır. Saraçlar-Hükümet Caddesi aksının bütünleşiklik değerinin yüksek olması beklenen bir sonuç olması beklenen bir sonuç olmakla beraber; Marif Caddesi, Talatpaşa Caddesi ve Mimar Sinan Caddesi gibi caddelere oranla bütünleşiklik değerinin daha düşük olması ise beklenmeyen bir sonuçtur.

Şekil 4.14 87 referans numaralı Talat Paşa Cad.(Eski Camii-Orduevi aksı).

Şekil 4.15 86 referans numaralı Mimar Sinan Caddesi.

Şekil 4.16 233 referans numaralı Hükümet Caddesi.

Dizimsel analiz sonuçlarına genel olarak bakıldığında; Sonuçların genel olarak kentin kullanım durumuna göre beklendiği gibi çıktığı söylenebilir. Bazı beklenmeyen sonuçlarda çıkmıştır. Bunlardan en belirgin olanı Saraçlar Caddesinin bütünlük değeri açısından beşinci sırada yer almasıdır.

4.5 Öznel Analiz - Zihinsel Haritalar Sonuçları

Öznel analiz çalışması, Trakya Üniversitesi Mimarlık fakültesi Mimarlık Bölümü'nde öğrenim gören 52'si birinci sınıf ve 50'si üçüncü sınıf öğrencisinin Edirne'ye ait çizmiş oldukları zihinsel haritalar üzerinden yapılmıştır. Birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin çizmiş olduğu zihinsel haritalardaki, çizilen yol aksları ve yapılar tek tek analiz edilerek sayısallaştırılmıştır. Bu sayısal sonuçlar excel ortamında tablolar haline getirilmiştir. Bu veri tablolarından Tablo 4.4'de ; birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin sınıflarına göre işaretledikleri toplam yapı ve yol aksı sayıları ile bu sayıların öğrenci başına düşen ortalamaları görülmektedir.

DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ	1.SINIF ÖĞRENCİLERİ	3.SINIF ÖĞRENCİLERİ
ÇALIŞMAYA KATILAN ÖĞRENCİ SAYISI	52	50
İŞARETLENEN TOPLAM AKS SAYISI	109	172

BİR ÖĞRENCİYE DÜŞEN ORTALAMA AKS SAYISI	2,10	3,44
İŞARETLENEN TOPLAM YAPI SAYISI	254	387
BİR ÖĞRENCİYE DÜŞEN ORTALAMA YAPI SAYISI	4,88	7,74

Tablo 4.4 1. ve 3. sınıf öğrencilerinin işaretledikleri yapı ve yol aksı miktarları.

İşaretlenen yol aksı sayılarına bakıldığında; birinci sınıf öğrencilerinin toplamda 109 adet yol aksı işaretledikleri, üçüncü sınıf öğrencilerinin ise toplamda 172 adet yol aksı işaretledikleri görülmektedir. Öğrenci başına düşen ortalama yol aksı sayısına bakıldığında ise; birinci sınıf öğrencilerinin ortalama olarak 2.10 adet aks işaretlediği görülmektedir. Bu sayı üçüncü sınıf öğrencilerinde ise 3.44 ortalama olarak görülmektedir.

Bu sonuçlara göre kent mekanının okunabilirliği, zihinsel haritalarda çizilen yol aksı verilerine göre değerlendirildiğinde üçüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre Edirne Kenti'ni daha iyi okuduklarını göstermektedir.

Zihinsel haritalarda işaretlenen yapı sayısı ve oranlarına bakıldığında ise; birinci sınıf öğrencilerinin toplamda 254 adet yapı işaretlediği, ortalama olarak 4.88 adet yapı işaretledikleri görülmektedir. İşaretlenen yapılara dair bu rakamlar üçüncü sınıf öğrencilerinde ise toplamda 387 yapı, ortalama olarak 7.74 adet yapıya ulaşmıştır.

Bu sonuçlara göre kent mekanının okunabilirliği, zihinsel haritalarda işaretlenen yapı sayısı verilerine göre değerlendirildiğinde, yine üçüncü sınıf öğrencilerinin Edirne Kenti'ni birinci sınıf öğrencilerine göre daha iyi okudukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Tabloya bakıldığında birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin çizdikleri yapı sayılarının ve yol aksı sayılarının ortalamalarına bakılarak kent mekanının okunabilirlik oranları hakkında bazı yorumlar yapılması mümkündür. Fakat sonuçların anlamlı olup olmadığını görebilmek için bir istatistik yöntemi olan **Bağımsız Gruplar Testi** yöntemine başvurulmuştur. Bu yöntem, bağımsız iki grup arası farkların araştırılmasında kullanılan yöntemdir. Bu çalışmada da iki grup olan birinci ve

üçüncü sınıf öğrencilerinin işaretlemiş oldukları yapı sayıları ve yol aksı sayıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığı sonucuna ulaşabilmek için kullanılmıştır.

Bu yöntem için gerekli olan veriler SPSS adlı bilgisayar programına girilmiştir. İki grup arasındaki **Bağımsız Gruplar Testi sonuçları** Tablo 4.5'de verilmiştir. Bu tablodaki (Mean) değeri, çalışmaya katılan birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin işaretledikleri yapı ve aks sayılarının ortalama değerlerini vermektedir. (Std. Deviation), verinin dağılım özelliklerini inceleyen standart sapma değeri anlamına gelir.

	Sınıfı	Öğrenci sayısı	Mean	Std. Deviation	Sig.2-tailed
İşaretlediği Yapı Sayısı	1	52	4,8846	3,21549	0,000
	3	50	7,7400	4,04974	0,000
İşaretlediği Aks Sayısı	1	52	2,0962	1,47209	0,000
	3	50	3,4400	1,97081	0,000

Tablo 4.5 Birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin işaretledikleri yapı ve aks sayıları arasındaki t-testi sonuçları.

Tablo 4.5'e bakıldığında, Sig.(2-tailed) değerinin her durumda 0,000 olduğu görülmektedir. **Bağımsız Gruplar Test** değerlendirilme yöntemine göre, Sig.(2-tailed) değerinin 0,05 ten küçük olması kıyaslanan iki grup arasında anlamlı farklılık olduğu anlamına gelmektedir. Bu yüzden **Bağımsız Gruplar Testi** değerlendirilme biçimine göre;

"(0,05 >0,000) olduğundan dolayı birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin işaretledikleri hem yapı sayıları arasında hem de aks sayıları arasında anlamlı farklılık vardır." sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, **Bağımsız Gruplar Test** değerlendirilme yöntemine göre; Sig.(2-tailed) değerinin 0,01'den küçük olması yapılan testin %99 güven düzeyde olduğu anlamına gelir.

"(0,01 >0,000) olduğundan dolayı birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin işaretledikleri hem yapı sayıları arasında hem de aks sayıları arasında anlamlı farklılık %99 güven düzeyde bir farklılıktır." Sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuç birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin kent mekanını okumalarındaki farklılığın bir anlam çerçevesinde olduğu, tesadüfü olmadığı anlamını taşımaktadır.

Bu sonuçlara bakıldığında; Zihinsel haritaları çizen öğrencilerin, Edirne'de geçirdikleri süreler göz önünde bulundurulduğunda, sonuçların beklenen şekilde çıktığı söylenebilir. Sonuçlar mekan aşinalığını işaret etmektedir.

4.6. Dizimsel Analiz (Mekan Dizimi) Sonuçları ve Öznel Analiz(Zihinsel Haritalar) Sonuçlarının karşılaştırılması

Çalışmanın temel amacı, Edirne Kenti'nin okunabilirliğinin ölçülmesidir. Edirne'nin okunabilirliğinin ölçülmesi için kullanılan yöntemler; mekan dizim yöntemi ve zihinsel haritalar yöntemidir. Bu yöntemler uygulanmış ve kendi başlıkları altında detaylı olarak yorumlanmıştır.

Okunabilirlik konusunda birbirinden tamamen farklı olan bu yöntemlerin sonuçları önemli olduğu kadar, çalışmanın tutarlılık göstermesi adına iki çalışmanın sonuçlarının da örtüşmesi, birbirini desteklemesi büyük önem arz etmektedir. Bu sonucu görebilmek amacıyla mekan dizim yöntemi ve zihinsel haritalar yönteminin sonuçları **korelasyon testi** yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Korelasyon testi bir istatistik test yöntemi olup, test sonunda ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi belli kurallara göre yapılmaktadır.

Korelasyon tablosunun okunmasında temel kriter; tabloda yatay satırda bulunan gruplar ile düşey olarak sütunda bulunan grupların kesişim kümelerinin yorumlanmasıdır. Bu yüzden korelasyon tablolarında aynı iki grubun birbiri ile korelasyonunu anlamsız olduğu için tablo, simetrik olarak sadeleştirilir. Bunun dışında kesiştirilen grupların ' p ' ve ' r ' değerlerine göre tablo yorumlanır. Tablo 4.6'da ' p ' ve ' r ' değerlerine göre korelasyon testinin nasıl yorumlanacağı verilmiştir.

" P " (SİG) DEĞERİ	KORELASYON DÜZEYİ
0,05 < P İse	Anlamlı bir korelasyon yoktur.
0,05 > P İse	Anlamlı bir korelasyon vardır.
0,01 > P İse	Güven düzeyi %99'dur.
0,01 < P İse	Güven düzeyi %95'dir.
" R " DEĞERİ	KORELASYON SEVİYESİ
0,00 - 0,49 Aralığında ise	ZAYIF SEVİYEDE KORELASYON
0,50 - 0,69 Aralığında ise	ORTA SEVİYEDE KORELASYON
0,70 - 0,90 Aralığında ise	GÜÇLÜ SEVİYEDE KORELASYON
0,90 - 1,00 Aralığında ise	ÇOK GÜÇLÜ SEVİYEDE KORELASYON

Tablo 4.6 Korelasyon testi sonuç tablosunda bulunan verilerin anlamları.

	Aksın Bağlanabilirlik (Connectivity) Değeri	Aksın Bütünleşiklik (İntegration) Değeri	AKSIN ÇİZİLME SAYISI
Aksın Çizilme Sayısı	R= ,652** P= ,002 20	R= ,542* P= ,014 20	- - -

** Korelasyon, 0.01 seviyesinde anlamlıdır.

* Korelasyon, 0.05 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo 4.7 Dizimsel analiz verileri ile öznel analiz verileri arasındaki korelasyon testi sonuçları.

Korelasyon testi sonuç tablosunun korelasyon tablosu okuma yöntemine göre değerlendirilmesi;

- 1) Aksların, bütünleşiklik (integration) değerleri ile çizilme sayıları arasında %95 güven düzeyinde, orta dereceli, anlamlı korelasyon vardır (**r=0,542, p=0,014**).
- 2) Aksların, bağlanabilirlik (connectivity) değerleri ile çizilme sayıları arasında %99 güven düzeyinde, anlamlı, pozitif yönlü, orta derecede korelasyon vardır (**r=0,652 p=0,002**).
- 3) Aksların, bağlanabilirlik (connectivity) ve integration (bütünleşiklik) değerleri arasında ki korelasyon düzeyi ise depthmap programı tarafından otomatik olarak hesaplanmış ve düşük derecede bir korelasyon sonucuna ulaşılmıştır.

Korelasyon testi sonuçlarını yorumlayacak olursak;

Birinci sonuç, sokak ve cadde akslarının çizilme sayıları ile aksların bütünleşiklik (integration) değerleri arasında %95 güven düzeyinde orta dereceli anlamlı korelasyon olduğu yönündedir. Bu sonuç mekan dizimi yönteminin önemli bir kavramı olan bütünleşiklik (integration) değerleri ile zihinsel haritalardaki aksların çizilme sayıları arasında bir anlam olduğunu ifade eder. Edirne'deki herhangi bir aksın bütünleşiklik (integration) değerleri arttıkça o aksın çizilme sayısı da anlamlı olarak artmıştır. Bu sonuca göre, Edirne'de yapılan mekan dizimi çalışması ile zihinsel haritalar çalışmasının birbirini desteklediği yorumu yapılabilir.

İkinci sonuç, sokak ve cadde akslarının çizilme sayıları ile aksların bağlanabilirlik (connectivity) değerleri arasında % 99 güven düzeyinde anlamlı, pozitif yönlü, orta derecede korelasyon olduğu yönündedir. Bu sonuç mekan dizimi yönteminin önemli bir kavramı olan bağlanabilirlik (connectivity) değerleri ile zihinsel haritalardaki aksların çizilme sayıları arasında bir anlam olduğunu ifade eder. Edirne'deki herhangi bir aksın bağlanabilirlik (connectivity) değerleri arttıkça o aksın çizilme sayısı da anlamlı olarak artmıştır. Bu sonuca göre, Edirne'de yapılan mekan dizimi çalışması ile zihinsel haritalar çalışmasının birbirini desteklediği yorumu yapılabilir.

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Kentler ve insanlar yaşamları boyunca, karşılıklı olarak etkileşim içerisinde olgulardır. İnsanlar kentleri, kentler ise insanları şekillendirebilmektedir. Kentlerin oluşum süreçlerinin, insan yaşamının bir yansıması olduğu unutulmamalıdır. İnsan yaşamının bu kadar belirleyici olduğu kent gelişimlerinin incelenmesi, insan ile olan ilişkisinin ortaya çıkarılması, kentlerin geleceklerinin kazanılmasında büyük rol oynayacaktır. Bu çalışmada, Edirne kent kurgusu, kentin fiziksel yapısı ve bu olguların kentte yaşayan birey üzerindeki yansımasını ortaya çıkarmak

amaçlanmaktadır. Kente ait fiziksel durum, kentin bireylerin zihnindeki yansıması ve bu iki sonucun karşılaştırılması, çalışmanın kurgusudur.

Çalışma kurgusunda yer alan Edirne'nin mevcut fiziksel durumunun ortaya çıkarılması ve çıkan sonuçların yorumlanmasında mekan dizim yöntemine başvurulmuştur. Mekan dizim yöntemi bir çok çalışmada kullanılmaktadır. Bu çalışmalar genellikle, kentlerin fiziksel yapılarını ortaya çıkarmak ya da kente ait yapılacak olan yeni bir planlamaya ait yorum yapılabilecek bilgiler ortaya çıkarmaktadır. Kente ait faydalı sayılabilecek bu bilgilerin yanında kentte yaşayan bireylerin zihinlerinde bulunan kente ait şifrelerin de bulunması çalışmayı daha farklı perspektiflerden yorumlama şansı verecektir. Bu çalışmada Edirne'nin oluşumundan başlayarak, tarihsel gelişim süreci adım adım incelenmiş, kentin geldiği son fiziki durum mekan dizim yöntemiyle analiz edilmiş, Edirne'de yaşayan bireylerin zihinlerindeki Edirne bilgisi ortaya çıkarılarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın en büyük özelliği Edirne'nin okunabilirliğinin hem öznel hem de nesnel olarak araştırılması ve iki yöntemin kıyaslanmasıdır.

Edirne'nin okunabilirliğini ölçmeyi amaçlayan çalışmaya, okunabilirlik kavramının ne anlama geldiği ve okunabilirlik kavramının kent boyutunda karşılığının ne olduğu araştırmaları yapılarak başlanmıştır. Amaç, uygulama çalışmalarına başlamadan önce, okunabilirlik kavramını açmak ve okunabilirlik kavramına hakim olabilmektir.

Çalışma alanı seçilirken, Edirne'de korunma ve sahip çıkması sırası öncelikli olan alan seçilmiştir. Bu alan Edirne Kalesi'ni de içine alan, Edirne'nin en köklü ve tarihi yapılarının içinde bulunduğu, Edirne Belediyesi tarafından kentsel sit alanı ilan edilen alandır. Tarihi ve içerisinde korunmayı bekleyen önemli yapılar bulunması bu alanı öncelikli yapmaktadır.

Edirne'ye ait analiz çalışmalarına kentin günümüze gelene kadar gelişim sürecini etkileyen olaylar incelenerek başlanmıştır. Bu analiz Edirne'ye ait haritalar arasındaki farklılıklar üzerinden yapılmıştır. Çalışmanın bu kısmında Edirne'nin gelişimini etkileyen en büyük olayların, tarihte yaşanmış olan savaşlar olduğu söylenebilir. Bu bölümde, Edirne'nin M.Ö. 1500 yıllarından itibaren yaşanan bir kent olduğu anlaşılmaktadır. M.Ö. 170 yıllarında ise kentin kaderini değiştirecek ve kentin en önemli gelişimlerinden birini göstereceği yıllar Roma İmparatorluğu'nun kenti fetetmesiyle başlar. Bu tarihten sonra bir çok istilaya konu olan Edirne 1361 yılında Osmanlı devletinin eline geçmiş ve farklı bir gelişim sürecine girmiştir. Edirne'de farklı tarihlerde farklı kültürlerin hüküm sürmesi günümüze kadar uzanan zengin kültür yapısının oluşmasını sağlayan etkidir. Günümüzde ise uzun yıllardır devam eden yanlış planlama ve yaklaşımlar, kentteki tarihi fiziki ve sosyal yapıyı yok etmeye devam etmektedir. Kent asıl kimliğinden uzaklaşmaya devam etmektedir. Çalışmanın amaçlarından biri Edirne'ye ait planlama yaklaşımlarında bilimsel bir altlık oluşturarak doğru adımlar atılmasına yardımcı olmaktır.

Edirne'nin mevcut fiziksel durumunun yorumlanabilir hale getirilmesi için mekan dizimi yöntemine başvurulmuştur. Mekan dizimi, Edirne'nin soyut olan durumunu somut hale getirerek, yorumlama fırsatı vermiştir. Edirne'nin mekan dizimi sonuçlarına bakıldığında; Talatpaşa Caddesi, Saraçlar Caddesi, Mimar Sinan Caddesi ve Eski İstanbul Caddesi gibi caddelerin bütünleşme ve bağlanma değerlerinin güçlü olduğu genel olarak söylenebilir. Talatpaşa Caddesi'nin dolmuş güzergahı ve ana bir aks üzerinde olması, Saraçlar Caddesi'nin temel ticaret güzergahı olması, bu gibi sonuçların beklenmesini gerektirmekteydi. Bu sonuçlar mekan erişilebilirliğinin insan hareketini etkilediği yorumunu güçlendirmektedir.

Beklenmeyen bir sonuç ise Saraçlar Caddesi'nin arkasında kalan ve sık kullanılmayan Marif Caddesi'nin bütünleşme değerinin diğer akslara oranla on kat daha güçlü çıkmasıdır. Bu sonuç, mekanın ulaşılabilirliğinin insan hareketini etkilediği yönündeki görüş ile paralel değildir. Bunun nedeni, Marif Caddesi etrafındaki caddelerin ticari fonksiyonlarla güçlenmesi ve kullanımının bu yüzden daha fazla olmasıdır. Tarihi Kaleiçi bölgesinin ziyaretçi potansiyeli artırılmalı, bölgenin kalkınması desteklenmelidir. Saraçlar Caddesi gibi caddelerdeki ziyaretçi yoğunluğunun, farklı planlamalarla Marif Caddesi üzerinden Kaleiçi'ne dağılması sağlanmalıdır. Marif Caddesi farklı fonksiyonlarla güçlendirilerek Kaleiçi'ndeki tarihi yapı ve aksların daha fazla ziyaret edilebilir duruma gelmesi sağlanabilir.

Marif Caddesi istisnası ve Talatpaşa Caddesi'nin Tarihi Edirne Kalesi'ni içinden geçerek parçalayan bir yol aksı olduğu düşünüldüğünde, Edirne'de yeni bir planlamada bu sonuçların dikkate alınmaya değer olduğu ortaya çıkmaktadır. Edirne'ye dair planlama yaklaşımlarında, Edirne'nin tarihi daha fazla ön planda tutulmalı, tarihin zarar göreceği yaklaşımlar engellenmelidir.

Edirne'ye ait bireylerin zihnindeki şifrelere ise, zihinsel haritalar yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Kevin Lynch, yaptığı çalışmalarda kent mekanının insan zihninde oluşan imajlar sayesinde algılandığı sonucuna varmıştır Lynch (1960). Kent mekanının öznel verileri bireylere göre farklılık gösterebilen verilerdir. Kent mekanı, bazı bireyler tarafından daha fazla okunabilir durumdayken bazı bireyler tarafından daha az okunabilir durumda olabilmektedir. Bu durumun nedeni bireyin kişisel özellikleridir. Bu özelliklerden en önemlisi kent mekanında geçirilen süredir. Bu çalışmanın önemli amaçlarından bir tanesi de bireyin, kent mekanında geçirdiği süreye bağlı olarak mekan algısının nasıl etkilendiğidir.

Edirne'ye ait zihinsel haritalar çalışması, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencileri ile yapılmıştır. Öğrenciler iki ayrı grup olarak seçilmişlerdir. Birinci grup Edirne'de en fazla bir yıl geçirmiş olan birinci sınıf öğrencileri, ikinci grup ise, Edirne'de en az iki buçuk yıl geçirmiş olan üçüncü sınıf öğrencileridir. Çalışmaya, öğrencilere dağıtılan form ve çalışma alanı ile sınırlandırılmış ve içi boş bırakılmış harita taslağının dağıtılması ile başlanmıştır. Öğrenciler dağıtılan forma kişisel bilgilerini yazmış, içi boşaltılmış harita taslağına ise, referans noktalarından yararlanarak, Edirne'nin zihinlerinde oluşan haritalarını çizmişlerdir. Çizilen zihinsel

haritalar detaylı olarak sayısallaştırılmıştır. Birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin çizdikleri **toplam** yapı ve yol aksı sayıları ile öğrenci başına düşen **ortalama** yapı ve yol aksı sayıları hesaplanmıştır. Birinci sınıf öğrencileri **ortalama olarak** 2.10 tane yol aksı, 4.88 tane de yapı çizmişlerdir. Üçüncü sınıf öğrencileri ise; **ortalama olarak** 3.44 adet yol aksı 7.74 tane ise yapı çizmişlerdir. Bu sonuçlara bakarak, mekan aşinalığının kent mekanının okunabilmesinde etkili olduğu yorumu yapılabilir. Bununla birlikte, bu sonucun bilimsel bir perspektife oturtulması zorunluluğu gözükmemektedir. Bu durum ise **Bağımsız gruplar testi** yöntemi ile çözüme kavuşturulmuştur. Yöntem, birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin çizmiş oldukları yol aksı ve yapı sayıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını ölçmüştür. Çalışma sonunda birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin işaretledikleri **hem yapı sayıları arasında hem de aks sayıları arasında anlamlı farklılık** olduğu ve bu farklılığın **%99 güven düzeyinde** olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçtan sonra çalışmanın, mekan aşinalığının mekanı okumaya olan etkisini kesin olarak vurguladığı sonucuna varılmıştır. Edirne'de üçüncü sınıf öğrencileri, birinci sınıf öğrencilerinden daha fazla zaman geçirdikleri için Edirne'yi daha iyi okuyabilmişlerdir sonucuna varılmıştır.

Zihinsel haritaların Edirne'ye ait genel sonuçlarına bakıldığında ise; öğrencilerin %99'u Selimiye Cami'sini, %76'sı Eski Cami'yi, %54'ü Üç Şerefeli Cami'yi işaretlemiştir. Bu sonuçlara göre Edirne'de tarihi camilerin daha fazla akılda kaldığı yorumu yapılabilir.

Zihinsel haritalar yöntemi ve mekan dizim yönteminin sonuçlarının ayrı ayrı önemli olduğu kadar, sonuçlarının karşılaştırılması da önemlidir. Mekan dizim yöntemi sonuçları ile zihinsel haritaların sayısallaştırılmış sonuçları, **korelasyon testi yöntemi** yardımıyla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma, zihinsel haritaların genel sonuçları olan sokak ve cadde akslarının çizilme sayıları ile mekan dizim yönteminin bütünlük ve bağlanabilirlik kavramlarına ait sonuçları ayrı ayrı korelasyon testine sokulmuştur.

Aksların mekan diziminden gelen bağlanabilirlik değerleri ile zihinsel haritalardan gelen çizilme sayıları arasında; **%99 güven düzeyinde, anlamlı, orta derecede** korelasyon olduğu sonucuna varılmıştır.

Aksların mekan diziminden gelen bütünlük değerleri ile zihinsel haritalardan gelen çizilme sayıları arasında; **%95 güven düzeyinde, anlamlı, orta derecede** korelasyon olduğu sonucuna varılmıştır.

Zihinsel haritalar yöntemi ile mekan dizim yönteminin sonuçlarına bakıldığında, cadde ve sokak akslarının bağlanabilirlik ve bütünlük değerlerinin artmasına bağlı olarak çizilme sayısının da anlamlı olarak arttığı yorumu yapılabilir. Bu durum, mekan dizim yöntemi ve zihinsel haritalar yöntemi sonuçlarının birbirini desteklediği sonucuna ulaşıldığını gösterir. Çalışmanın kendi içinde tutarlı olduğunun ispatlanması adına bu sonuç önemlidir.

KAYNAKLAR

Arslan Avar, A., "Lefebvre'in Üçlü –Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan-Diyalektiği", ["Lefebvre's Threefold -Perceived, Conceived, Lived Space-Dialectics"] Dosya 17, (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 2009), s. 7-16.

Asar H., (2013), "Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi ", Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Baç, S., (2012), " Tarihi Kentlerde Koruma Kavramının Mekan Dizim Yöntemi Üzerinden Araştırılması-Bergama Örneği ", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Biol, G.; (2006), "Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", Megaron, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, Ekim 2006, s.3-16.

Carlo R., (2004), "Space Syntax: some inconsistencies", Environment and Planning B: Planning and Design, 31, 2004, 487 – 489.

Çil, E.,(2006), " Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal Ve Yöntemsel Tartışması ", Megaron, YTU Mimarlık Fakültesi e-dergisi, cilt 1 sayı 4, s. 218-233, İstanbul.

Çil, E. (2008), "Kula Tarihsel Kentinin Yirminci Yüzyıldaki Fiziksel Dönüşümünün Mekan Dizim Analiziyle İncelenmesi ", Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt: 23, No: 2, s. 283- 293, Ankara.

Dursun, P., (2002), "Trabzon Kentsel Dokusunda Morfolojik Analiz ", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

D. Türkoğlu, H., " Kentsel imge: İstanbul'dan bulgular ", İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul.

Erem, Ö. ve Erkman, U., (2003), " Tatil Köylerinin Okunabilirliğinde Çevre İşaretlerinin Rolü " İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 51- 59, İstanbul.

Güler, G. (2007), "Boğaz Köprülerinin İstanbul Açık Alan Sistemi Üzerine Yaptığı Etkilerin Space Syntax Yöntemi ile İrdelenmesi ", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Gündoğdu, M. (2014), " Mekan Dizimi Analiz Yöntemi ve Araştırma Konuları " Art-Sanat 2,s . 251-275, İstanbul.

Hillier, B. ve Hanson, J., (1984). *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press, UK.

Hillier, B., Hanson, J. ve Graham, H., (1987). "Ideas Are In Things: An Application of Space Syntax Method to Discovering House Genotypes"; *Environment and Planning B: Planning and Design*, 14:363-395.

Hillier, B., (1989), "The Architecture Of The Urban Object"; *Ekistics*, 334-335.

Hillier, B., (1996), *Space is the Machine*, Cambridge University Press, UK.

İnceoğlu, M. ve Aytuğ, A., (2009). *Kentsel Mekânda Kalite Kavramı*. *Megaron*, Cilt: 4, sayı 3.

Karakaş, H. İ., (1998), "Edirne Kenti'nin Tarihsel Gelişimi Ve Karanfilođlu Bölgesi'nin Kalkındırılması Amaçlı İrdelenmesi ", Y. Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kepenek, E., (2011), "Antalya Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresinin Mekan Dizim Metodu ile Analizi ", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Köseoğlu, E., (2004), "Tasarım Girdisi Olarak Algılama: Lobi Mekanının Algılanmasında Kullanıcı Kültürünün Etkisi ", Y. Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Köseoğlu, E., (2012), "Kurgusal Olarak Farklılaşan Örüntülerde Mekansal Okunabilirliğin Biçimsel, Dizimsel Ve Öznel Boyutları ", Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Lynch, K., (1960), *The Image of the City*, MIT Press, Cambridge.

Oral, O., (1990), " Edirne Kent Planının Geçirdiği Evrelere Kısa Bir Bakış ", *Mimarlık*, Cilt 66, sayı 90/2, İstanbul.

Özer, Ö., (2006), "Yaya Hareketleri Ve Mekan İlişkisi İstanbul-Galata Bölgesi Örneği ", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Özer, Ö., (2014), " Kentsel Mekanda Yaya Hareketleri: Morfoloji Ve Çevresel Algının Etkisi ", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Özyurt, B., (1996), " Tarihi kent dokularında koruma sorunu ve Edirne eski kent merkezi örneği ". Y. Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Sam, N., (2010), "Kent İmgesi: Bursa Örneği ", Celal Bayar Üniversitesi, S.B.E., Cilt:8, sayı:2, Manisa.

Urry J., (1999), *Mekanları Tüketmek*, (Çeviren: Rahmi G. Öđdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Usal, A., (2006), " Edirne Tarihi Ve Kültürü ", Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı, Edirne.

Ülkeryıldız, E., ve diğ., (2009), "Öğrenci Zihin Haritalarında Kente İlişkin Deneyimle Değişen Çevre Algısı ", Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt:11, sayı:1, s. 72-82, Balıkesir.

Tuncel, E., (2002), "Türk Öğrencilerin Zihin Haritalarında İslam Ülkeleri ", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, sayı:2, s. 83-103, Elazığ.

Tuncel, E., (2009), "Kentsel Mekânın Algılanması: Elazığ Örneği" Ankara Üniversitesi V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu (16-17 Ekim 2008) Ankara.

Tuncel, E., (2010) " Mekan Dizim Mekanı Okumaya Yeter mi? " Default Yönteme Eleştiri. Arredemanto Mimarlık, Sayı. 242, s. 114-119, İstanbul.

Edirne Belediye Başkanlığı, "Edirne Kentsel Sit Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama İmar Planı ", (2005).

İNTERNET KAYNAKLARI

(<http://eng.investinedirne.org.tr/>).

(<http://etso.org.tr/tr/>).

(<http://www.edirnevdb.gov.tr/>).

(<http://www.trakyanet.com/>).

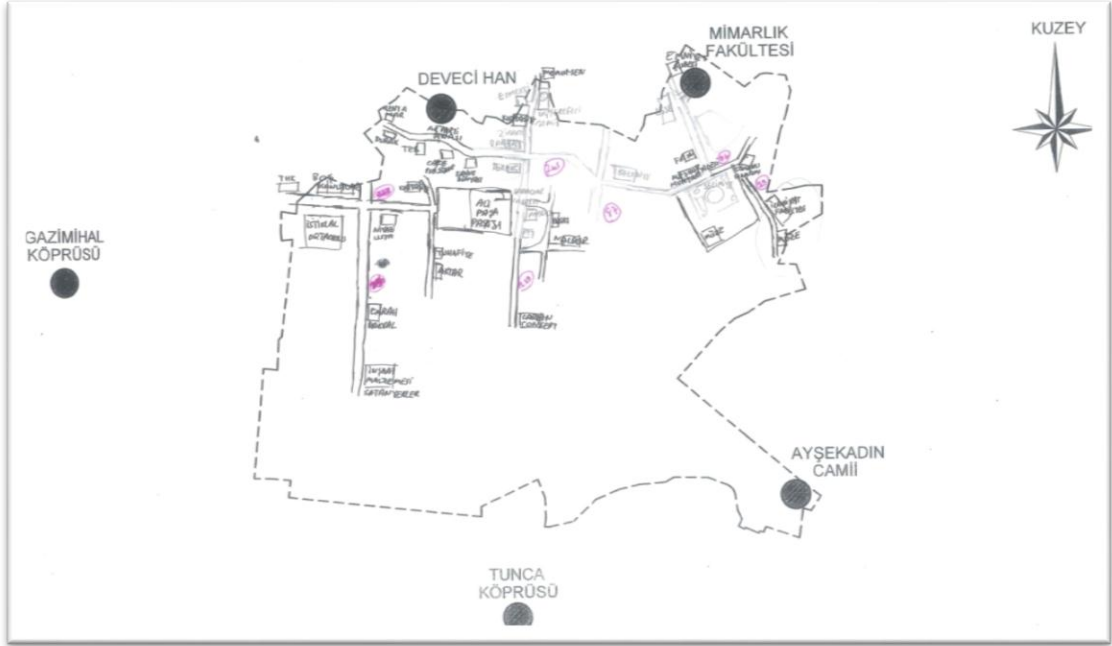
(<http://edirnetarihi.com/>).

(<http://edirneyenigun.com/>).

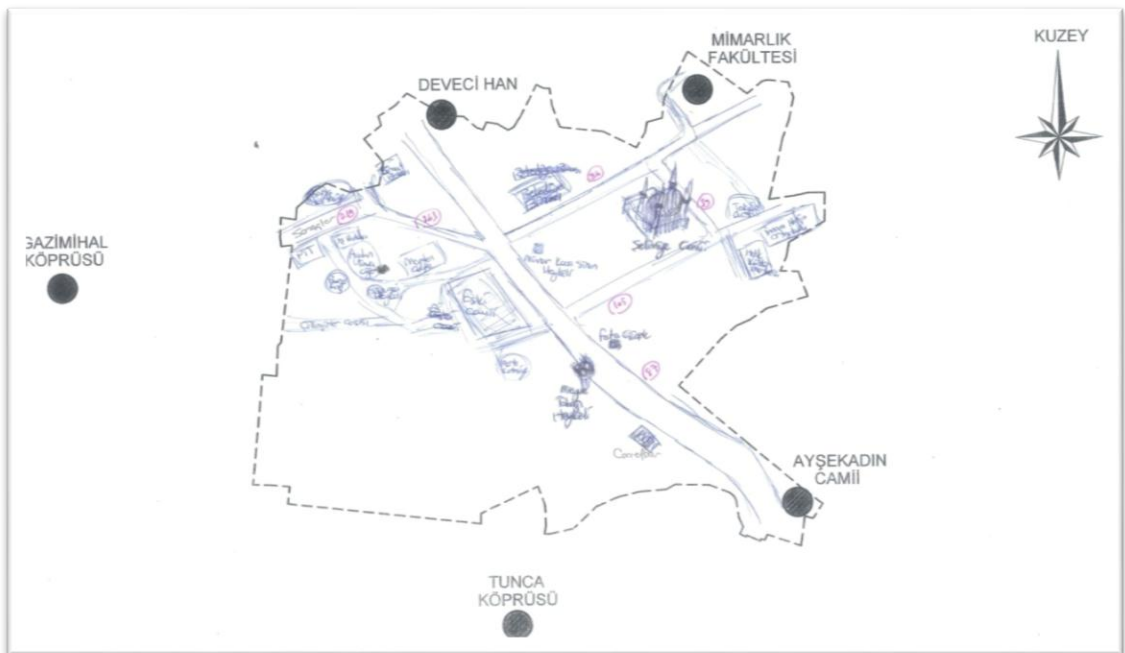
EKLER

Ek A Öğrencilerin çizdiği zihinsel harita örnekleri

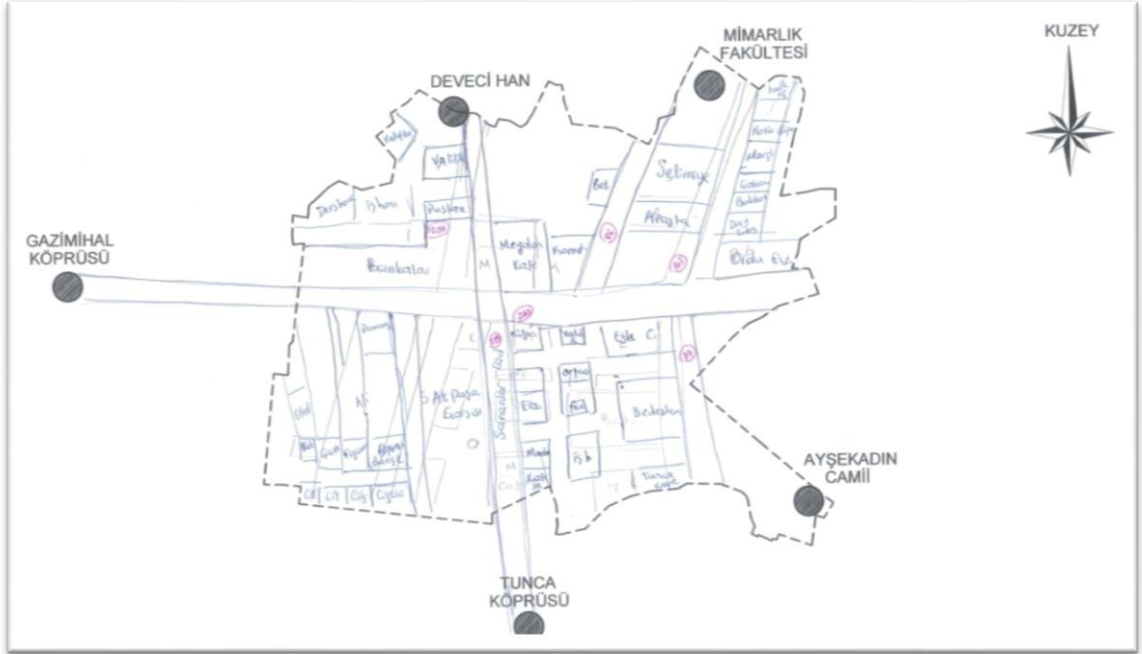
Çizilen zihinsel harita örneği 1

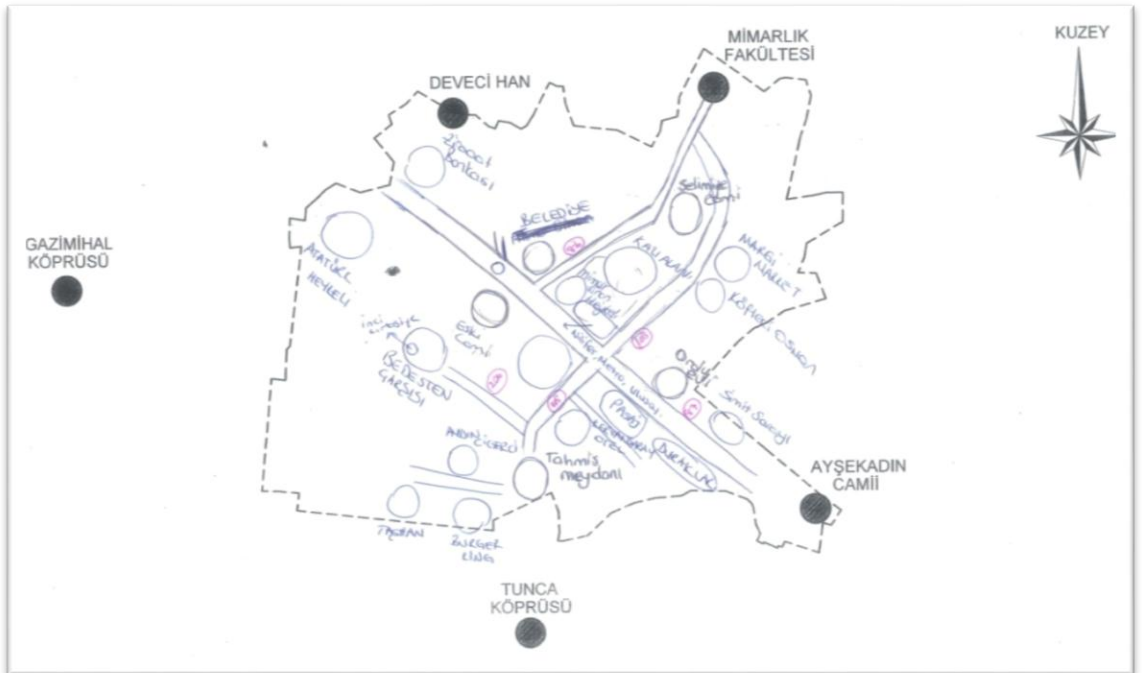
Çizilen zihinsel harita örneği 2

Çizilen zihinsel harita örneği 7

Çizilen zihinsel harita örneği 8

Ek B Çalışmaya katılan birinci sınıf öğrencilerinin bulunduğu atölyeler.

Çalışmaya katılan birinci sınıf öğrencilerinin bulunduğu ikinci atölye.

Çalışmaya katılan birinci sınıf öğrencilerinin bulunduğu ikinci atölye.

Ek C Çalışmaya katılan birinci üçüncü öğrencilerinin bulunduğu atölyeler.
Çalışmaya katılan üçüncü sınıf öğrencilerinin bulunduğu birinci atölye.

Çalışmaya katılan üçüncü sınıf öğrencilerinin bulunduğu ikinci atölye.

